

CORPUS EPIGRÀFIC DE SEGELLS EN ÀMFORES, DOLIA, TEGULAE I GERRES DE CERÀMICA COMUNA OXIDADA DEL BAIX LLOBREGAT¹

Piero Berni Millet²

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Cèsar Carreras Monfort

Universitat Autònoma de Barcelona

Les àmfores Dressel 2-4 i Pascual 1 de la Laietàània, actuals comarques del Barcelonès, el Maresme, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental, són les més importants i abundants de tots els recipients destinats a contenir vi que tenen l'origen al litoral mediterrani peninsular. Només cal observar el gran volum d'estudis científics que hi ha a escala nacional i internacional sobre aquestes àmfores per a ser conscient de la seva importància històrica. Amb la fundació de la colònia romana de *Barcino* en l'últim quart del segle I aC, el territori del Baix Llobregat es transforma novament i en poc temps es converteix en la principal àrea d'envasament de vi per a tota la província *Tarraconensis*. La més coneguda cita de Plini (*Nat. hist.*, XIV, 71) «Hispaniarum Laetana copia nobiliantur [...]», de mitjan segle I dC, justifica aquest fet, perquè la valoració del vi laietà no s'estableix per la qualitat, sinó per la seva producció massiva.

El gran volum d'informació reunida en aquest corpus de segells és una prova més per a destacar l'alt grau d'activitat comercial concentrada dins aquest petit territori durant els anys finals del segle I aC i tota la primera meitat del segle I dC. El fenomen de la prosperitat econòmica s'observa igualment en l'important conjunt de vaixells coneguts al llarg d'aquest període amb carregament majoritari d'àmfores Dressel 2-4 de les terrisseries del Baix Llobregat (Liou, 1987), que són la nostra

principal font arqueològica per a datar amb precisió les diferents fases d'activitat de les terrisseries.

Tal com hem pogut veure i entendre estudiant els segells, les indústries del Llobregat comencen una nova activitat econòmica amb la producció d'àmfores Pascual 1 en grans quantitats en l'últim quart del segle I aC, coincidint amb els primers anys de vida de la colònia romana d'August. Uns anys abans del canvi d'era s'introdueix l'àmfora Dressel 2-4, que copia els trets formals de les àmfores itàliques de la Campània que arribaven als mercats de les nostres ciutats. Aquesta forma i l'anterior es fabriquen juntes durant un breu marge de temps, fins que la Dressel 2-4 agafa el relleu de les exportacions al començament del regnat de Tiberi (14-37 dC). La major part dels segells en Dressel 2-4 del catàleg van ser utilitzats al llarg del regnat d'aquest emperador, fet que sembla indicar que aquest fou el moment de major activitat industrial i màxima esplendor comercial dels vins envasats al Baix Llobregat. Les exportacions es mantenen fermes amb la dinastia julioclàudia, tal com s'observa també a través del significatiu conjunt de vaixells datats a mitjan segle I dC. Les exportacions pateixen un descens progressiu durant la segona meitat del segle I dC, fins a desaparèixer dels mercats de consum exteriors.

Esperem que la informació epigràfica d'aquest treball tingui una enorme transcendència per a futures investigacions, en virtut de l'acurada i crítica revisió que hem fet de les dades publicades antigament i de les moltes novetats que inclou. També desitgem que doni un impuls decisiu i renovador als estudis d'estampilles sobre àmfores catalanes. D'altra banda, volem dedicar tot el nostre esforç a la figura fonamental i precursora de Ricard Pascual Guasch, al qual devem tantes

1. Aquest treball s'ha realitzat en el marc del projecte de recerca «Amphorae ex Hispania» (HAR2011-28.244) (<http://amphorae.icac.cat>).

2. Investigador del subprograma Juan de la Cierva del Ministeri de Ciència i Innovació. L'estudi de les marques 135, 137, 147, 148, 152 i 154, ha estat redactat amb la col·laboració de Pere Izquierdo i Tugas.

coses, com la posada en valor de les produccions de vi catalanes, amb la seva epigrafia associada.

ORGANITZACIÓ DEL CORPUS

El corpus de segells s'ha dividit en set apartats, en funció de l'origen de la producció i el tipus d'objecte ceràmic. Quant a les àmfores, s'ha volgut fer una clara diferenciació entre els productes originaris de les terrisseries del Baix Llobregat i tots els altres que es produïen fora. Així doncs, en el primer apartat, «Àmfores de producció local», hi ha els segells trobats, en la seva immensa majoria, en els abocadors ceràmics de les terrisseries del Baix Llobregat: Can Manyoses (Viladecans), Sant Boi, Sant Vicenç dels Horts, Can Pedrerol (Castellbisbal) i Can Tintorer (el Papiol). A més, n'hi ha d'altres trobats en jaciments rurals no vinculats directament amb una terrisseria, que segurament són de procedència local. Les marques del segon apartat, «Àmfores de producció local amb segells anepígrafs», s'han separat de l'apartat anterior perquè les seves inscripcions no tenen un contingut textual i fan referència a formes geomètriques abstractes de difícil interpretació. La següent llista de marques, dins l'apartat «Àmfores de producció local amb segells de lectura indeterminada», s'ha separat del grup inicial per la deficient conservació de les seves empremtes, que fa pràcticament impossible llegir l'element nominal. La quarta secció del corpus es titula «Àmfores foranes i d'importació». Aquest grup de marques engloba tots els segells que no s'han produït al Baix Llobregat, ja sigui perquè es tracta d'àmfores d'altres indrets del litoral oriental de la *Tarraconensis*, ja sigui perquè són àmfores d'altres tipologies i continguts procedents de les províncies romanes de la Mediterrània. Algunes d'aquestes marques són d'època republicana i procedeixen de jaciments costaners i marítims propers a l'antiga desembocadura del riu Llobregat, i es poden entendre com a productes en trànsit o bé com a productes destinats al consum local. El següent apartat, «Segells en *dolia*», recull les marques procedents de diversos jaciments del Baix Llobregat, alguns lligats directament pel seu context arqueològic amb la producció de vi i la fabricació d'àmfores. Totes les marques estan col·locades en la part visible propera al llavi del tipus *dolia defossa*, destinat a la fermentació i l'envelliment

del vi. Per tant, es tracta d'objectes ceràmics de la producció local del Baix Llobregat, instal·lats en els àmbits productius de les vil·les properes a la riba del *flumen Rubricatum*. L'apartat «Segells en tègula» recull marques que pertanyen a materials de construcció, i no totes les troballes d'aquest subgrup tenen un origen local segur. L'últim apartat es titula «Segells en gerres de ceràmica comuna oxidada». Els forns del Llobregat, a més d'àmfores, *dolia*, *tegulae* i *imbrices*, també van fabricar ceràmica comuna de producció local (olles, bols, gerres, tapadores, plats, etc.). Entre aquests materials complementaris destaca un contenidor en forma de gerra, de cos piriforme i base plana, sense coll, amb vora ampla i amb una sola nansa. No hi ha gaires treballs realitzats sobre aquestes peces (Puerta, 1998; Barreda, 1989, p. 472), que són molt abundants als tallers laietans i semblen estar vinculades a les terrisseries d'àmfores. El fet que s'hagin trobat conjuntament amb les àmfores de vi fa sospitar que podrien tenir una finalitat comuna amb la comercialització d'aquest producte. A Sant Boi s'han localitzat alguns segells, tots col·locats en el cos del recipient, al costat de l'arrencada inferior de la nansa. Alguns deriven de la mateixa matriu emprada per a marcar les àmfores Dressel 2-4. A Barcelona hem vist altres segells inèdits col·locats a la part més alta i corba de la nansa (colze). Tots els grans centres productors d'àmfores del Baix Llobregat proporcionen aquests objectes de ceràmica comuna en els seus abocadors.

Dins de cada secció, les inscripcions es troben classificades pel sistema nominal, que consisteix a ordenar els segells a partir de la lletra que es considera la inicial del *nomen*, amb l'objectiu de facilitar l'associació de famílies de segells (Berni, 2008, p. 130, n. 10). Pel que fa a l'estructura del catàleg, s'han seguit els criteris definits pel grup de recerca CEIPAC, del Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona. La numeració principal identifica una família de segells, mentre que la lletra identifica les diferents variants (matrius) de la mateixa família. Les abreviatures i les sigles utilitzades són: LP (lloc de producció), dat. (datació), LT (lloc de la troballa), LC (lloc de conservació), tip. (tipologia i part conservada de l'objecte), lect. (lectura del segell), bibl. (bibliografia, en el cas que la marca hagi estat publicada anteriorment) i com.

(comentaris addicionals de la fitxa). Sota aquesta estructura de fitxa s'inclou el dibuix de la inscripció, i al final de cada numeració hi ha un estudi de la inscripció.

La paraula clau *vidimus* apareix indicada al costat del camp de la bibliografia si vam veure i dibuixar el segell. La il·lustració s'inclou a escala original 1:1 si hi ha espai suficient a la columna de la maquetació del llibre; en cas contrari, s'hi afegeix una escala en centímetres. Al costat de cada dibuix s'inclou com a novetat una petita fletxa per tal d'indicar l'orientació del segell en la superfície de l'àmfora. En els segells col·locats sobre el pivot, que són la immensa majoria, la fletxa apunta perpendicularment cap a la base del recipient; en les altres posicions (vora, coll, arrencada inferior de la nansa), el sentit sempre és cap amunt.

La major part de les datacions més fiables per a datar els segells ens les proporcionen els vaixells amb carregament d'àmfores. Els naufragis amb àmfores Dressel 2-4 del Baix Llobregat són nombrosos. Els derelictes, com a conjunts tancats, són fonamentals a l'hora de sistematitzar els segells, perquè ens permeten classificar en un mateix horitzó el conjunt de les marques recuperades i lliguen a un determinat moment totes les variants atribuïbles a l'activitat d'un determinat personatge. Les associacions de segells, tan comunes i variades en el nostre catàleg, es beneficien igualment de la informació dels derelictes i ajuden a datar i identificar les marques encara desconegudes en el seu lloc d'origen. A continuació relacionem en ordre cronològic els derelictes d'àmfores Dressel 2-4 esmentats en el catàleg, amb la seva bibliografia: Grand Ribaud D (Hyères, Var), de ca. 9 aC - canvi d'era (Hesnard *et al.*, 1988); Dramont B (Saint-Raphaël, Var), dels primers anys del segle I dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 71-77); Planier 1 (Marsella), de ca. 15 dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 17-25); Sud-Lavezzi 3 (Bonifacio, Còrsega del Sud), de ca. 15 dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 130-144); Perduto 1 (Bonifacio, Còrsega del Sud), de ca. 15 dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 145-147); La Chrétienne H (Saint-Raphaël, Var), de ca. 15-20 dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 78-94; Santamaria, 1984); La Giraglia (Alta Còrsega), de ca. 20 dC (Sciallano i Marlier, 2008, p. 113-151); Diano Marina (Imperia, Itàlia), de mitjan segle I dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 95-107); Grand-Rouveau (badia de Bandol, Var), de mitjan segle I dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 44-

57); Petit-Congloué (Marsella), de mitjan segle I dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 26-43); Est-Perduto (Bonifacio, Còrsega del Sud), de mitjan segle I dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 148-152); Fourmigués (Hyères, Var), de mitjan segle I dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 66-70); i Île-Rousse (Alta Còrsega), de mitjan segle I dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 108-118).

ÀMFORES DE PRODUCCIÓ LOCAL

1. OA?

LP: Can Tintorer

Dat.:

a) OA?

LT: Can Tintorer (el Papiol).

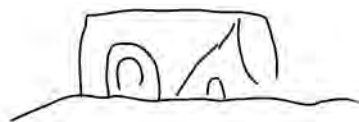
LC: Museu de Molins de Rei, CT-64.

Tip.: pivot d'àmfora de color beix.

Lect.: (ex) o(fficina) A()?

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 54, núm. 30 i fig. 6.11 = Pascual, 1991, núm. 158.1, làm. XVII.346.

Com.: Pascual llegeix OA.

El segell està fragmentat per la base del text. Tot i això, sembla que es llegeix OA, com suggeria Pascual el 1977. Si la lectura OA fos correcta, es podria relacionar com a variant amb una marca OA de grandària inferior en una cartel·la ovalada (2,2 x 1,9 cm) recollida sobre un pivot de Dressel 2-4 a Grand-Rouveau (Sciallano i Liou, 1985, p. 54, núm. 14), tal com va observar Pascual en el seu catàleg del 1991.

2. A

LP: indeterminat

Dat.: La Chrétienne H, Planier 1, Grand-Rouveau, Sud-Lavezzi 3, La Giraglia.

a) A

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà, AGR-32 NR-496.

Lect.: A().

Tip.: pivot de Dressel 2-4. Pasta de color marro fosc amb desgredant de quars.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 159, núm. 270 = Izquierdo, 1987b, p. 138, fig. II.2.

El fet que el segell de les Sorres es trobi col·locat sobre un pivot d'àmfora de la forma Dressel 2-4, permet vincular aquesta producció epigràfica amb els paral·lels recuperats en els derelictes amb carregament originari de les terrisseries del Baix Llobregat. Segells amb aquesta sola lletra A en cartella circular es documenten a La Chrétienne H (3 exemplars; Sciallano i Liou, 1985, p. 78, núm. 1), Planier 1 (Sciallano i Liou, 1985, p. 19), Grand-Rouveau (2 exemplars; Sciallano i Liou, 1985, p. 54, núm. 1-3), Sud-Lavezzi 3 (2 exemplars; Sciallano i Liou, 1985, p. 132, núm. 1) i La Giraglia (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125). El conjunt d'aquests naufragis dona un horitzó cronològic dins dels anys 15/20-50 dC. Pel que fa a les associacions de segells, se'n coneixen dues: A + S a La Chrétienne H, i A + E a La Giraglia. En el mateix carregament de La Chrétienne H també es documenta una altra forma en cartella quadrada sobre un pivot de Dressel 2-4.

3. ACA

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H (variants a i b).

a) ACA

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-55.

Lect.: Aca(nthi, -sti, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 16 i fig. 6.1 = Pascual, 1991, núm. 5.1, làm. I.20; Bergadà, 1981, làm. III.

b) ACA + THIL

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A 40.

Lect.: Aca(nthi, -sti, -) + T. Hil(ari) <A()>.

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

A Can Tintorer han aparegut dues variants ACA amb diferent orientació del text. La variant b, de lectura directa, es troba associada amb THIL, i es coneix a La Chrétienne H sobre una àmfora Dressel 2-4 fent parella amb CLAR (Sciallano i Liou, 1985, p. 79, núm. 3). La variant a, retrògrada, també és present en el derelict francès, on s'associa amb el segell CELS de Can Tintorer (Sciallano i Liou, 1985, p. 79, núm. 7, «ADA + CELS»). La paraula ACA hauria de ser una forma abreujada dels noms *Acanthus* o *Acastus*, ambdós presents en la producció epigràfica d'aquesta terrisseria. Amb les dades actuals, el joc d'associacions ACA + CLAR i ACA[S] + CLAR (cf. núm. 5a) sembla que fa referència al segon personatge.

4. ACAN

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H (variant a).

a1) ACAN

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-61.

Lect.: Acan(thi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 17 i fig. 6.2 = Pascual, 1991, núm. 6.1, làm. I.24; Bergadà, 1981, làm. III.

a2) ACAN + CELS

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 4 o 19).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Acan(thi, -) + Cels(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a3) ACAN + CLAS

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.

Lect.: Acan(thi, -) + Clas(sici, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b) ACAN + APTI

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-43.

Lect.: Acan(thi, -) + Apti(chi).

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 sencera.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Hi ha dues variants d'aquest segell: la primera (a), amb tres exemplars, és la de major grandària i té les lletres C i A lligades per la base, i aquesta última forma un nexa A^N amb la darrera lletra; la segona (b) és de mida més petita i la lletra C sembla deslligada de la lletra A.

A Can Tintorer tenim documentades tres associacions nominals diferents: ACAN + APTI, ACAN + CELS i ACAN + CLAS.

La parella ACAN + CLAS (a3) es coneix amb el mateix joc de matrius en diferents indrets de trànsit o de consum: dos exemplars en pivots de Dressel 2-4 pertanyen a La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 79, núm. 4, «ACAN + CIAS»); un exemplar sobre un pivot solt d'àmfora ve de la Torre Vella d'en Loçano (Ciutadella, Menorca) (Nicolás, 1987, p. 239, núm. 10, «A[CAN] + CIAS»); també sobre un pivot es troba en el campament militar de *Fectio* (Vechten, Holanda) (CIL, XIII, 10002, 536), a la província de la Germània Inferior, amb data fundacional de l'any 4 o 5 dC.

Cal sumar a la llista d'associacions la parella ACAN + CALAM, gràcies a una troballa del Mas d'en Corts (Reus, Baix Camp) (Berni, 2010, núm. 131.a2). En aquest jaciment, situat a prop de la ciutat de *Tarraco*, que va ser també centre productor d'àmfores Dressel 2-4, han aparegut diversos pivots d'àmfores Dressel 2-4 laietanes. A més del segell ja esmentat, hi ha un segon exemplar ACAN al costat d'un grafit *ante cocturam* en forma de T (Berni, 2010, núm. 131.a1).

5. ACAS

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H.

a1) ACAS + CALAM

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Acas(ti) + Calam(i, -ani).

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a2) [A]C[AS?] + CALAM

LT: Can Tintorer (el Papiol), prospeccions superficials de Pascual.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-60.

Lect.: [A]c[as?](ti) + Calam(i, -ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 20 i fig. 6.4.

Com.: Pascual no fa cap referència al segon segell, mig fragmentat.

a3) ACA[S] + CLAR

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986, sector B, cala 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Aca[s](sti) + Clar(i, -).

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a4) [AC]AS + [---]

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986, sector B, cala 4, u. e. 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: [Ac]as(ti) + [---].

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

Quatre exemplars sobre pivots, tots associats amb un altre segell de Can Tintorer, dues vegades amb CALAM i una amb CLAR. Aquesta forma ACAS es troba associada amb THA a La Chrétienne H sobre una àmfora Dressel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 79, núm. 5). En el derelict francès també es va documentar la parella ACA + CLAR, on ACA podria ser una forma abreujada d'ACAS (*vide* núm. 3) o fins i tot d'ACAN (*vide* núm. 4).

El desenvolupament sencer del nom ACASTI es constata sobre Pascual 1 o Dressel 2-4 a la terrisseria de la vil·la romana del Mugal de Calella (Pascual, 1977, p. 67-68; López Mullor, 1985, p. 179). Sota el nostre punt de vista, creiem que es tracta del mateix personatge, que va arribar a exercir la seva activitat professional en dues localitats diferents del territori laietà. Aquest fenomen de mobilitat geogràfica sembla confirmat per altres marques recollides en el catàleg, com HILARI, AEMVLI i SEC (*cf.* núm. 65, 7 i 107).

6. AE

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a1) AE

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Ae(muli?, -).

Tip.: fragment de campana superior d'àmfora Dressel 2-4 amb carena. Conserva les arrencades inferiors de dues nanses de secció bífida. El segell apareix col·locat en un extrem de la campana, a prop de l'inici del coll del recipient.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

a2) AE

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314-8.

Lect.: Ae(muli?, -).

Tip.: fragment de campana superior d'àmfora Dressel 2-4 amb carena. La pasta és groguenca.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, lám. 23.8.

b) AE + (grafit *Am() ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Sant Miquel - carrer de Mossèn Josep P. Buran (any 1997; u. e. 1).

LC: SAM Girona, SV97-1-1.

Lect.: Ae(muli?, -).

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 de tonalitat ataronjada i amb la punta motllurada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer i Álvarez, 1996.

c1) AE

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 436).

LC: SAM Girona, VFM'04-436.

Lect.: Ae(muli?, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

c2) AE

LT: Sant Vicenç dels Horts, Can Reverter (juny 1984), recollida en superfície a la zona de la via fèrria.

LC: Secció Arqueològica del Grup de Recerca i Estudis de Sant Vicenç dels Horts.

Lect.: Ae(muli?, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: Bosch i Sagristà, 1985, p. 11; Caralt *et al.*, 1989, p. 378, núm. 9.

Com.: llegida i publicada «A i F retro».

En total hi ha cinc exemplars d'aquest segell distribuïts en tres matrius diferents, amb el mateix desenvolupament AE i d'escriptura retrògrada. La variant *a* apareix col·locada sobre la campana superior de dues àmfores de la forma Dressel 2-4. La variant *b* pertany a un pivot llarg, estret i estilitzat (amb la punta motllurada) de Dressel 2-4. Els dos exemplars de la variant *c*, en cartel·la circular, estan col·locats en pivots

curts, presumiblement del mateix tipus d'àmfora.

L'exemplar *b* s'acompanya d'un grafit nominal abreujat Am(), realitzat *ante cocturam* amb un *stylus* i redactat amb l'escriptura cursiva llatina.

Sobre els dos exemplars AE de la darrera variant *c*, crida l'atenció la mida exageradament gran de l'empremta per a un segell amb tan poques lletres. La cartel·la circular mesura 3,1 cm. En aquests exemplars s'observa una raresa d'estil en el disseny de la lletra A: només desenvolupa un dels dos peus. Això, si no es tracta d'un altre estil de lletra (si fos una D grega, canviaria la lectura del nom per DE d'escriptura directa).

Quant al personatge registrat amb l'abreviació Ae(), a hores d'ara proposem relacionar-lo com a variant amb l'*Aemu(lus)* que hi ha a continuació.

7. AEMV

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: Claudi-Neró (*a2* i *a3*).

a1) AE[MV]

LT: Sant Vicenç dels Horts, Can Reverter (1995, 2a campanya; u. e. 504).

LC: SAM Girona, CR95-504-12.

Lect.: Ae[*mu*](li).

Tip.: petit fragment de paret superior d'un pivot d'àmfora de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1995*b*, fig. 2.

Com.: dibuixada en la memòria d'excavació com un nexa A^R.

a2) AEMV + IA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Sant Miquel - poliesportiu municipal (maig 1996; u. e. 4).

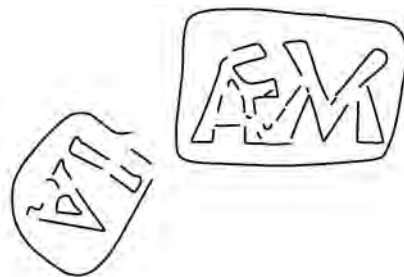
LC: SAM Girona, SV96-4-12-9.

Lect.: Aemu(li) + Ia().

Tip.: pivot curt d'àmfora Dressel 2-4 de tonalitat beix.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer i Álvarez, 1996, làm. 2.1.

Com.: datat per terra sigil·lada sud-gàl·lica en un horitzó claudi-neronià.

a3) AEMV + ER

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Sant Miquel - poliesportiu municipal (maig 1996; u. e. 4).

LC: SAM Girona, SV96-4-13-11.

Lect.: Aemu(li) + Er().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora Dressel 2-4 de tonalitat beix.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer i Álvarez, 1996, làm. 2.2.

Com.: datat per terra sigil·lada sud-gàl·lica en un horitzó claudi-neronià.

A Sant Vicenç dels Horts s'han documentat tres exemplars sobre pivots d'àmfora Dressel 2-4 i dues parelles: AEMV + IA i AEMV + ER. L'excavació duta a terme al carrer de Sant Miquel - poliesportiu municipal ens proporciona un horitzó cronològic julioclaudi.

Sota el nostre punt de vista, estem davant el cognom d'un personatge anomenat *Aemulus* que també va desenvolupar la seva activitat econòmica a la terrisseria del Mujal de Calella (Maresme), situada a 53 km de Barcelona (Pascual, 1977, p. 67-68; López Mullor, 1985). Aquest fet no ens ha de sorprendre, perquè l'abocador del Mujal també proporciona segells d'altres personatges que fan acte de presència a les terrisseries del Baix Llobregat, com ara *Hilarius* i *Acastus* a Can Tintorer (*cf.* núm. 65 i 5). Tant en un lloc com en l'altre els trobem enregistrats sobre àmfores Dressel 2-4, però fent ús de diferents jocs de punxons.

La forma gràfica de la variant AEMV de Sant Vicenç dels Horts, amb dues parelles de nexes (A^E i M^V) lligades per la base, copia un detall força particular que és present en la variant més desenvolupada del Mual (AEMVLI) (Pascual, 1991, núm. 88; López Mullor, 1985, làm. ix). Tot i això, observem una diferència a l'hora d'aplicar el segell sobre la superfície de l'àmfora. A Sant Vicenç dels Horts, el segell AEMV apareix col·locat sobre un pivot i associat amb altres personatges. A Calella tres exemplars estan impressos sobre l'espatlla del recipient i només un ho està sobre el pivot, sense cap mena d'associació nominal.

La forma AEMVLI correspon al rar cognom *Aemulus*, documentat, a més dels segells d'àmfora catalans, en molt poques inscripcions lapidàries: en una urna cinerària de Roma del segle I dC (CIL, VI, 23748) i en una inscripció funerària d'Aquitània (CIL, XIII, 1072).

8. ALB

LP: Can Pedrerol.

Dat.: Grand-Rouveau (variant *b*).

a1) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-113.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 51, núm. 3 i fig. 4.2 = Pascual, 1991, núm. 10.1, làm. II.32.

a2) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a3) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a4) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí, CPT-220.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a5) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí, CPT-288.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora

Dressel 2-4.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a6) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí, CPT-228.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: pivot curt d'àmfora amb la superfície força desgastada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a7) A[L]B

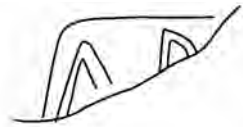
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatge 41002), material de Pascual.

Lect.: A[l]b(ani, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora seccionat per la meitat.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a8) ALB + (grafit dactilar traçat en direcció a la base del pivot).

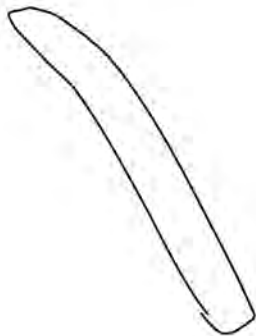
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatge 41002), material de Pascual.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a9) ALB + [---]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatge 41002), material de Pascual.

Lect.: Alb(ani) + [---].

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora amb la superfície desgastada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Com.: del segell fragmentat es distingeix l'asta vertical d'una lletra inicial o final en una cartella no circular.

a10) ALB + MA[T]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Masia de Can Pedrerol.

Lect.: Alb(ani) + Ma[t]().

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 quasi sencera, ja que només li manquen el llavi i part del coll.

Bibl.: *Descripti ex im. phot.* (descripció a partir d'una imatge fotogràfica). Pascual, 1977, p. 51, núm. 3, fig. 4.12 = Pascual, 1991, núm. 10.1.

Com.: descoberta en un terreny de conreu d'aquesta finca (Bergadà, 1981).

a11) ALB + MAT

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-102.

Lect.: Alb(ani) + Mat().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. XI.

a12) ALB + MA[T]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí.

Lect.: Alb(ani) + Ma[t]().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

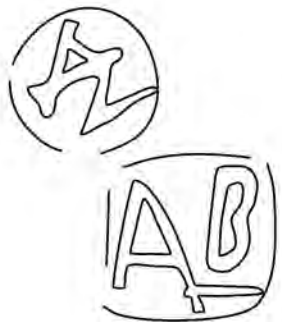
a13) ALB + MAT

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: rectoria de Rubí, CP-T-213.
Lect.: Alb(ani) + Mat().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a14) ALB + MAT

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: rectoria de Rubí, CP-T-210.
Lect.: Alb(ani) + Mat().
Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a15) ALB + MAT

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: rectoria de Rubí, CP-T-218.
Lect.: Alb(ani) + Mat().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a16) [ALB?] + MAT

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: rectoria de Rubí, CP-T-211.
Lect.: [Alb?(ani, -)] + Mat().
Tip.: pivot curt d'àmfora Dressel 2-4.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Com.: sobre el segell fragmentat es distingeixen ombres d'alguns traços de lletres. Per la forma i l'amplada de la cartel·la s'espera que sigui ALB.

a17) ALB + P[R]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
Lect.: Alb(ani) + P[r]().
Tip.: fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a18) ALB + TEL

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: rectoria de Rubí, CP-T-288.
Lect.: Alb(ani) + Tel(esphori, -).
Tip.: fragment de paret superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 51. núm. 3, fig. 4.15 = Pascual, 1991, núm. 10.1.

b1) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-112.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 51, núm. 3a i fig. 4.3 = Pascual, 1991, núm. 10.1, làm. II.33; Bergadà, 1981, làm. xi.

b2) ALB

LT: Can Sant Joan (Rubí), recollida per Pere Bel Cano en els primers anys de la dècada dels vuitanta del segle xx.

LC: Museu Etnogràfic Vallhonrat de Rubí, CSJ-15.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: petit pivot curt d'àmfora de pasta ataronjada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b3) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b4) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora partit per la meitat.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b5) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b6) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b7) ALB + (grafit dactilar complex)

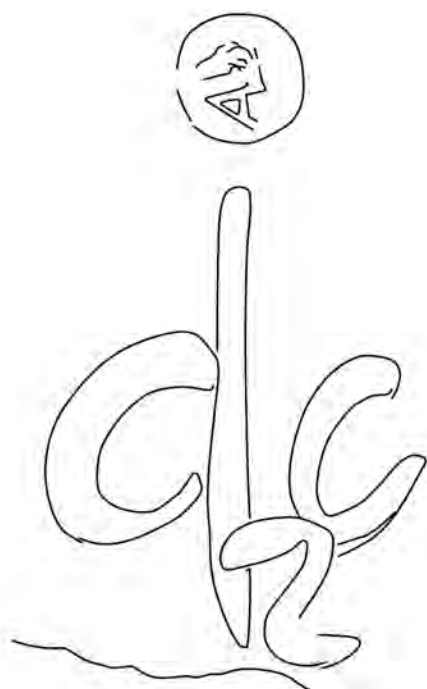
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Alb(ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

- b8) ALB + (grafit dactilar quasi inapreciable)
 LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
 LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
 Lect.: Alb(ani).
 Tip.: fragment mitjà d'un pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit).

- b9) ALB + (traç recte de grafit *ante cocturam* col·locat al costat de la punta amb orientació vertical)
 LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
 LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
 Lect.: Alb(ani).
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit).

- b10) ALB + (traç recte de grafit *ante cocturam* col·locat al costat de la punta amb orientació vertical)

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
 LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
 Lect.: Alb(ani).
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit).

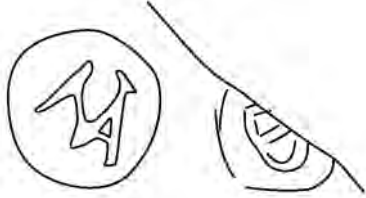
- b11) ALB + (traç recte de grafit *ante cocturam* col·locat al costat de la punta amb orientació vertical)

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
 LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
 Lect.: Alb(ani).
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit).

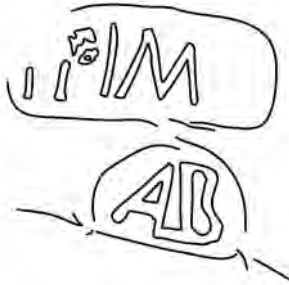
b12) [A]LB + MAT

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: Museu de Molins de Rei, CP-105.
Lect.: [A]lb() + Mat().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

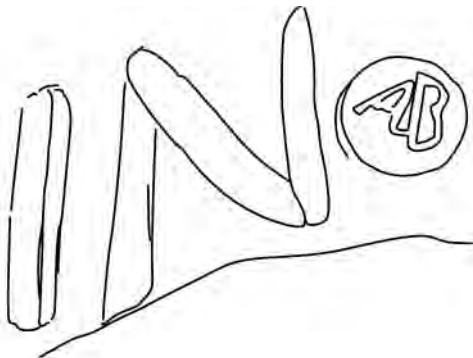
b13) ALB + PRIM[VL?]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
Lect.: Alb(ani) + Prim[ul?](i).
Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 52, núm. 3a = Pascual, 1991, núm. 10.1.

c) ALB + (grafit dactilar IN)

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
Lect.: Alb(ani).
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

d1) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
Lect.: Alb(ani).
Tip.: pivot d'àmfora sense punta.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

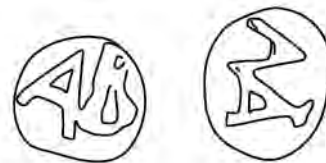
d2) ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
Lect.: Alb(ani).
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

d3) ALB + MAT

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
Lect.: Alb(ani) + Mat().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

La sèrie epigràfica ALB és la més nombrosa constatada fins ara a la terrisseria de Can Pedrerol. En total hem comptabilitzat 38 exemplars, 21 en cartel·la quadrada i 17 en cartel·la rodona, i d'aquesta última tres punxons diferents. L'abundància d'exemplars confirma el que va escriure Pascual (1977), que parlava de 20 exemplars en cartel·la quadrada i 15 exemplars en cartel·la rodona, però no anava més lluny pel que fa a la forma dels punxons. També podem corroborar l'afirmació de l'autor que els segells estan majoritàriament mal impresos i en general són difícilment llegibles a simple vista.

Pel que fa al disseny dels segells, val la pena comentar breument alguns detalls formals que criden l'atenció. La variant *a* en cartel·la quadrada s'ha resolt amb un nexa híbrid: les lletres A[^]L estan fusionades amb el detall d'un petit taló que sobresurt amb claredat del peu de la L; la lletra B és més petita i apareix muntada sobre l'asta prolongada de la lletra L dins de la mateixa caixa. En les tres variants circulars, les lletres A i B apareixen lleugerament inclinades cap a dins sense tocar-se del tot. Hi distingim tres maneres diferents de resoldre el nexa de les lletres A[^]L[^]B. Observeu també en tots els exemplars l'estil particular de la lletra B, amb el punt de contacte dels dos traços corbs sense enganxar amb l'asta vertical.

Pel que fa a les associacions de segells, s'observa un ampli joc de combinacions. La parella ALB + MAT és la més representativa i la utilitzen tres dels quatre tipus de variants (*a*, *b*, *d*). Unes altres tres relacions nominals segures a Can Pedrerol són ALB + PR, ALB + PRIM[VL?] i ALB + TEL.

Més enllà del lloc d'origen, es constaten alguns exemples en mercats consumidors de primer ordre, d'àmbit civil. El joc de matrius ALB + PRIM[VL?] de l'exemplar *b*13 es coneix a les antigues excavacions del Piazzale delle Corporazioni, a Òstia (Pohl, 1987, p. 366, núm. 68).

Fins ara, tan sols podem datar amb certa precisió la variant *b*, en cartel·la circular, gràcies al testimoni sobre Dressel 2-4 de la nau de Grand-Rouveau (Sciallano i Liou, 1985, p. 54, núm. 5), que dóna una horitzó de mitjan segle I dC. En el carregament del vaixell romà conviuen unes altres dues variants, ALB i ALBA, en cartel·la rectangular, que són desconegudes al Baix Llobregat, però creiem que s'han de relacionar amb la producció epigràfica d'aquest personatge. La primera marca, ALB, que té les lletres A i L lligades, s'ha trobat a Badalona sobre un pivot de Dressel 2-4 (Comas, 1997, p. 50, núm. 121).

L'*Albanus* de Can Pedrerol és, segurament, el mateix individu que registra la producció amforal de Sant Vicenç dels Horts amb el segell més desenvolupat, ALBA (*cf.* núm. 9). Es tracta, doncs, d'un nou cas de mobilitat regional entre fabricants d'àmfores dins del consorci industrial del Baix Llobregat.

9. ALBA

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: mitjan segle I dC (ALB de Grand-Rouveau; sèrie THEOP).

a1) ALBA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 282).

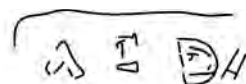
LC: SAM Girona, VFM'04-282.

Lect.: Alba(ni).

Tip.: pivot fragmentat de pasta ataronjada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 282 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Dressel 2-4 (57).

a2) ALBA + (grafit AL *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 51).

LC: SAM Girona, SVM'06-51.

Lect.: Alba(ni).

Tip.: pivot d'àmfora de tonalitat ataronjada marró.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a3) ALBA + (grafit B *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 128).

LC: SAM Girona, SVM'06-128-27.

Lect.: Alba(ni).

Tip.: pivot d'àmfora de tonalitat ataronjada marró.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, lám. 5.

Com.: l'estrat u. e. 128 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Dressel 2-4.

Tip.: pivot alt i massís.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 415 té més fragments d'àmfora Dressel 2-4 que de Pascual 1.

a4) ALBA + (grafit B *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 128).

LC: SAM Girona, SVM'06-128.

Lect.: Alba(ni).

Tip.: pivot d'àmfora de tonalitat ataronjada marró.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Hi ha cinc exemplars del segell ALBA en cartel·la rectangular amb la segona lletra A de caixa més petita i elevada.

Gairebé tots els segells s'acompanyen d'un grafit *ante cocturam*. Resulta curiosa la coincidència de lletres entre el grafit Al() de la variant a2 i el segell, potser referent al mateix personatge, la qual cosa, si fos així, ens descobriria la identitat d'un cap de taller (*offinator*). Les sèries ALB i THEOP de Sant Vicenç dels Horts semblen estar relacionades entre si, pel fet de compartir els grafits Al() i B (cf. núm. 117), raó per la qual creiem que aquestes àmfores van ser fabricades a la mateixa *officina* ceramista.

Tant els pivots de l'antic mercat com la peça del carrer de Francesc Moragas vénen d'estrats amb abundant presència d'àmfores Dressel 2-4.

Com ja s'ha explicat, estem davant l'*Albinus* de les àmfores de Can Pedrerol, però treballant en una altra terrisseria veïna. El repertori de marques amb aquest nom és molt més ampli, considerant les altres variants ALB i ALBA dels derelictes de Grand-Rouveau i Sud-Lavezzi 3, que encara no s'han trobat al Baix Llobregat (*vide* núm. 8). Suggerim datar la sèrie ALBA cap a mitjan segle I dC.

a5) ALBA + (grafit O *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 128).

LC: SAM Girona, SVM'06-128-19.

Lect.: Alba(ni).

Tip.: pivot alt i massís.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

10. AN

LP: Sant Vicenç dels Horts

Dat.: La Chrétienne H.

a) AN

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 436).

LC: SAM Girona, VFM'04-436-2.

Lect.: An().

Tip.: fragment de campana superior d'àmfora Dressel 2-4 amb carena i l'arrencada inferior

a6) ALBA + (petita incisió de grafit *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 415).

LC: SAM Girona, SVM'06-415-16.

Lect.: Alba(ni).

d'una nansa. El segell està col·locat a l'arrel de la nansa (*in radice ansae*). Pasta de color groguenc.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 32.2.

Com.: el relleu de les lletres està força desgastat.

La posició *in radice ansae* del segell AN és poc corrent entre les àmfores Dressel 2-4 de les terrisseries del Baix Llobregat. El testimoni documentat a la nau de La Chrétienne H apareix situat sobre l'esquena d'aquest tipus de recipient associat amb el segell PRI de Sant Vicenç dels Horts (cf. núm. 97). Aquest PRI es repeteix per segona vegada en el pivot del mateix objecte fent parella amb un altre segell AM (Sciallano i Liou, 1985, p. 79, núm. 10). Per tant, el personatge An() va formar part d'un complex joc d'associacions nominals en què intervenen tres individus i on Prim() és l'element comú de les dues relacions.

11. ANDO, AND

LP: Can Pedrerol.

Dat.: Sud-Lavezzi 3 (variant a).

a) AND[O]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: And[o](nis, -ti).

Tip.: fragment de pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b1) AND + (grafit dactilar quasi inapreciable)

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-103.

Lect.: And(onis, -oti).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 51, núm. 2 i fig. 4.1 = Pascual, 1991, núm. 18.1, làm. III.52; Bergadà, 1981, làm. XI.

Com.: Pascual llegeix AD el 1977 i AND el 1991.

b2) AND

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: And(onis, -oti).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b3) AND

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: And(onis, -oti).

Tip.: petit fragment de paret superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b4) AND + (traç de grafit ante cocturam)

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí.

Lect.: And(onis, -oti).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b5) AND + (grafit dactilar en forma d'arc)

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí.

Lect.: And(onis, -oti).

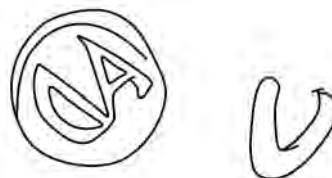
Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-107.

Lect.: And(onis, -oti).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. XI.

La primera variant *a* és la de text més desenvolupat i resulta clau per a poder desplegar les lletres fusionades —A[^]N[^]D— de les marques circulars amb forma aparent d'AD. La forma completa ens la donen cinc exemplars ANDO trobats en el derelict de Sud-Lavezzi 3 amb data *ca.* 15 dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 137, núm. 8). Tots estan col·locats sobre pivots d'àmfora Dressel 2-4. Un d'aquests fa parella amb un segell incomplet [---]NICI sobre un coll d'àmfora, encara desconegut a Can Pedrerol.

La resta dels segells en cartel·la circular es classifiquen en dos grups: la variant *b* és de major grandària i amb el text d'escriptura directa; la variant *c* és d'escriptura retrògrada i de diàmetre inferior, amb la lletra D lleugerament inclinada cap enfora. Segells iguals, més enllà del lloc d'origen, són coneguts únicament en jaciments terrestres. Del més gran (*b*) tenim una troballa extramurs al jaciment del carrer del Correu Vell de *Barcino* (Berni i Carreras, 2001, p. 114, núm. 5 = Berni i Carreras, 2009, núm. 28). Del més petit (*c*) hi ha un paral·lel a l'illa de Menorca, a Curnia Nou (Maó) (Nicolás, 1987, p. 238, núm. 3).

Pascual (1977) només publica un dibuix per a cada variant circular i ens diu que a Can Pedrerol es van recollir en total cinc exemplars, tres d'escriptura normal (nosaltres n'hem comptabilitzat cinc) i dos d'escriptura retrògrada. Un altre detall que cal destacar és l'atribució de l'exemplar *c1* a la terrisseria veïna de Can Tintorer, però tant per la forma de la marca com per la pasta ceràmica resulta evident que procedeix de Can Pedrerol. No sabem si aquesta peça originària de Can Pedrerol es va moure fins a Can Tintorer en època romana o si es tracta d'un error de siglatge en el moment de fer els inventaris del material de prospecció.

Pel que fa al desenvolupament de la paraula abreujada ANDO, cal dir que aquesta es presta a múltiples solucions. La possible lectura *Andonis* permetria establir una relació familiar amb una

c1) AND

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-67.

Lect.: And(onis, -oti).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 51, núm. 2, p. 53, núm. 18 i fig. 6.3 = Pascual, 1991, núm. 18.2, làm. III.53; Bergadà, 1981, làm. III.

c2) AND

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1 (CP Dep.

23).

Lect.: And(onis, -oti).

Tip.: pivot d'àmfora de pasta ataronjada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).c3) AND + (grafit *ante cocturam* en forma de C)

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

curiosa marca circular amb les lletres disposades al seu voltant trobada a Torre Llauder (Mataró) sobre un pivot de Pascual 1 o Dressel 2-4 i que convida a la lectura *Iuli Andonis* (Pascual, 1977, fig. 14.6), a més a més, per a una branca familiar ben coneguda a Sant Boi (*cf.* núm. 71).

12. ANT

LP: Sant Boi.

Dat.: Sud-Lavezzi 3.

a1) ANT + (dos o tres traços de grafit dactilar)

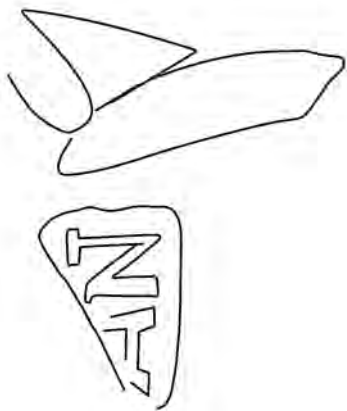
LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991; u. e. 221, zona II, horitzó H).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 221.

Lect.: Ant().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. López i Estany, 1993, làm. XXXII.5; López, 1998, p. 235, làm. I.4 = López, 2009, p. 75, fig. 10.4.

a2) ANT

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 313).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-313.

Lect.: Ant().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007.

La sèrie ANT de Sant Boi es data a partir del carregament d'àmfores Dressel 2-4 de Sud-Lavezzi 3, de ca. 15 dC (Sciallano i Liou, 1985,

p. 137, núm. 9). En aquest vaixell apareix documentada dues vegades: en un exemplar associada amb AM, en un altre associada amb VIC. Aquestes dues darreres marques encara no s'han documentat a Sant Boi, però solen formar parelles amb altres noms coneguts (AM + PRI, VIC + ALBA) o desconeguts (VIC + ALEX, VIC + YLA, VIC + POT, VIC + TAT & ATT) de la regió del Baix Llobregat.

13. MANTIAS?, ANTA[---], ANT?

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) MANTIAS?

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 439).

LC: SAM Girona, VFM'04-439-1.

Lect.: M? Anti(, -sti) As(clepi, -clepiadis).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 31.3.

Com.: en l'estrat u. e. 439 hi ha major presència de Pascual 1 (14) que de Dressel 2-4 (2).

b) ANTA[---] + N[---] & S

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer del Riu - carrer d'Antoni Gaudí, «La Academia» (any 1987).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-14-11.

Lect.: <M?> Ant(i, -sti) A[s(clepi, -clepiadis)] + N[---] aut S().

Tip.: fragment de pivot d'àmfora sense punta, bastant rodat.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 379, núm. 15; Barreda i Casanova, 1995a.

c) ANT? + AT

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 439).

LC: SAM Girona, VFM'04-439.

Lect.: <M?> Ant?(i, -isti) <As(clepi, -clepiadis)?> + At().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Es tracta de tres variants amb diferent forma i desenvolupament del text que es poden relacionar, probablement, amb un mateix individu. Atesa la mida petita els segells *b* i *c*, sobre pivots alts i massissos, i el context estratigràfic u. e. 439 del primer exemplar (*a*), creiem que pot tractar-se d'una producció epigràfica sobre Pascual 1.

El primer segell, MANTIAS? (*a*), conserva l'últim traç oblic del que podria ser la primera lletra prenominal dels *tria nomina* d'un personatge lliure, que es pot desenvolupar com a M? Anti(us, -stus) As(clepus, -clepiades). Entenem l'estranya orientació invertida de la segona lletra A com un recurs epigràfic per a indicar un salt de paraula. El desenvolupament que fem del *cognomen* abreujat AS té en compte l'existència de la marca ASCL sobre Dressel 2-4 a la nau de Diano Marina, amb carregament d'àmfores del Baix Llobregat (Sciallano i Liou, 1985, p. 98). Si es confirma aquesta lectura, caldrà tenir en compte, com a possibles variants simplificades, les marques AS trobades a Sant Vicenç dels Horts (*vide* núm. 20).

El segon segell (*b*) és d'escriptura retrògrada i el text podria estar incomplet a l'esquerra. La lectura del tercer exemplar (*c*) és molt dubtosa per falta de nitidesa en el relleu de les lletres.

14. API

LP: Sant Boi.

Dat.:

a) API

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 313).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-313.

Lect.: Api(ci, -).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora de paret prima i punta estreta.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007.

Empremta feble realitzada amb una petita matriu de cartel·la ovalada. Els traços de les tres lletres són prims i nítids. La segona lletra és una P amb el cap obert i la tercera sembla a simple vista una I. Hauria estat més desitjable que l'última lletra fos una T abans que una I, perquè això permetria establir una relació de variant amb l'APTI de Can Tintorer (*vide* núm. 17) i l'APTIC de Sant Vicenç dels Horts (*vide* núm. 18).

No coneixem més segells iguals que aquest, amb un començament de nom Api(), en les àmfores de la Laietània.

15. APO

LP: indeterminat.

Dat.: La Chrétienne H, Diano Marina, Est-Perduto.

a) APO

LT: les Sorres IX.

LC: Col·lecció Campmany, Gavà.

Lect.: Apo(lloni, -).

Tip.: estampada en el pivot d'un cos sencer d'àmfora Dressel 2-4 tarraconense. Pasta vermella amb desgredant de quars.

Bibl.: Izquierdo, 1987b, p. 138, fig. II.9.

Segell fàcilment identificable pels trets tipogràfics de la lletra O, de caixa inferior respecte a les dues altres lletres, i pel cap obert de la lletra P.

Segell ben datat entre el primer i el segon quart del segle I dC per la seva presència en tres derelictes amb carregament d'àmfores Dressel 2-4 que posen en evidència l'origen d'aquest segell al Baix Llobregat, en una terrisseria que encara resta per

determinar. La forma del segell de les Sorres coincideix amb un dels tres exemplars recuperats a la nau de Diano Marina (Sciallano i Liou, 1985, p. 98). El punxó és diferent de l'exemplar de La Chrétienne H, que apareix col·locat en el pivot a prop d'un altre segell il·legible en cartel·la circular (Sciallano i Liou, 1985, p. 79, núm. 12). També és diferent del recollit a Est-Perduto, que sembla que deriva d'una altra matriu (Sciallano i Liou, 1985, p. 148). Altres segells APO es documenten en jaciments terrestres francesos: a la ciutat romana de *Glanum* (Rolland, 1944, p. 202, núm. 2), en un illot situat al golf de Frejús (Lion de Mer); al *decumanus maximus* de la ciutat de *Forum Julii* (Frejús) (Brentchaloff i Rivet, 2003, p. 598, núm. 30).

La lectura *Apollonius* és extensible a les dues variants APOL, amb un origen tarraconense indeterminat. Una d'aquestes té totes les lletres desplegadas dins d'una cartel·la rectangular col·locada sobre un pivot de possible Dressel 2-4 que es conserva al Museu Arqueològic de Saintes (Charente-Maritime) (Étienne i Mayet, 2000, núm. 23d). L'altra té un nexa entre les lletres A i P i apareix sobre una vora d'àmfora Pascual 1 a Port-la-Nautique (Narbona) (Bergé, 1990, núm. 140).

16. APOLS?

LP: Can Tintorer.

Dat.:

a) APOLS? + (dos traços de grafit *ante cocturam*)

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 2001).

LC: ATICS, CT'01-102-10.

Lect.: Apol(loni, -) s?(ervi).

Tip.: fragment de pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Matas i Pareja, 2003.

Com.: recuperat de la preparació del paviment de la gran habitació 2.

La composició formal del segell és inèdita en la producció epigràfica del Baix Llobregat. El text d'escriptura retrògrada està distribuït en dues línies. Aparentment, per la forma, les lletres semblen AP/OIC. Encara que amb certs dubtes, creiem que les dues darreres lletres de la segona línia poden ser una L i una S girades. Si és així, la lletra S després del nom abreujat APOL revelaria la condició servil del personatge. En qualsevol cas, estem davant una variant desconeguda de la sèrie APO del Baix Llobregat, sobre la qual acabem de parlar més amunt (*vide* núm. 15).

17. APTI

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H (variant *b*).

a1) APTI + (traç terminal de grafit *ante cocturam*)

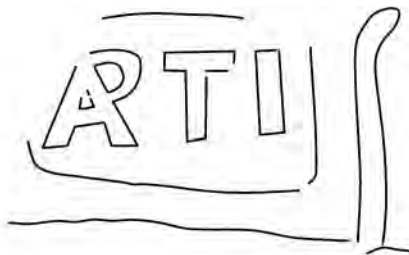
LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: Apti(chi).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a2) APTI + (grafit dactilar en forma de curva quasi inapreciable)

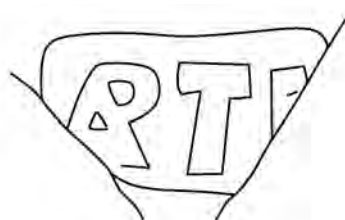
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Apti(chi).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a3) APT[I] + (dos traços de grafit dactilar en forma de CI)

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: Apt[i](chi).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a6) APTI + MVRRA

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-54.

Lect.: Apti(chi) + Murra(ni).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 19 i fig. 7.4; Bergadà, 1981, làm. III.

Com.: Pascual llegeix i dibuixa ATI.

a4) APTI + (grafit dactilar corbat quasi inapreciable)

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

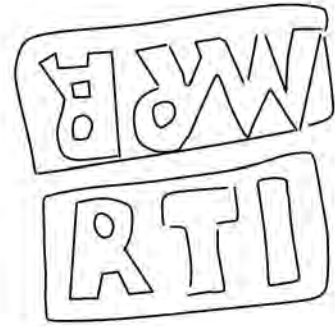
LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: Apti(chi).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 54, núm. 31 i fig. 6.10 = Pascual, 1991, núm. 188.1, làm. XXI.420.

Com.: llegida per Pascual com a PT[---] en la publicació del 1977 i com a PT[E] «sense punts» en el catàleg del 1991.

b1) APTI

LT: Sant Boi, Termes Romanes (informació: E. Bergadà).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat?

Lect.: Apti(chi).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: Pascual, 1991, núm. 168.1, làm. XVIII.374.

Com.: Pascual llegeix PATI.

a5) APTI + [CE]LS

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-59.

Lect.: Apti(chi) + [Ce]ls(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. IV.

b2) APTI

LT: Can Tintorer (el Papiol).
 LC: Museu de Molins de Rei, CT-44.
 Lect.: Apti(chi).
 Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 sencera.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b3) APTI

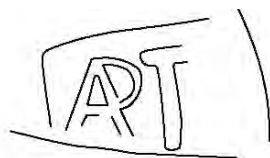
LT: Can Tintorer (el Papiol).
 LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
 Lect.: Apti(chi).
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b4) APT[I]

LT: Can Tintorer (el Papiol).
 LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A-46-B.
 Lect.: Apt[i](chi).
 Tip.: fragment inferior de pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Com.: la darrera lletra I està coberta per una forta concreció calcària.

b5) AP[TI],

LT: Can Tintorer (el Papiol).
 LC: Museu de Molins de Rei (Fons Enric Garcia Ferré).
 Lect.: Ap[ti](chi).
 Tip.: fragment mitjà d'un pivot d'àmfora força rodat i desgastat.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b6) APTI + ACAN

LT: Can Tintorer (el Papiol).
 LC: Museu de Molins de Rei, CT-43.
 Lect.: Apti(chi) + Acan(thi, -).
 Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 sencera res-
 taurada.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit).

En total n'hem comptabilitzat dotze exemplars, que s'ordenen en dues variants amb la mateixa forma i el mateix desenvolupament, però derivats de dos punxons rectangulars de diferent grandària. Els exemplars a4, a6 i b1 estan catalogats en l'obra de Pascual amb lectures incorrectes, perquè no va distingir el nexa A^P en cap. L'exemplar b1 de les Termes de Sant Boi és una «contaminació», segurament pel fet que aquest emplaçament era un lloc de pas per a les àmfores produïdes a les terrisseries de riu amunt.

La sèrie APTI de Can Tintorer presenta associacions nominals amb les dues variants. Nosaltres hem documentat les parelles APTI + CELS, APTI + MVRRA i APTI + ACAN. La llista es pot ampliar amb les parelles APTI + HELE i APTI + OPT de la nau La Chrétienne H, totes sobre un pivot de Dressel 2-4, i en aquest darrer jaciment derivades del punxó (b), més petit (Sciallano i Liou, 1985, p. 79, núm. 13).

El nom complet *Aptichus* es resol amb la marca APTIC de Sant Vicenç dels Horts (cf. núm. 18), que posa en evidència, una vegada més, que va existir un fenomen de mobilitat regional de personatges vinculats a la producció d'àmfores del Baix Llobregat. A més a més, de Sant Vicenç dels Horts és, segurament, la parella de segells APT + OPT (cf. núm. 85), d'una troballa en el segon mur d'àmfores de Delattre, a *Carthago*, amb datació del segon quart del segle I dC (Freed, 1998, fig. 3.21, «APT + TIO»). Així doncs, també es pot demostrar la coincidència d'associacions nominals entre terrisseries (vegeu l'APT + OPT de La Chrétienne H, que atribuïm a Can Tintorer).

18 APTIC

LP: Sant Vicenç dels Horts.
Dat.:

a) APTIC + (grafit dactilar)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 456).

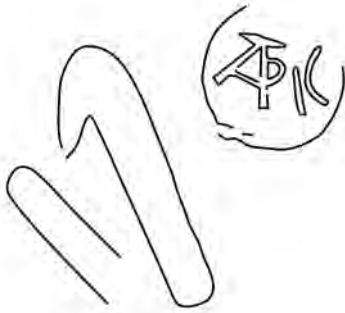
LC: SAM Girona, VFM'04-456-8.

Lect.: Aptic(hi).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 34.4.

Com.: l'estrat u. e. 456 té el doble d'àmfores Dressel 2-4 (50) que d'àmfores Pascual 1 (22).

Es tracta d'un segell circular, amb el text escrit en sentit horitzontal, lleugerament desalineat i amb lletres irregulars. Sobresurt un curiós nexa de tres lletres (A[^]P[^]T).

Estem davant d'una troballa epigràfica clau, perquè resol el sentit de la lectura de la variant més abreujada de Can Tintorer (APTI) (*vide* núm. 17). Al mateix temps, serveix d'exemple per a corroborar, una vegada més, el fenomen de la mobilitat regional dels individus registrats en l'epigrafia amforal del Baix Llobregat.

19. AQ

LP: Sant Vicenç dels Horts.
Dat.: Périgueux (canvi d'era).

a1) AQ + PR

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot, núm. 6 - plaça de Sant Jordi (març 1989).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-6-53.

Lect.: Aq() + Pr()

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 379, núm. 13; Barreda i Casanova, 1995a.

a2) AQ + PR

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 458).

LC: SAM Girona, VFM'04-458.

Lect.: Aq() + Pr()

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora amb un diàmetre d'obertura exageradament gran.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 458 té major presència de Pascual 1 (20) que de Dressel 2-4 (4).

Es tracta de dos exemplars amb la mateixa parella de noms: AQ + PR. A primera vista, la lectura AQ pot resultar complexa pel fet que les dues lletres es toquen. Tant és així que el primer exemplar (a1) s'ha arribat a catalogar incorrectament com a AR (Étienne i Mayet, 2000, 25d).

La forma alta i massissa del pivot, així com la tipologia dels dos segells associats, de petites dimensions en cartel·la circular, són dues característiques lligades a la producció de Pascual 1 a Sant Vicenç dels Horts. La sospita es confirma gràcies a un paral·lel AQ + PR idèntic recollit sobre un pivot de Pascual 1 a Périgueux (Dordonya) (Chevillot, 1979, p. 226-229, «AQ + P»; Miró, 1988, p. 132 i fig. 13.9). En aquesta localitat francesa són freqüents les troballes d'àmfores laietanes del temps d'August, a partir del 25-15 aC. Si bé la darrera peça en concret té una datació contextual de l'època de Tiberi (20-30 dC), creiem, atesos el tipus de recipient i les característiques formals dels dos segells, que s'ha d'endarrerir la seva datació cap al voltant del canvi d'era.

20. AS

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) AS + PR + [---]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 359).

LC: SAM Girona, VFM'04-359-2.

Lect.: As(clepi, -clepiadis) + Pr() + [---].

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 28.1.

b) [A?]S + IV

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 458).

LC: SAM Girona, VFM'04-458-2.

Lect.: [A?]s(clepi, -clepiadis) + Iu().

Tip.: petit fragment de paret superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Es tracta de dues variants d'escriptura retrògrada fragmentades en cartel·les de diferent disseny, impreses sobre pivots al costat d'altres estampilles de Sant Vicenç dels Horts. La lectura AS del segon segell circular (b) és bastant dubtosa, però creiem distingir el traç terminal oblic d'una segona lletra, que podria ser una A o una V.

L'exemplar (a) en cartel·la quadrada s'associa amb un segell PR d'aspecte semblant al recollit a La Chrétienne H sobre Dressel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 43). L'altre exemplar (b) en cartel·la rodona s'acompanya d'un segell IV que es coneix a Port-la-Nautique (Narbona) sobre un pivot de Pascual 1 (cf. núm. 68). Probablement les dues sèries hagin de ser ordenades en moments diferents de l'activitat industrial de la terrisseria i en relació amb un mateix individu.

A la terrisseria de Torre Llauder (Mataró) existeix un conjunt propi de segells AS, amb tres variants concebudes amb un disseny semblant, però no igual, al de les produïdes a Sant Vicenç dels Horts (Pascual, 1977, fig. 14.8 i 15.17; Prevosti i Clariana, 1987, p. 202, fig. 1). A Badalona s'ha trobat un segell AS en cartel·la rodona i amb la lletra S reflectida, segell que té gairebé la mateixa aparença que el nostre exemplar (b) (Comas, 1997, p. 71, núm. 180).

Darrere les lletres inicials (AS) s'amaga un nom romà que pot ser una forma abreujada del segell ASCL, recollit sobre una àmfora Dressel 2-4 en el derelict de Diano Marina cap a mitjan segle I dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 98). Per aquesta raó el llegim com a As(clepus, -clepiades). Potser s'ha de relacionar com a variant amb la marca més desenvolupada de Sant Vicenç dels Horts: MANTIAS? (*vide* núm. 13).

21. AT & TA

LP: indeterminat.

Dat.:

a) AT & TA

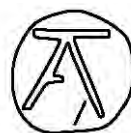
LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà, AGR-54 NR-495.

Lect.: At(t...?) *vel* Ta(t...?).

Tip.: pivot d'àmfora Pascual 1 o Dressel 2-4 tarraconense. Pasta dura, de color beix, amb desgriquant escàs de quars.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 159, núm. 269 = Izquierdo, 1987b, p. 138, fig. II.1.

La forma del nexa entre les dues lletres resulta ambigua. Tant es pot llegir A^T com T^A.

En cartel·la circular es coneixen marques AT amb les dues lletres separades i d'un traç més gruixut, sobre pivots fragmentats d'àmfores Pascual 1 o Dressel 2-4: Torre Llauder (Mataró) (Pascual, 1977, p. 62, núm. 79); Torralba d'en Salord (Alaior) (Nicolás, 1979, fig. VI.33); Sanitja (Es Mercadal) (Nicolás, 1987, p. 238, núm. 5). L'altra combinació TA, amb les dues lletres separades, apareix sobre una cartel·la quadrada en una àmfora Dressel 2-4 a la nau La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 85, núm. 57). Vegeu també A^{TT} o T^{AT} a Sud-Lavezzi 3 (Sciallano i Liou, 1985, p. 137, núm. 10).

22. AT

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a1) AT + ANT?

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 439).

LC: SAM Girona, VFM'04-439.

Lect.: At() + <M?> Ant?(i, -isti) <As(clepi, -clepiadis)?>.

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: en l'estrat u. e. 439 hi ha major presència de Pascual 1 (14) que de Dressel 2-4 (2).

a2) AT + P

LT: Sant Boi, Barri Antic (excavacions de J. C. Serra Ràfols).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat (StB núm. 85).

Lect.: At() + P().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Pascual, 1991, núm. 164.1, làm. XVIII.356.

Com.: Pascual tan sols publica el segell P.

Els dos exemplars estan col·locats a la part alta d'un tipus de pivot llarg i massís atribuïble a l'àmfora Pascual 1 i formen un doble joc d'associacions: AT + P i AT + ANT? L'exemplar a2 va ser recollit a les excavacions antigues del Barri Antic de Sant Boi, però pertany segurament a la producció amforal de Sant Vicenç dels Horts.

No sabem d'altres segells AT en cartel·la circular de petit diàmetre (ca. 1,4 cm). No obstant això, sí que es coneixen fora del Baix Llobregat marques AT en cartel·la rodona de major grandària. A l'illa de Menorca s'han trobat dos segells AT en una cartel·la circular de major diàmetre (ca. 2-2,3 cm) sobre pivots recollits a les localitats de Torralba d'en Salord (Alaior) (Nicolás, 1979, núm. 33) i Sanitja (Mercadal) (Nicolás, 1987, p. 238, núm. 5, «marca repetida dues vegades»). El forn d'aquestes troballes de Menorca podria haver estat a Torre Llauder (Mataró), on hi ha un exemplar AT en una cartel·la circular d'aquesta darrera mida gran (Pascual, 1977, p. 62, núm. 79 = Pascual, 1991, núm. 28.1, làm. IV.75).

23. AV?[-]

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Giraglia (segell SYNE).

a) AV?[-] + SYN

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 736).

LC: SAM Girona, SVM'06-736-6.

Lect.: Av?[-]() + Syn(ecdemi).

Tip.: petit fragment superior d'un pivot d'àmfora de tonalitat groguenca per sobrecocció.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 736 només ha proporcionat formes de Dressel 2-4.

Segell de lectura molt dubtosa. Recollit en un estrat arqueològic on únicament hi havia formes de Dressel 2-4.

24. BR

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) BR + PR

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot – plaça de Sant Jordi (any 1993).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-16-12.

Lect.: Br() + Pr().

Tip.: pivot d'àmfora de pasta oxidada, argila de color ocre i desgredant de quars.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1995a, fig. 1 («SVH16-2»).

Com.: segons l'autora, la segona marca és il·legible i totes dues semblen iguals a les localitzades en la mateixa zona l'any 1989.

La qualitat de l'empremta no és gaire bona, però, tot i això, creiem distingir els traços de les lletres BR. No coneixem cap altre segell d'aquest estil. Possiblement estem davant d'una producció de Pascual 1.

25. C

LP: Can Tintorer.

Dat.:

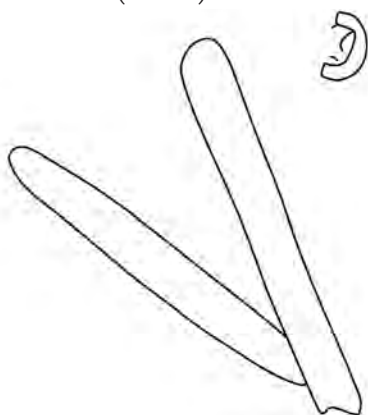
a) C() + (grafit dactilar en forma de V quasi inapreciable)

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: M().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Petit segell incís d'una sola lletra C sense cartel·la (1,2 cm d'altura). Vegeu un altre tipus de segell del mateix estil però amb la lletra més gran (2,1 cm d'alçada) a l'excavació del carrer de Montcada de Barcelona (Berni i Carreras, 2001, núm. 7 = Berni i Carreras, 2009, núm. 6).

26. CA

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Giraglia (segell SYNE), La Chrétienne H (altres variants CA).

a) CA + SYNE

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 463).

LC: SAM Girona, VFM'04-463-2.

Lect.: Ca() + Syne(cdemi).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 37.2.

Segell d'escriptura retrògrada amb les lletres tocant-se per la base dins d'una cartel·la ovalada. En la nau de La Chrétienne H s'ha trobat una versió diferent d'aquesta mateixa sèrie, igualment amb la cartel·la ovalada, però de mida més petita (1,7 × 1,5 cm i 1,6 × 1,1 cm) i lletres retrògrades (Scia-llano i Liou, 1985, p. 82, núm. 15).

Estem, doncs, davant una variant desconeguda fora del seu lloc de producció que s'ha de posar en relació amb els testimonis que acabem de descriure. L'associació CA + SYNE ens permet datar-la dins d'aquest horitzó tiberià, prenent en consideració la marca de La Giraglia de *Synecdemus* (cf. núm. 109).

27. CA[---]
LP: indeterminat.
Dat.:

a) CA[---]
LT: Gavà, la Roca (any 1998).
LC: Museu de Gavà, LR98-1-10.
Lect.: Ca[---].
Tip.: fragment d'àmfora tarraconense corresponent a la vora i amb la marca del terrisser fragmentada. Argila de color ataronjada amb desgreixant de quars.

Bibl.: Barreda i Casanova, 1998, làm. I.1.

Segons l'autora de la troballa i del dibuix, la inscripció està molt desgastada i s'hi pot llegir CAL^A[---] o CAL^E^A[---].

28. CALAM
LP: Can Tintorer.
Dat.: La Chrétienne H (variant b).

a1) CALAM + ACAS
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
Lect.: Calam(i, -ani) + Acas(ti).
Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a2) CALAM + [A]C[AS?]
LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.
LC: Museu de Molins de Rei, CT-60.
Lect.: Calam(i, -ani) + [A]c[as?](ti).
Tip.: pivot curt d'àmfora.
Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 20 i fig. 6.4; Bergadà, 1981, làm. III.
Com.: cap autor fa referència al segon segell fragmentat.

a3) CALAM + PAV?
LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
Lect.: Calam(i, -ani) + Pau?().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a4) CALAM + PRIV

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Calam(i, -ani) + Priv(ati, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Es tracta de sis exemplars distribuïts en dues variants d'aspecte similar però amb les lletres de diferent altura, la forma gran de les quals (a) és la més nombrosa en testimonis a Can Tintorer. La composició gràfica del segell és ben curiosa per la superposició del nexa A^M respecte del nexa A^L.

a5) CALAM + [---]

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-69.

Lect.: Calam(i, -ani) + [---].

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 20 i fig. 7.1 = Pascual, 1991, núm. 41.1, lám. V.97; Bergadà, 1981, lám. III.

Com.: segons Pascual, la segona marca és il·legible, però li sembla que podria tractar-se de MRPA (vegeu MVRRA).

Tots els exemplars recollits a Can Tintorer presenten una associació nominal en el pivot de l'àmfora: CALAM + ACAS, CALAM + GEM, CALAM + PAV?, CALAM + PRIV. Cal afegir a la llista la parella CALAM + ACAN, trobada a la terrisseria del Mas d'en Corts (Reus, Baix Camp), a prop del Tarragona, on s'han recollit algunes importacions d'origen laietà juntament amb les produccions locals de Pascual 1 i Dressel 2-4 (Berni, 2010, núm. 131). L'associació CALAM + GEM sobre un pivot de Dressel 2-4 té una datació de ca. 15-20 dC a la nau de La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 16).

El nom *Calamus* era corrent en l'onomàstica romana, principalment entre esclaus i lliberts. La possibilitat de desenvolupar-lo com a *Calamanus* ve donada per un segell NLVSIMEDICI/CALAMAN sobre una nansa d'àmfora Dressel 2-4 presumiblement de producció itàlica i recuperada en el golf de Fos (Amar i Liou, 1984, p. 162, núm. 89).

b) [C]ALAM + GEM

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.

Lect.: Calam(i, -ani) + Gem(elli, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

29. GAM?

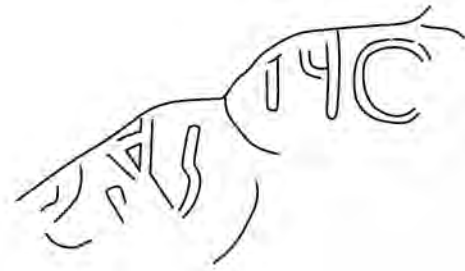
LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Giraglia (segell SYNE).

a) GAM? + SYN

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 112).

LC: SAM Girona, SVM'06-112-4.
 Lect.: Gam?(i, -) + Syn(ecdemi).
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 5 (SVM'06-112-13).

Es tracta de tres segells d'escriptura retrògrada de lectura molt dubtosa sobre pivots d'àmfores Dressel 2-4.

30. CAP/FEC

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H i La Giraglia (segell LEAN).

a) CAP/FE[C] + LEAN

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-62.

Lect.: Cap() fe[c](it) + Lean(dri).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 54, núm. 33, fig. 7.6; Bergadà, 1981, làm. III.

Com.: Pascual llegeix el segell com a [---]F[---] A[---], en cercle.

b1) GAM? + OPT

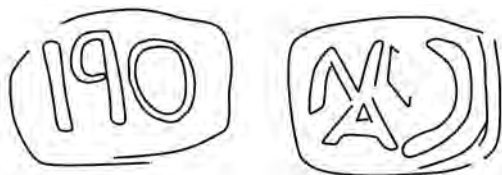
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 551).

LC: SAM Girona, SVM'06-551-2.

Lect.: Gam?(i, -) + Opt(ati, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

b2) GAM? + OPT

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Gam?(i, -) + Opt(ati, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Segell bilineal en cartel·la rodona amb el text disposat horitzontalment, i no en cercle, com va entendre i dibuixar Pascual. La paraula de la primera línia sembla un *cognomen* abreujat, Cap(), amb nexa A^P. Les tres lletres de la segona línia es poden interpretar com la indicació verbal *fec(it)*, la qual cosa permet identificar el personatge com a possible *officinator*, presumiblement

subordinat a *Lean(drus)*. Gràcies a la seva associació amb LEAN, el datem indirectament cap als anys 15-20 dC, amb les cronologies dels derelictes de La Chrétienne H i La Giraglia.

31. CA[R?]

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H.

a) CA[R?] + CLAS (traç de grafit *ante cocturam*)

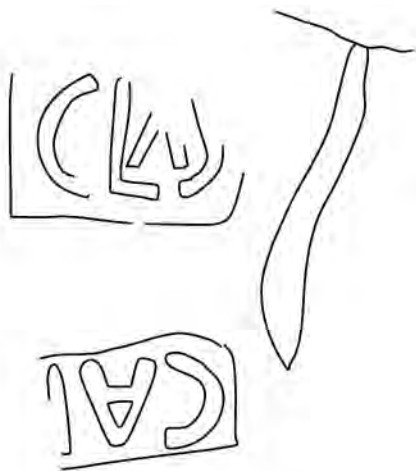
LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A Dep. 28).

Lect.: Clas(sici, -) + Ca[r?]()

Tip.: pivot curt d'àmfora amb la superfície desgastada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

La forma del text conservat és idèntica a la d'un altre segell incomplet, amb la tercera lletra borrosa, trobat sobre un pivot de Dressel 2-4 a La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 17, «CA[.]»). El segell associat CLAS també apareix en el carregament de la nau, cosa que corrobora la nostra sospita. Els autors del derelict francès proposen restituir el text per CAR(?).

32. CE?[-] & CL?[-]

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H i La Giraglia (segell CELS).

a) CE?[-] & CL?[-] + [C]ELS

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatge 41019), material de Pascual.

Lect.: Ce?[-]() *vel* Cl?[-]() + [C]els(i, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora amb la superfície plena de concrecions de calç.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Distingim els límits de la cartel·la rectangular més petita. El camp d'escriptura és ple de concrecions de calç, raó per la qual només amb gran dificultat es distingeixen alguns traços de les lletres inicials. Sembla que es tracta d'un segell de tres lletres.

33. CEL

LP: Sant Boi.

Dat.:

a) CEL + (grafit dactilar en forma de V)

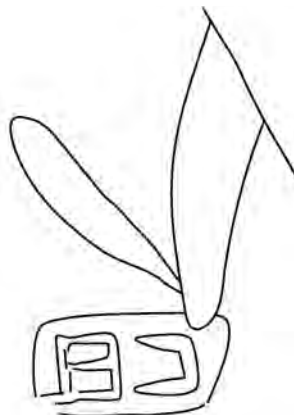
LT: Sant Boi, Barri Antic (excavacions de J. C. Serra Ràfols; maig de 1964).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1631.

Lect.: Cel(si, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora seccionat per la meitat. Argila groguenca amb desgreixant de quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 471, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XIII.3;

Pascual, 1991, núm. 48.1, làm. V.111; López, 1998, p. 236, làm. I.5 = López, 2009, p. 77, fig. 10.5.

A primera vista l'empremta és difícil d'interpretar i dibuixar. Es troba publicada moltes vegades com un segell il·legible, amb l'aparença enganyosa de dues lletres: CB. Pascual la va llegir com CET, amb les dues darreres lletres lligades. López la llegeix com CE[---] i comenta que «l'extrem dret del segell no va quedar ben imprès». Sota el nostre punt de vista es tracta d'una marca CEL retrògrada, amb les dues darreres lletres en contacte, raó formal del problema de la seva correcta lectura.

No coneixem cap altre paral·lel amb aquestes característiques. A hores d'ara, creiem que pot existir una relació de variant amb el personatge de la sèrie CELS de Can Tintorer (*cf.* núm. 34).

34. CELS

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H i La Giraglia (variant *b*).

a1) CELS

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-63.

Lect.: Cels(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. iv.

a2) CELS

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei (Fons Enric Garcia Ferré).

Lect.: Cels(i).

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora força rodat i desgastat.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a3) CEL[S]

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-65.

Lect.: Cels(i).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 22 i fig. 6.6; Bergadà, 1981, làm. iv.

Com.: Pascual hi llegeix CE[---], amb les restes d'una tercera lletra «que no sembla ser una L».

a4) CELS

LT: Can Tintorer (el Papiol) (maig de 1985; sector B, cala 3, estrat 2).

LC: Museu de Molins de Rei, T.B-1956.

Lect.: Cels(i).

Tip.: pivot d'àmfora de pasta beix amb desglaixant calcari.

Bibl.: Miró i Vilalta, 1989, làm. V.17.

a5) [CE]LS + APTI

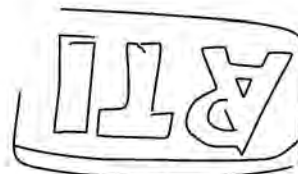
LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-59.

Lect.: [Ce]ls(i) + Apti(chi).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. iv.

a6) [C]ELS + CE?[-] & CL?[-]

LT: Can Tintorer (el Papiol)

LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatge 41019), material de Pascual

Lect.: [C]els(i, -) + Ce?[-]() *vel* Cl?[-]().

Tip.: pivot curt d'àmfora amb la superfície plena de concrecions de calç.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a7) CELS + ES?[-]

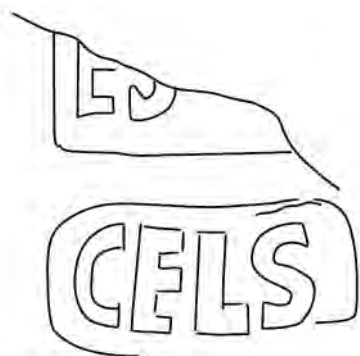
LT: Ca n'Oriol (Rubí), recollida per Pere Bel Cano l'any 1985.

LC: Museu Municipal. Castell Ecomuseu Urbà de Rubí.

Lect.: Cels(i) + Es?[-].

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a8) [C]ELS + [SC]VRRAE?

LT: Can Tintorer (el Papiol) (15 de maig de 1985, sector B, «superficial»).

LC: Museu de Molins de Rei, CT.

Lect.: [C]els(i) + [Sc]urrae?

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b1) CELS

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-58.

Lect.: Cels(i).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 21 i fig. 6.5 = Pascual, 1991, núm. 46.2, làm. V.105.

b2) CELS + (grafit *ante cocturam* en forma de C)

LT: Can Tintorer (el Papiol)

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Cels(i).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b3) CELS + ACAN

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 4 o 19).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Cels(i) + Acan(thi, -).
Tip.: pivot curt d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

b4) CELS + GRAT

LT: Can Pedrerol? (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-110.

Lect.: Cels(i) + Grat(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora de pasta groguenca per sobrecocció.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 51, núm. 4 i fig. 4.14 = Pascual, 1991, núm. 46.1, làm. V.104; Bergadà, 1981, làm. xi.

b5) CELS + LEAN

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Cels(i) + Lean(dri).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b6) CELS + HELE

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-57.

Lect.: Cels(i) + Hele(ni, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora de pasta beix.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 21 i fig. 7.3 = Pascual, 1991, núm. 46.2, làm. V.105; Bergadà, 1981, làm. iv.

Com.: conserva la sigla original amb la paraula «Pedrerol» ratllada i corregida per «Tintorer».

Els catorze exemplars de la sèrie CELS s'ordenen en dos grups: la variant *a* és més gran, amb les lletres robustes i espaiades; les lletres de la variant *b* són més primes, i les dues darreres (L i S) es toquen per la base. Es pot assignar a Can Tintorer una tercera variant (*c*), amb el text CEL més breu, recollida sobre un pivot d'àmfora Dressel 2-4 a La Giraglia (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125, «CEL + illisible»), perquè s'associa amb el segell IVCV retrògrad que pertany a aquesta mateixa terrisseria (*cf.* núm. 69).

L'atribució de l'exemplar CELS + GRAT (*b4*) a Can Pedrerol la considerem incerta. Sota el nostre punt de vista, això pot ser degut a un antic error de siglatge amb els materials de prospecció d'aquests dos jaciments, que es conserven junts en el Museu de Molins de Rei (*cf.* núm. 40).

Les tres variants de la producció epigràfica de Can Tintorer formen un ampli ventall d'associacions nominals: CELS + ACAN, CELS + APTI, CELS + CE?[-] *aut* CL?[-], CELS + ES?[-], CELS + GRAT, CELS + HELE, CEL + IVCV, CELS + LEAN, CELS + [SC]VRRAE?. La llista de combinacions s'amplia amb algunes troballes foranes sobre àmfores Dressel 2-4 que fan ús de la variant *b* més petita: CELS + ACA a la nau de La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 19*b*); CELS + [---]T a La Giraglia (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125).

La parella CELS + HELE s'ha documentat a la Casa Pardo de *Caesar Augusta* (Saragossa) (Beltrán, 1987, p. 57). A la nau de La Chrétienne H,

amb datació de ca. 15-20 dC, es troba la ja esmentada parella CELS + ACA, i també CELS + GRAT (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 19a, «GR[AE]»). L'exemplar CELS + [---]T de La Giraglia té gairebé el mateix horitzó: ca. 20 dC. Totes fan ús de la variant *b*, més petita. Cal, finalment, esmentar un segell solt d'aspecte semblant a la segona variant, trobat a *Carthago* sobre Dressel 2-4 i datat en el segon quart segle i dC perquè pertany, probablement, al segon mur d'àmfores de Delattre (Freed, 1998, fig. 3.9).

A més a més dels segells que acabem de descriure, existeix un joc més ampli de matrius per a enregistrar la producció amforal de *Celsus*, si hem de jutjar per les dades següents. El nom sencer del personatge apareix registrat a les àmfores Dressel 2-4 de Sud-Lavezzi 3, de ca. 15 dC. Aquí hi ha un bon nombre de marques CELSI (en el coll) lligades a la marca QVAD (en el pivot), potser d'un *Quad(ratus)* (Sciallano i Liou, 1985, p. 137, núm. 11). A Badalona trobem la parella CELSI + EV sobre un pivot de Dressel 2-4 (Comas, 1997, p. 52, núm. 127).

D'altra banda, cal estar atents a la marca CEL retrògrada de la terrisseria de Sant Boi (vide núm. 33), perquè es pot tractar d'un nou cas de mobilitat regional entre fabricants d'àmfores dins de la zona geogràfica del Baix Llobregat. La sospita també està motivada per la presència de la forma CE en cartel·la circular en les àmfores Dressel 2-4 de La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 18), en aquest cas associada amb una variant PRI de Sant Vicenç dels Horts (cf. núm. 97)

35. GEM

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H.

a1) GEM

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Gem(elli, -).

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a2) GEM + [C]ALAM

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.

Lect.: Gem(elli, -) + Calam(i, -ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a3) GEM + CLAR

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: Gem(elli, -) + Clar(i, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

La particularitat formal més cridanera de la sèrie GEM és la darrera lletra (M), traçada amb una grafia irregular de mida més petita i lleugerament alçada.

Les marques GEM documentades tant a dins com a fora del seu lloc d'origen es troben sovint associades amb un altre segell d'aquest taller de Can Tintorer. Aquí tenim les parelles GEM + CALAM i GEM + CLAR. L'associació GEM + HILARI es coneix per un pivot solt de Dressel 2-4 trobat a la ciutat francesa d'Estrasburg, al Baix Rin (Callender, 1965, núm. 295 i fig. 5.25 = Baudoux, 1996, p. 42).

La parella GEM + CALAM de les àmfores Dressel 2-4 de la nau de La Chrétienne H proporciona un horitzó de *ca.* 15-20 dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 83, núm. 31).

36. CI

LP: Can Tintorer.

Dat.:

a1) CI + (grafit del numeral VIII *ante cocturam*)

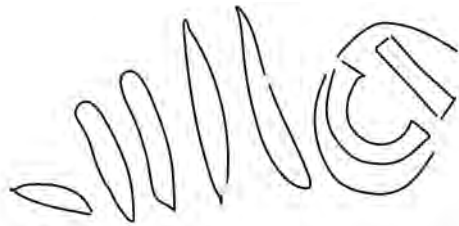
LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.

Lect.: Ci().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a2) CI + (grafit del numeral IIII *ante cocturam*)

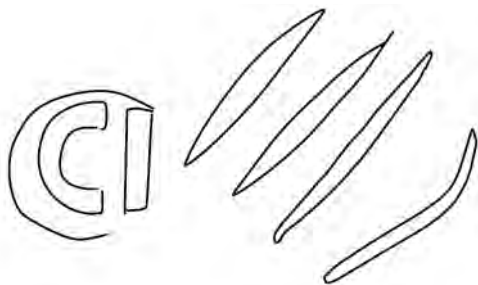
LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Ci().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a3) CI + (grafit *ante cocturam*, amb forma aparent de CI)

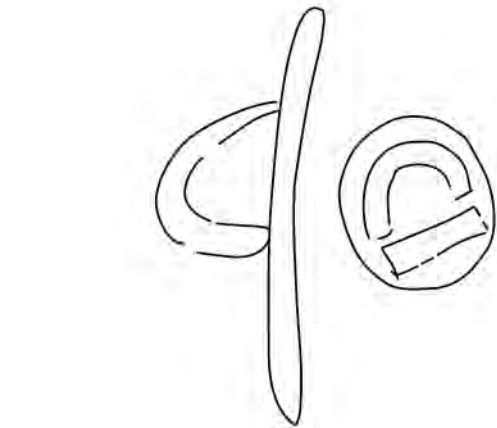
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Ci().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a4) CI + (dos traços de grafit dactilar quasi inapreciable)

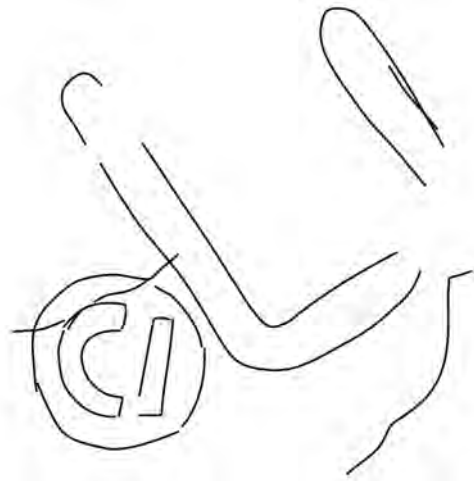
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Ci().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a5) CI + (dos traços de grafit dactilar quasi inapreciable)

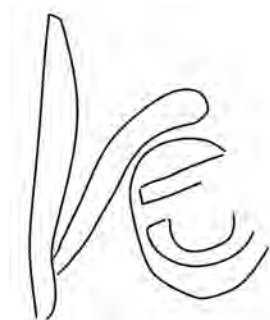
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 13).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Ci().

Tip.: pivot curt d'àmfora de tonalitat marró ataronjada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a6) CI + (dos traços de grafit dactilar, el més breu quasi inapreciable)

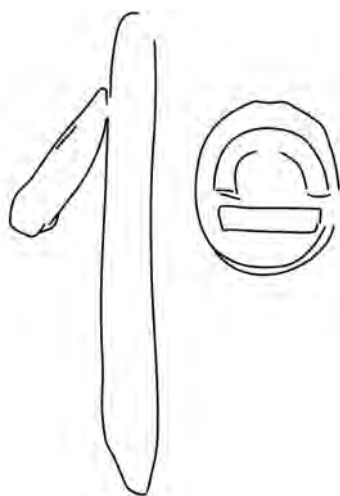
LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: Ci().

Tip.: pivot curt d'àmfora de color vermell fosc.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a7) CI + (traç corbat de grafit dactilar)

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-B.

Lect.: Ci().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a8) CI + (traç terminal de grafit dactilar quasi inapreciable)

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector C, cala 1, u. e. 32).

LC: Museu de Molins de Rei, CT.

Lect.: Ci().

Tip.: fragment mitjà d'un pivot curt d'una àmfora de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a9) C[I]

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: C[i]().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a10) C[I]

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: C[i]().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Hem comptabilitzat en total deu exemplars de la sèrie CI sobre pivots solts de poca altura d'àmfores Dressel 2-4, amb la pasta ceràmica generalment de color marró ataronjat clar. Les dues lletres són pulcres dins de la cartel·la circular. Crida

l'atenció l'alta freqüència de grafits *ante cocturam* col·locats al costat del segell i amb diferents significats. No coneixem cap testimoni semblant fora del seu lloc de producció.

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 24 i fig. 7.2 = Pascual, 1991, núm. 54.1, làm. VI.128; Bergadà, 1981, làm. iv.

37. CLAR

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H.

a1) [CL]AR

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: [Cl]ar(i, -).

Tip.: fragment inferior de pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Com.: la marca està parcialment impresa perquè està col·locada en la punta terminal del pivot, on l'estreta superfície no dona suficient espai al recorregut sencer del punxó.

a2) CLAR + ACA[S]

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Clar(i, -) + Aca[s](sti).

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a3) CLAR + FIR

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-68.

Lect.: Clar(i, -) + Fir(mi, -).

a4) CLAR + GEM

LT: Can Tintorer (el Papiol)

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: Clar(i, -) + Gem(elli, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a5) CLA[R] + PAV?

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-53.

Lect.: Clar(i, -) + Pau?().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. III.

Es tracta de cinc exemplars de la marca CLAR, tots derivats del mateix punxó i col·locats sobre pivots curts d'àmfora atribuïbles a la forma Dressel 2-4. Les associacions nominals documentades a Can Tintorer són: CLAR + ACA[S], CLAR + FIR, CLAR + GEM i CLAR + PAV? En el dreticte de La Chrétienne H, de ca. 15-20 dC, trobem les parelles CLAR + ACA i CLAR + FIR sobre pivots del mateix tipus d'àmfora (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 21).

38. CLAS

LP: Can Tintorer

Dat.: La Chrétienne H, La Giraglia, Dramont B.

a1) CLAS

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-52.

Lect.: Clas(sici, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 23 i fig. 6.7 = Pascual, 1991, núm. 50.1, làm. VI.119; Bergadà, 1981, làm. III.

Com.: Pascual llegeix CIAS.

a2) CLA[S]

LT: Can Tintorer (el Papiol) (maig de 1985; sector B, cala 1, estrat 3).

LC: Museu de Molins de Rei, T-B-460.

Lect.: Cla[s](sici, -).

Tip.: fragment sense forma d'àmfora. Pasta vermella amb desgreixant molt groller calcari i engalba externa beix.

Bibl.: Miró i Vilalta, 1989, làm. II.8.

a3) CL[AS] + [---]

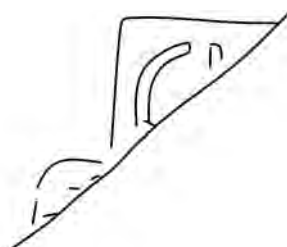
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1983; sector B, u. e. 4).

LC: Museu de Molins de Rei, T-2-4-15.

Lect.: Cl[as](sici, -).

Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Solias i Vilalta, 1985.

a4) CLAS + ACAN

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.

Lect.: Clas(sici, -) + Acan(thi, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a5) CLAS + CA[R?] + (traç de grafit *ante cocturam*)

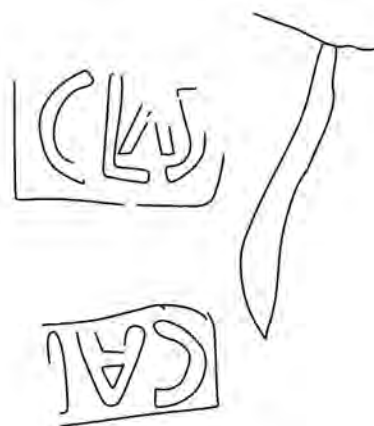
LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: Clas(sici, -) + Ca[r?]().

Tip.: pivot curt d'àmfora amb la superfície desgastada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a6) CLAS + LEAN

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatge CTB1 i 41015A), material de Pascual.

Lect.: Clas(sici, -) + Lean(dri).

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora força rodat.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 23 i fig. 6.8 i 5.9 = Pascual, 1991, núm. 50.1, làm. VI.120.

Com.: Pascual només va publicar el segell amb la lectura CIAS; l'altre queda ocult a la vista en una part de la superfície del pivot força desgastada.

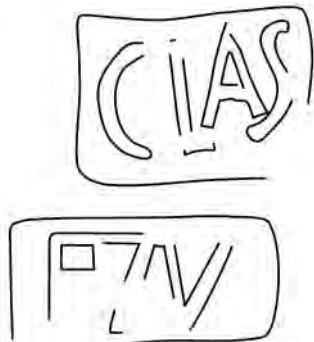
a7) CLAS + PAV?

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A-B 256.

Lect.: Clas(sici, -) + Pau?().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 52, núm. 23 i fig. 7.5.

a8) CLAS + [P]RIV

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatge 41019O), material de Pascual.

Lect.: Clas(sici, -) + [P]riv(ati, -).

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Darrere aquest segell hi ha un problema «històric» de lectura. Sovint el trobem en les publicacions escrit CIAS, en lloc de CLAS, a causa de la feble conservació del relleu del peu de la lletra L. Això ha portat a suggerir lectures allunyades de la solució real, com seria el cas dels *tria nomina* C. I() As() per a un personatge lliure (Étienne, Mayet, 2004, núm. 59). La bona conservació del text en aquest exemplar (a4) ha resultat fonamental per a resoldre el problema de lectura. No obstant això, la lectura correcta també es podia deduir d'una antiga troballa de *Fectio* (Vechten, Holanda), a la província de la Germània Inferior, reproduïda molt detalladament en CIL, XIII, 10002, 536, amb aquest disseny CLAS i, a més a més, fent parella amb el segell ACAN de la terrisseria de Can Tintorer. Ara que coneixem la solució, s'entén la forma més petita i elevada de la lletra A, a causa que queda encaixada entre les consonants L i S.

Els vuit exemplars documentats a Can Tintorer pertanyen a la mateixa variant (a), com els testimonis forans publicats per altres investigadors. No obstant això, Pascual recull tres exemplars gravats amb dos punxons de diferent grandària. El més petit (Pascual, 1977, p. 53 i fig. 6.7) apareix dibuixat amb totes les lletres de la mateixa altura, però no l'hem trobat en cap dels museus que esmenta.

A Can Tintorer tenim documentades les següents associacions nominals segures sobre pivots d'àmfora: CLAS + ACAN, CLAS + CA[R?], CLAS + LEAN, CLAS + PAV? i CLAS + PRIV. La llista s'amplia amb dues parelles més de marques sobre pivots de Dressel 2-4: CLAS + OPT, de *Carthago* (Freed, 1998, fig. 3.8), i CLAS + OPA? aut QPA?, de La Giraglia (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125, «CIAS»).

Pel que fa a la cronologia, disposem d'una àmplia mostra de referències en llocs de trànsit i de consum. La parella CLAS + ACAN, del camp-

ment militar de *Fectio*, es data a partir de l'any 4 o 5 dC. Segons els derelictes, la producció de les Dressel 2-4 s'emmarca en els primers anys del regnat de Tiberi. De la nau Dramont B, dels primers anys del segle I dC, és un exemplar CLAS associat amb un altre segell il·legible (Sciallano i Liou, 1985, p. 79, «CIAS»). Les associacions CLAS + ACAN i CLAS + LEAN són presents a la nau La Chrétienne H, de ca. 15-20 dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 79, «CIAS»). Els testimonis CLAS + LEAN i CLAS + OPA? *aut* QPA?, de La Giraglia, comparteixen un horitzó semblant de ca. 20 dC. També resulta interessant l'àmfora Dressel 2-4 de *Carthago* amb la parella CLAS + OPT, ja esmentada, que pot venir del segon mur d'àmfores de *Carthago*, amb datació del segon quart del segle I dC. Finalment, cal esmentar la troballa de la Torre Vella d'en Loçano (Ciutadella, Menorca), amb l'associació CLAS + ACAN (Nicolás, 1987, p. 239, núm. 10, «CIAS i A[---]»).

39. GRA

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Giraglia (segell SYNE), La Chrétienne H (segell GRAT de Can Tintorer).

a1) [G]RA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: Servei d'Atenció als Museus de Girona (SAM Girona), VFM'04-314.

Lect.: [G]ra(ti).

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca per una gran presència de fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

a2) GRA + SYNE

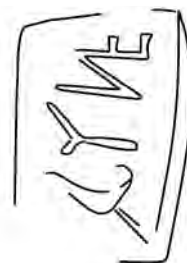
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Gra(ti) + Syne(cdemi).

Tip.: pivot curt d'àmfora de tonalitat groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a3) GRA + SYNE

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Gra(ti) + Syne(cdemi, -rotis).

Tip.: pivot curt d'àmfora de tonalitat groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

La forma curta dels tres pivots, la parella amb SYNE i el context u. e. 314 de l'exemplar a1, semblen indicar que estem davant d'una producció amforal de Dressel 2-4.

Sota el nostre punt de vista, el segell GRA de Sant Vicenç dels Horts i el segell GRAT de Can

Tintorer (*vide infra*) són variants alternatives del mateix personatge, obtingudes al llarg d'un curt marge de temps en dues terrisseries del Baix Llobregat. Ho creiem així perquè el segell SYNE es data a La Giraglia *ca.* l'any 20 dC (*cf.* núm. 109) i GRAT es data *ca.* els anys 15-20 dC a La Chrétienne H.

40. GRAT

LP: Can Tintorer (segurament).
Dat.: La Chrétienne H.

a) GRAT + CELS

LT: Can Pedrerol? (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-110.

Lect.: Grat(i) + Cels(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 52, núm. 7, fig. 4.14 = Pascual, 1991, núm. 100.1, làm. X.206; Bergadà, 1981, làm. xi.

Com.: Pascual llegeix i dibuixa GRAE.

La revisió que hem fet d'aquest segell al Museu de Molins de Rei ens ha permès corregir la lectura GRAE de Pascual per GRAT, ja que hem observat, amb prou claredat que es tractava d'un nexa A[^]T. Així doncs, cal corregir també la lectura errònia de l'exemplar incomplet (GR[AE]) del derelict La Chrétienne H, que, amb la mateixa associació amb CELS, es troba imprès sobre un pivot de Dressel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 83, núm. 32).

El vincle GRAT + CELS posa en dubte el suposat origen d'aquesta peça a Can Pedrerol, ja que la forma particular del segell de *Celsus* coincideix amb la variant *b*, recollida abundantment a Can Tintorer. Atès que la peça conservada és un rebuig de forn, creiem que estem davant d'un error de siglatge. Cal suposar que es devien barrejar alguns dels primers materials recollits a les prospeccions de Can Tintorer i Can Pedrerol. La sigla

original està bastant esborrada i és completament il·legible. Vegeu el cas dels segells CELS + HELE de Can Tintorer, amb la sigla original «Can Pedrerol» corregida (*vide* núm. 34b6).

41. CRES

LP: Can Pedrerol.

Dat.:

a) CRES + (traç corbat final d'un grafit dactilar gairebé inapreciable).

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-106.

Lect.: Cres(centi, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 52, núm. 5 i fig. 4 = Pascual, 1991, núm. 65.1, làm. VII.151; Bergadà, 1981, làm. xi.

El text està fet amb les lletres atapeïdes dins d'una cartel·la rectangular de petites dimensions (2 × 1,5 cm) amb els laterals més curts arquejats. La lletra S és d'una caixa menor i apareix elevada.

No coneixem cap altre exemplar igual. Es pot relacionar com a variant amb un segell CRE (retrograd) recollit per Dressel en la fossa del *Castra Praetoria* (Roma) sobre un pivot de la forma Dressel 2 de probable origen laietà, que, a més a més, presenta un grafit M dactilar (CIL, XV, 3437).

Suggerim de desenvolupar el *cognomen Crescens*, tenint en compte l'àmplia freqüència de casos en l'epigrafia lapidària de *Barcino* (CIL, II, 4499; CIL, II, 4516; IRC, IV, 77; IRC, IV, 42; IRC, IV, 160).

42. CV

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) CV

LT: Sant Vicenç dels Horts, plaça de Catalunya - carrer de Barcelona, núm. 1 (20 de setembre de 2004; u. e. 3).

LC: Arqueociència, SVHPC'04-3-12.

Lect.: Cu().

Tip.: pivot d'àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus*. Trullàs i Ledesma, 2005.

La lletra V és de caixa més petita i apareix incrustada dins de la C. Si es gira el segell, pot llegir-se CA en sentit retrògrad. Desconegut en altres llocs.

43. CVPIT

LP: Sant Boi.

Dat.:

a1) CVPIT + DAP

LT: sorra del delta (possible zona de Sant Boi) (dècada del 1970).

LC: Ajuntament de Viladecans (donació de Jordi Dolz).

Lect.: Cupit(i) + Dap(hni, -).

Tip.: pivot d'una àmfora Dressel 2-4 amb els cos fins a la carena, sense coll, nanses ni llavi.

Bibl.: *vidimus* (per gentilesa de J. M. Huélamo i J. M. Solias).

a2) CVPIT + DAP

LT: Sant Boi, Termes Romanes (excavacions de J. C. Serra Ràfols al final de la dècada del 1950 i al començament de la del 1960).

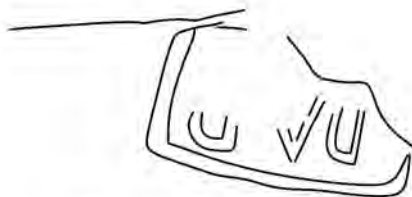
LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1643.

Lect.: Cupit(i) + Dap(hni, -).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora. Argila ocre amb desgreixant de quars i calcari.

Bibl.: Barreda i Casanova, 1989, p. 471, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XIII.5; Pascual, 1991, núm. 68.1, làm. VII. 154; López, 1998, p. 236, làm. I.6 = López Mullor, 2009, p. 77, fig. 10.6.

Com.: Pascual llegeix CVM o CVLM, i López llegeix CVM en sentit retrògrad.

Els dos segells estan trets d'un únic punxó, són difícils d'interpretar a simple vista i formen parella amb la marca DAP. L'exemplar a1 té el text més ben conservat. Tot i els dubtes inicials de lectura, creiem que es poden distingir les lletres CVPIT impreses en sentit retrògrad. El problema és l'estranya tipografia de les lletres del final. La penúltima lletra (I) és curta i queda encaixada i ajustada entre les consonants P (amb el cap obert) i T (amb els braços curts).

A hores d'ara, el lloc d'origen de l'associació CVPIT + DAP sembla que és Sant Boi. La presència d'un tercer exemplar DAP en les excavacions realitzades a la plaça de la Constitució (cf. núm. 45) d'aquesta localitat confirma l'atribució de la terrisseria.

El cognom romà *Cupitus* era corrent en l'àmbit onomàstic dels lliberts. A Catalunya el trobem ben representat per l'epigrafia lapidària, ja que n'hi ha un cas als Prats de Rei (la Segarra) (IRC, I, 21) i uns quants més repartits per *Tarraco* (RIT, 470 i 192; CIL, II, 4451, 4970.158).

44. D

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a1) D + (traç recte i curt de grafit dactilar).

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 423).

LC: SAM Girona, VFM'04-423.

Lect.: D().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 423 tan sols va donar formes de Pascual 1 (8).

a2) D + (graffit A ante cocturam)

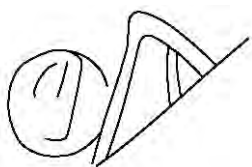
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 423).

LC: SAM Girona, VFM'04-423.

Lect.: D().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a3) D + (traç recte de grafit dactilar)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 423).

LC: SAM Girona, VFM'04-423.

Lect.: D().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 423 només va proporcionar formes de Pascual 1 (8).

Es trata de tres segells en cartel·la circular, els dos últims amb el relleu de la lletra D força desgastat. Tots els exemplars vénen del mateix estrat, u. e. 423, on només s'han recollit formes del tipus Pascual 1.

En el jaciment francès de Port-la-Nautique

(Narbona) trobem dues variants sobre pivots de tipus indeterminat que es poden relacionar amb aquesta sèrie. La primera és en una cartel·la circular de mides semblants (Bergé, 1990, p. 178, núm. 40). La segona, feta en una cartel·la diferent que segueix la silueta de la lletra (Sciallano, 2006, p. 361), s'acompanya d'una digitació circular de l'estil de les documentades repetidament en les sèries F i P de Sant Vicenç dels Horts (cf. núm. 52 i 88). La variant amb la cartel·la en forma de lletra podria venir de Badalona, on s'ha trobat un exemplar sobre un pivot de Pascual 1 (Comas, 1997, núm. 22). D'altra banda, en la nau de Culip VIII (cap de Creus), datada al voltant del canvi d'era, es va recuperar un petit segell amb la marca D en una cartel·la quadrada sobre un pivot de Pascual 1 (Vivar, 2004, fig. 93).

45. DAP

LP: Sant Boi.

Dat.:

a1) DAP

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (anys 1979-1980; Q(6)1).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1619.

Lect.: Dap(hni, -).

Tip.: pivot d'àmfora d'argila ocre amb desgreixant de mica, quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 471, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, lám. XCIII.6.

a2) DAP + CVPIT

LT: sorra del delta (possible zona de Sant Boi) (dècada del 1970).

LC: Ajuntament de Viladecans (donació de Jordi Dolz).

Lect.: Dap(hni, -) + Cupit(i).

Tip.: pivot d'una àmfora Dressel 2-4 amb el cos fins a la carena, sense coll, nanses ni llavi.

Bibl.: *vidimus* (per gentilesa de J. M. Huéllamo i J. M. Solias).

a3) DAP + CVPIT

LT: Sant Boi, Termes Romanes (excavacions de J. C. Serra Ràfols al final de la dècada del 1950 i al començament de la del 1960).

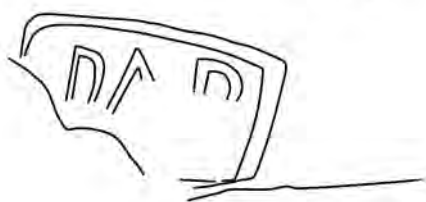
LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1643.

Lect.: Dap(hni, -) + Cupit(i).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora d'argila ocre amb desgredant de quars i calcari.

Bibl.: Barreda i Casanova, 1989, p. 471, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XIII.5; Pascual, 1991, núm. 68.1, làm. VII. 154; López, 1998, p. 236, làm. I.6 = López Mullor, 2009, p. 77, fig. 10.6.

Com.: recollit sempre com un segell il·legible.

Es tracta de tres exemplars de la mateixa matriu. La lletra P està traçada amb el cap obert, sense tancar, com sol ser habitual en moltes altres marques del Baix Llobregat.

El conjunt és prou significatiu per a assignar a Sant Boi l'origen de la marca DAP. La millor qualitat de les empremtes ens permet corregir la lectura dubtosa LDAP? + CA?[--], que vam donar a la parella de segells trobats a la plaça de la Verònica de Barcelona (Berni i Carreras, 2001, núm. 32 = Berni i Carreras, 2009, núm. 42).

Fora de Catalunya, només sabem d'un segell DAP associat amb un grafit N *ante cocturam* so-

bre una punta d'àmfora recollida a la localitat francesa de Port-la-Nautique (Narbona) (Sciallano, 2006, p. 361, núm. 14).

46. DE

LP: Sant Boi.

Dat.: primera meitat del segle I dC (context).

a) DE

LT: Cornellà de Llobregat, castell de Cornellà (any 1995; pou 11, nivell 1).

LC: SAM Girona, CC-95-XI-1.

Lect.: De().

Tip.: fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit; dibuix d'Eduard Garrote). Garcia Targa i Serrano Mínguez, 1995.

Com.: l'estrat va donar una important quantitat d'imitacions de ceràmica campaniana i de terra sigil·lada sud-gal·lica (Drag. 37).

Es tracta d'un segell fragmentat a l'esquerra amb els tancaments verticals de la cartella arrodonits. El text sencer ve donat per un pivot d'àmfora Dressel 2-4 de Roma (CIL, XV, 3540) que presenta la parella de segells DE + QVA, el segon amb nexa (V^A) (cf. núm. 120d-f). Per la marca associada de Roma sabem que es tracta d'una producció de Sant Boi de Llobregat.

47. DI

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) DI + VT & TV

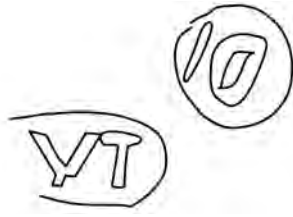
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot, núm. 6 - plaça de Sant Jordi (març de 1989).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-6-57.

Lect.: Di() + Ut(ilis, -) *vel* Tu().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 379, núm. 16; Barreda i Casanova, 1995a.

Segell en cartel·la circular de petites dimensions amb les lletres atapeïdes sobre un pivot, segurament de la forma Pascual 1. El text DI pot derivar d'un *cognomen* servil abreujat, suposadament d'origen grec: *Diocles*, *Diomedes*, *Diodorus*, *Dionysius*, *Diophilus*, etcètera.

48. ER

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: Claudi-Neró (a1).

a1) ER + AEMV

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Sant Miquel - poliesportiu municipal (maig 1996; u. e. 4).

LC: SAM Girona, SV96-4-13-11.

Lect.: Er() + Aemu(li).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora de tonalitat beix.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer i Álvarez, 1996, làm. 2.2.

Com.: datat per terra sigil·lada sud-gàl·lica en un horitzó claudi-neronià.

a2) ER + PRIMVL

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 426).

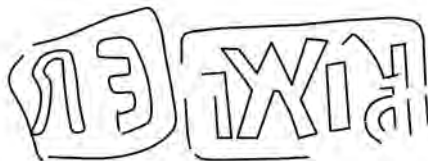
LC: SAM Girona, VFM'04-426-1.

Lect.: Er() + Primul(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 29.2.

Com.: l'estrat u. e. 426 només ha proporcionat àmfores Dressel 2-4 (16).

a3) ER + [S]EC

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Er() + [S]ec(undi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca per contenir una gran presència de fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

Segell d'escriptura retrògrada fet amb les lletres pulcres i amb una grafia excel·lent. La marca a1 té el marge dret de la cartel·la duplicat per un ressegellament. Els tres exemplars formen les següents parelles nominals: ER + AEMV, ER + PRIMVL, ER + SEC.

Fora del seu lloc d'origen coneixem algunes marques ER, però derivades d'una matriu diferent de la de Sant Vicenç dels Horts. El cas més obvi és el de l'exemplar ER de la nau de La Chrétienne H, associat amb FA, sobre un pivot de Dressel 2-4, de lectura directa i en una cartel·la rodona (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 24). Aquesta peça s'associa amb un segell FA retrògrad en cartel·la circular, que també es pot relacionar com a variant amb la producció epigràfica de Sant Vicenç dels Horts (cf. núm. 54). D'altra banda, hi ha un segell ER a Port-la-Nautique (Narbona), més petit i en cartel·la quadrangular, sobre un pivot d'àmfora laietana (Sciallano, 2006, p. 364, núm. 17).

49. ES?[- - -]

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H i La Giraglia (segell CELS).

a) ES?[- - -] + CELS

LT: Ca n'Oriol (Rubí), recollida per Pere Bel Cano l'any 1985.

LC: Museu Municipal. Castell Ecomuseu Urbà de Rubí.

Lect.: Es?[-] + Cels(i).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Les dues úniques lletres conservades estan parcialment trencades, però, tot i així, creiem que es poden identificar com un ES d'un segell desconegut de lectura directa.

50. F? & E?

LP: Sant Boi.

Dat.: La Chrétienne H, La Giraglia (segell TH).

a) F? & E? + [TH?]

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (anys 1979-1980; Q(2)3).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1630.

Lect.: F?() *vel* E?() + [Th?()].

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora molt desgastat, d'argila ocre vermella amb desgreixant de quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1990, làm. LI.7.

Segell d'una única lletra en una cartel·la circular. Com que no va quedar marcat del tot, no és possible determinar si es tracta d'una lletra F o una E.

51. F

LP: Sant Boi

Dat.: La Chrétienne H i La Giraglia (variant *b*).

a) F

LT: Sant Boi, Can Barraquer (any 2002; u. e. 2029).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CB-02-2029-1.

Lect.: F().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Subiranas Fàbregas, 2003, làm. 6.

b) F + QVA

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 671).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-671-8.

Lect.: F() + Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 148.

Estrany segell en cartel·la circular amb un caràcter que s'ha interpretat com un tipus particular de lletra F. A la terrisseria de Sant Boi s'han trobat dues variants en cartel·la circular amb diferent amplada i grafia: els braços de la lletra F s'ajunten en la més petita (*b*), d'1,7 cm de diàmetre, i se separen en la més gran (*a*), de 2 cm d'am-

plada. Encara sabem d'una tercera variant per a aquesta sèrie trobada a Port-la-Nautique (Narbona) sobre un pivot d'àmfora Pascual 1 (Sciallano, 2006, fig. 10.103). Del seu dibuix, observem els dos braços junts però més desplaçats cap a un extrem de la circumferència, dins una cartella d'una mida propera al tipus *a*.

La variant *b* la tenim ben documentada i data en dos derelictes d'àmfores Dressel 2-4. D'una banda, trobem la parella F + QVA amb un joc idèntic de matrius a La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 47). L'altre exemplar és de la nau de La Giraglia, però aquesta vegada fent parella F + TH amb una altra sèrie de Sant Boi (Sciallano i Marlier, 2008, p. 126, «T^T ou TI (?)»). Aquesta darrera associació també s'ha documentat a la localitat menorquina d'Alcaidús d'en Flaquer (Alaior) (Nicolás, 1979, núm. 50).

Les cronologies obtingudes en els derelictes francesos donen un horitzó tiberià (cap a l'any 20 dC) a la producció de Dressel 2-4. El testimoni de Port-la-Nautique sobre Pascual 1 ens permet endarrerir el seu cicle de vida cap al canvi d'era.

52. F

LP: Sant Vicenç dels Horts.
Dat.: Els Ullastres? (variant *d*).

a1) F

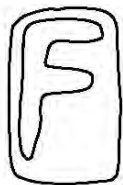
LT: Sant Vicenç dels Horts, Can Reverter (juny de 1984), recollida en superfície a la zona de la via fèrria.

LC: Secció Arqueològica del Grup de Recerca i Estudis de Sant Vicenç dels Horts.

Lect.: F().

Tip.: part superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: Bosch i Sagristà, 1985, p. 11; Caralt *et al.*, 1989, p. 378, núm. 6.

a2) F

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-22.

Lect.: F().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 770 conté molts fragments de Pascual 1.

a3) F

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-52.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a4) F

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 754).

LC: SAM Girona, SVM'06-754-31.

Lect.: F().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 754 conté molts fragments de Pascual 1.

a5) F

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

LC: SAM Girona, SVM'06-776-5.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 776 conté molts fragments de Pascual 1.

Tip.: petit fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a6) F

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

LC: SAM Girona, SVM'06-776-73.

Lect.: F().

Tip.: fragment de vora d'una àmfora Pascual 1 amb una petita part de coll.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 3.

a10) F + (digitació feble)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 754).

LC: SAM Girona, SVM'06-754-36.

Lect.: F().

Tip.: pivot d'àmfora bastant complet.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a7) F

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 272).

LC: SAM Girona, VFM'04-272.

Lect.: F().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a11) F + (digitació)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-82.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a8) F

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770.

Lect.: F().

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a12) F + (digitació mig profunda)

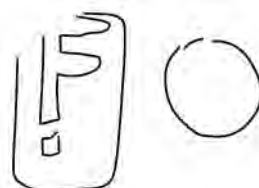
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 754).

LC: SAM Girona, SVM'06-754-32.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a9) F

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 186).

LC: SAM Girona, SVM'06-186.

Lect.: F().

a13) F + (digitació gairebé inapreciable)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-27.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

LC: SAM Girona, SVM'06-770-70.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a14) F + (digitació molt feble)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 485).

LC: SAM Girona, SVM'06-485-6.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 40.3.

Com.: l'estrat u. e. 485 destaca per contenir una gran presència de fragments d'àmfora Pascual 1 (95).

a17) F + (digitació feble)

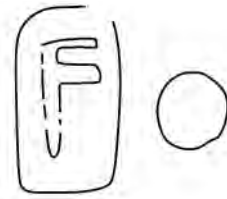
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-81.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a18) F + (digitació feble)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora amb una gran obertura interna.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a15) F + (digitació feble)

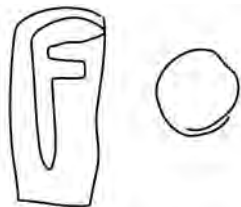
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 754).

LC: SAM Girona, SVM'06-754-5.

Lect.: F().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a19) F + (grafit T *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

LC: SAM Girona, SVM'06-776-5.

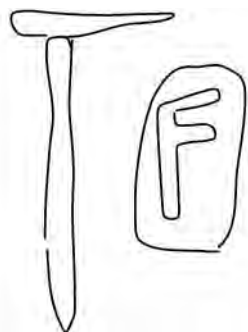
Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora de pasta de tonalitat marró fosc.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a16) F + (digitació feble)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

a20) F + (grafit *ante cocturam* en forma de T invertida)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a21) F + (traç corbat de grafit dactilar gairebé inapreciable)

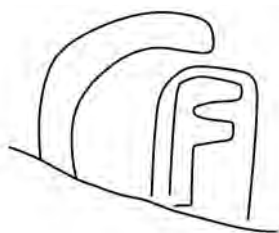
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-20.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a22) F + (traç corbat de grafit *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 757).

LC: SAM Girona, SVM'06-757-41.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: text i grafit coberts de concrecions de terra i calç. L'estrat u. e. 757 conté molts fragments de Pascual 1.

a23) F + (grafit molt suau traçat amb una canya)

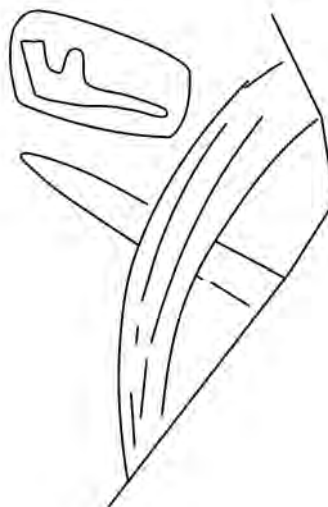
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 757).

LC: SAM Girona, SVM'06-757-13.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a24) F + (dos traços creuats seus de grafit *ante cocturam* fets amb una canya)

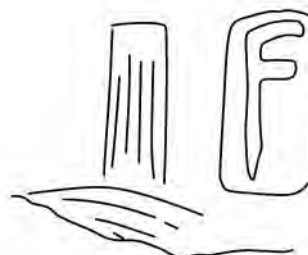
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-104.

Lect.: F().

Tip.: pivot d'àmfora.

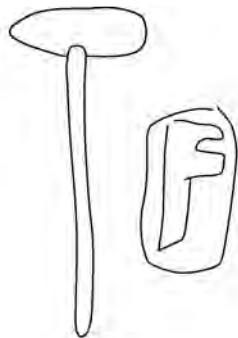
Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 4.

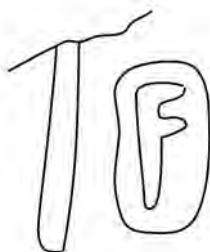
a25) F + (petit traç terminal de grafit dactilar)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
 (any 2006; u. e. 757).
 LC: SAM Girona, SVM'06-757-5.
 Lect.: P().
 Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

b1) F + (grafit T *ante cocturam*)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
 (any 2006; u. e. 757).
 LC: SAM Girona, SVM'06-757-27.
 Lect.: F().
 Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

b2) F + (grafit T? *ante cocturam*)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
 (any 2006; u. e. 757).
 LC: SAM Girona, SVM'06-757-28.
 Lect.: F().
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

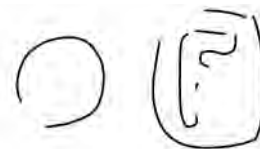
c1) F
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
 (any 2006; u. e. 770).
 LC: SAM Girona, SVM'06-770-36.
 Lect.: F().
 Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

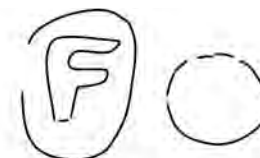
c2) F
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
 (any 2006; u. e. 51).
 LC: SAM Girona, SVM'06-51.
 Lect.: F().
 Tip.: fragment superior d'una àmfora de tonalitat groguenca.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

c3) F + (digitació)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
 (any 2006; u. e. 776).
 LC: SAM Girona, SVM'06-776.
 Lect.: F().
 Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

c4) F + (digitació)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
 (any 2006; u. e. 770).
 LC: SAM Girona, SVM'06-770-5.
 Lect.: F().
 Tip.: pivot alt d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

c5) F + (grafit suau *ante cocturam* fet amb una canya)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

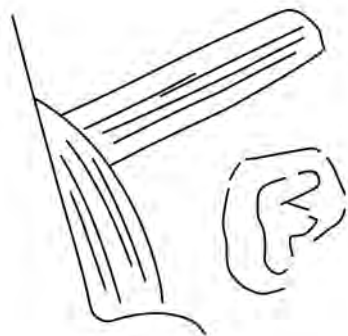
LC: SAM Girona, SVM'06-776-10.

Lect.: F().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: text deformat per aixafament de les lletres.

c6) F + (petit traç de grafit dactilar)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

LC: SAM Girona, SVM'06-776-24.

Lect.: F().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

d1) F + (digitació profunda)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-99.

Lect.: F().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: el relleu de la lletra F és una ombra dins la cartel·la quadrada.

d2) F + (digitació)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

LC: SAM Girona, SVM'06-776.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: lletra borrosa per causa de l'existència de concrecions de terra i calç.

e1) F

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot, núm. 6 - plaça de Sant Jordi (març de 1989).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-6-54.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 378, núm. 7; Barreda i Casanova, 1995a.

e2) F + (digitació)

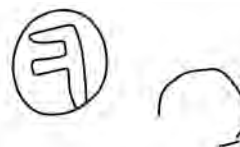
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

LC: SAM Girona, SVM'06-712-76.

Lect.: F().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 5.

Com a mínim, distingim sis variants diferents de la sèrie F de Sant Vicenç dels Horts: a) lletra de tronc prolongat en cartel·la rectangular (ca. 2,4 × 1,2 cm); b) lletra de tronc d'altura equilibrada en

cartel·la rectangular (ca. $2,1 \times 1,1$ cm); c) lletra en cartel·la quadrada (ca. $1,6$ cm); d) lletra retrògrada en cartel·la quadrada (ca. $1,4$ cm); e) lletra retrògrada en cartel·la circular (ca. $1,3$ cm de diàmetre).

Gairebé tots els exemplars es troben col·locats en pivots alts i massissos d'àmfora Pascual 1, alguns dels quals són de tonalitat groguenca amb clars símptomes de sobrecoccio. L'exemplar a6 pertany a una vora de Pascual 1. Bona part dels segells recollits en les excavacions de l'antic mercat vénen d'un conjunt d'unitats estratigràfiques (754, 757, 770 i 776) on prevalen els fragments d'àmfores Pascual 1 en quantitats molt importants. Sembla com si es tractés d'un nivell homogeni d'abocaments amb deixalles de fornades del mateix moment.

Un bon nombre de segells F s'acompanyen en el pivot d'anotacions del terrisser, com lletres soltes o sigles. Moltes vegades es tracta d'una simple digitació, de pressió suau o amb profunditat. Aquestes digitacions són igualment freqüents en una altra sèrie R que ha donat abundantment aquest nivell ceràmic de l'abocador d'àmfores Pascual 1 (cf. núm. 102).

Disposem de la següent informació pel que fa a la difusió dels segells F de Sant Vicenç dels Horts. No tenim cap paral·lel derivat de les tres primeres variants. De la marca retrògrada d en cartel·la quadrada, sabem d'un exemplar amb la mateixa forma i les mateixes dimensions sobre un coll de Pascual 1 en el derelict Els Ullastres I (Palafrugell) (Nieto i Raurich, 1998, p. 118), datat entre l'últim quart del segle I dC i l'inici de la nostra era (Pascual, 1991, núm. 86.2, lám. IX.181). La relació d'aquest carregament amb el Baix Llobregat no és segura, tenint en compte que totes les àmfores Pascual 1 amb segells porten lletres soltes frontalment sobre el llavi (A, F, H, P, T), ja que a Sant Vicenç dels Horts la ubicació d'aquestes normalment és el pivot. De la variant retrògrada F en cartel·la rodona (e) hi ha un exemplar similar a Saintes (Charente-Maritime) sobre un pivot de Pascual 1 o Dressel 2-4 (Étienne i Mayet, 2000, núm. 106k). De major diàmetre ($1,7$ i 2 cm) són dos exemplars de Badalona sobre un pivot de Dressel 2-4 (Comas, 1997, núm. 141). També és lleugerament més gran el recollit sobre un pivot de Pascual 1 en el derelict de Cap del Volt (Pascual, 1991, núm. 86.3; Nieto i Raurich, 1998, p. 134, fig. 5), de l'últim decenni abans del canvi d'era. Així doncs, de moment no tenim elements

de datació segurs per a precisar la fase de comercialització d'aquests envasos.

53. PH

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: final del segle I aC (Allées de Tourny).

a1) PH

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer del Riu - carrer d'Antoni Gaudí, «La Academia» (any 1987).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-14-9.

Lect.: Ph().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 378, núm. 8; Barreda i Casanova, 1995a.

a2) PH

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 284).

LC: SAM Girona, VFM'04-284.

Lect.: Ph().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora de pasta groguenca verdosa.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a3) PH

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 484).

LC: SAM Girona, VFM'04-484.

Lect.: Ph().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a4) PH

LT: Sant Vicenç dels Horts, Can Reverter (juny de 1984), recollida en superfície a la zona de la via fèrria.

LC: Secció Arqueològica del Grup de Recerca i Estudis de Sant Vicenç dels Horts.

Lect.: Ph().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: Bosch i Sagristà, 1985, p. 11.

Com.: sense dibuix. El text es distingeix amb claredat en la fotografia publicada.

a5) PH + (traç corbat de grafit dactilar molt feble i fi)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 436).

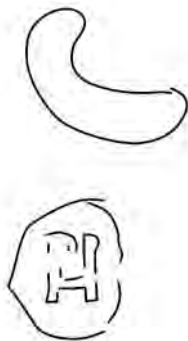
LC: SAM Girona, VFM'04-436.

Lect.: Ph().

Tip.: fragment de paret superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: la silueta de la cartel·la està deformada a causa de la profunda pressió que es va fer amb el punxó.

a6) PH + (traç corbat de grafit dactilar gairebé inapreciable)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 456).

LC: SAM Girona, VFM'04-456.

Lect.: Ph().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a7) PH + (traç recte de grafit dactilar col·locat entre el segell i la punta del pivot)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 491).

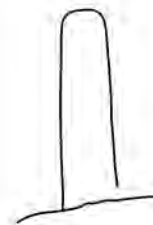
LC: SAM Girona, VFM'04-491-2.

Lect.: Ph().

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora sense la base de la punta. Pasta groguenca verdosa.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 491 té una presència majoritària de Pascual 1 (86) respecte de Dressel 2-4 (2).

a8) PH + (traç recte de grafit dactilar col·locat entre el segell i la punta del pivot).

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 429).

LC: SAM Girona, SVM'06-429.

Lect.: Ph().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 429 només ha proporcionat formes de Pascual 1.

Es tracta de vuit segells PH en cartel·la quadrada de petites dimensions (1,2 cm). Algunes peces mostren símptomes d'estar passades de cocció. La forma alta i massissa del pivot, així com la petita tipologia del segell, són dues carac-

terístiques comunes de les àmfores Pascual 1 de Sant Vicenç dels Horts.

A hores d'ara, només coneixem el paral·lel d'Allées de Tourny (Bordeus), sobre un pivot d'àmfora Pascual 1, trobat en un context arqueològic del final del segle I aC (Laubenheimer i Wattier, 1991, p. 26, núm. 14 i fig. 29.14).

D'altra banda, sabem de segells PH semblants, amb el mateix tipus de nexa P^AH, però en cartel·les més grans de diferents formes, que poden representar noves fases productives de l'activitat d'aquest personatge. Tres segells en cartel·la circular (2,2 cm) sobre pivots de Pascual 1 van ser recollits durant un dragatge a Port-la-Nautique (Narbona) (Falguera, 1993, p. 9, núm. 6). La nau *Fourmiges*, amb un carregament d'àmfores Dressel 2-4 catalanes, proporciona la marca PH més gran en cartel·la quadrada (2,5 cm). En aquest vaixell la trobem associada amb altres segells (PH + PHIL i PH + CRI) (Sciallano i Liou, 1985, p. 66) que són encara desconeguts a les terrisseries del Baix Llobregat. El Museu de Maó té en dipòsit un segell PH en una cartel·la quadrada de mida inferior (1,6 cm) a la del testimoni anterior i superior a la de Sant Vicenç dels Horts (Nicolás, 1979, núm. 43 i fig. VII.43).

El joc de caràcters PH és la transliteració llatina de la lletra Φ de l'alfabet grec. L'ús de la lletra grega en substitució del dígraf llatí està àmpliament representat en l'epigrafia de les àmfores laietanes. Recordem, en primer lloc, els sis exemplars de Φ trobats sobre àmfores Pascual 1 a la terrisseria de Santa Caterina (Barcelona) (Aguelo, Carreras i Huertas, 2006, p. 64; Carreras, 2009a, núm. 11). Més cridaner és el cas de la sèrie en Pascual 1 de *Iulius Theophilus*. Una de les seves variants combina la lletra grega Φ i la L llatina al final del text de la inscripció, formant un curiós nexa PH^AL (Pascual, 1991, núm. 114.3). Amb les lletres PH o Φ s'identifiquen noms d'esclaus i lliberts d'origen grec. En aquest mateix catàleg es recullen altres exemples: PHIL, PHAE, PNNPHI.

54. FA

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a1) FA + FE (FII)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot - plaça de Sant Jordi (any 1993).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-16-3.

Lect.: Fa() + Fe().

Tip.: pivot d'àmfora fet amb pasta oxidada d'argila de color ocre amb desgredant de quars.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1995a, fig. 2, «SVH16-1».

a2) FA + FE (FII)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 456).

LC: SAM Girona, VFM'04-456-5.

Lect.: Fa() + Fe().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, lám. 35.1.

Com.: l'estrat u. e. 456 té el doble d'àmfores Dressel 2-4 (50) que d'àmfores Pascual 1 (22).

Els dos exemplars de FA en cartel·la rodona (2 cm de diàmetre) apareixen col·locats al costat del segell FE (FII). No coneixem més testimonis derivats d'aquest mateix punxó. El que més s'hi assembla és una troballa de Badalona sobre un pivot de Dressel 2-4, amb la cartel·la del mateix diàmetre però les lletres lleugerament més petites (Comas, 1997, p. 55, núm. 142).

La nostra marca sembla que està relacionada amb una variant diferent recollida a la nau de La Chrétienne H sobre pivots de Dressel 2-4. En aquest derelict s'han trobat dues marques FA en una cartel·la circular de gran diàmetre (3,2 cm) (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 25). En ambdós casos fan parella amb un segell ER que pot posar-se en relació amb l'epigrafia de Sant Vicenç

dels Horts (*vide* núm. 48). Com a curiosa coincidència, a La Chrétienne H també es documenta la parella FAV + FE (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 26), que es pot entendre com un joc alternatiu de segells per a la relació FA + FE (FII).

55. FA[---]

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Giraglia (variant SYNE).

a) FA[---] + SYN

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 736).

LC: SAM Girona, SVM'06-736-7.

Lect.: Fa[---] + Syn(ecdemi, -).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 736 només ha proporcionat formes de Dressel 2-4.

Distingim amb claredat les dues primeres lletres: la tercera és dubtosa, conserva segur un traç vertical, potser D, L o V. L'estrat u. e. 736 només ha proporcionat fragments d'àmfora Dressel 2-4. Per la seva associació amb SYN, disposem d'un horitzó cronològic d'època tibèria (*ca.* 20 dC).

56. FAV

LP: Sant Boi.

Dat.: La Chrétienne H (variant *a*).

a1) FAV

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1574.

Lect.: Fau(stini, -) *aut* Fav(entini, -).

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 ben estilitzat.

Bibl.: *vidimus*. López, 1998, p. 235, lám. II.1.

a2) F[AV] + (traç final de grafit dactilar)

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 313).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-313.

Lect.: Fa[u](stini, -) *aut* Fa[v](entini, -).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora amb la superfície desgastada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007.

b) FAV + (dos traços finals de grafit *ante cocturam*)

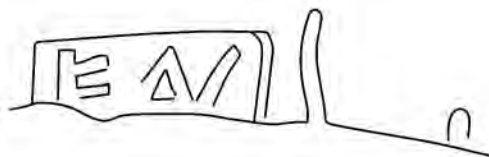
LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; u. e. 1010).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, SB'98-1010.

Lect.: Fau(stini, -) *aut* Fav(entini, -).

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 ben estilitzat.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

c) FAV (grafit *ante cocturam* en forma d'arc)

LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 147.

Lect.: Fau(stini, -) *aut* Fav(entini, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). López i Estany, 1993.

Quatre exemplars distribuïts en tres variants, amb o sense nexa A^V, amb les dues primeres lleres d'escriptura directa i l'última d'escriptura retrògrada.

La variant *a* apareix associada amb FE a La Chrétienne H sobre un pivot de Dressel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 26). Les altres dues variants són, de moment, els únics testimonis coneguts.

L'abreviació FAV dóna joc a un ampli ventall de solucions. El *cognomen* romà més corrent és *Fau(stinus)*. Una altra possible lectura seria *Fav(entinus)*, en al·lusió a un habitant de la veïna colònia de *Barcino*.

57. FE

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a1) FE (FII) + FA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot - plaça de Sant Jordi o plaça de l'Església (any 1993).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-16-3.

Lect.: Fe() + Fa().

Tip.: pivot d'àmfora de pasta oxidada d'argila color ocre amb desgreixant de quars.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1995a, fig. 2, «SVH16-1».

a2) FE (FII) + FA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 456).

LC: SAM Girona, VFM'04-456-5.

Lect.: Fe() + Fa().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, lám. 35.1.

Com.: l'estrat u. e. 456 té el doble d'àmfores Dressel 2-4 (50) que d'àmfores Pascual 1 (22).

Potser estem davant un joc de segells alternatiu al documentat sobre un pivot de Dressel 2-4 a La Chrétienne H, mitjançant l'associació de les formes FE + FAV (Sciallano i Liou, 1985, p. 82, núm. 26-27).

58. FEL?

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Giraglia (segells FE i SYN).

a) FEL? + TER?

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 736).

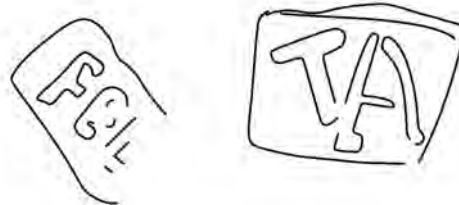
LC: SAM Girona, SVM'06-736-5.

Lect.: Fel?(icis, -) + Ter?().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 736 només ha proporcionat formes de Dressel 2-4.

b) FEL? + SEC

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

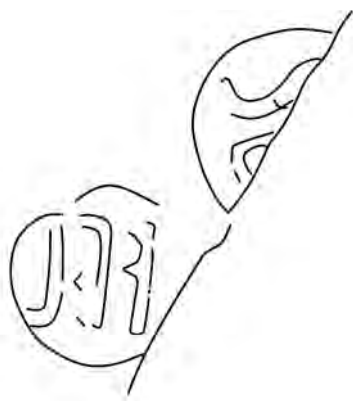
LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Fel?(icis, -) + Sec(undi, -).

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca per contenir una gran presència de fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

Cap de les dues empremtes és de lectura segura a causa del fort desgast del relleu del text. No obstant això, la solució FEL és bastant probable, tenint en compte que existeix l'associació FEL + SYN en un pivot d'àmfora trobat a Port-la-Nautique (Narbona) (Sciallano i Marlier, 2008, p. 365, núm. 39). Es tracta d'una tercera variant retrògrada amb les lletres i la cartel·la (4,5 × 2,3 cm) tan grans com en la tercera variant (d) de la sèrie SYN del nostre catàleg. La correspondència amb SYN està corroborada per la parella FEL? + SEC de l'exemplar *b*, atès que SEC també s'associa amb SYNE (cf. núm. 109a) a Sant Vicenç dels Horts. D'altra banda, a la nau de La Giraglia s'ha trobat la parella FE + SYN sobre un pivot de Dressel 2-4 (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125, «EE ou FE + SYN»).

59. FELI, FEL
LP: Sant Boi.
Dat.:

a) FELI + (grafit H *ante cocturam*)

LT: Sant Boi, Termes Romanes (excavacions de J. C. Serra Ràfols al final de la dècada del 1950 i al començament de la del 1960).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1570.

Lect.: Feli(cis, -).

Tip.: pivot d'àmfora d'argila ocre amb desgredant de quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 474; Barreda i Casanova, 1990, làm. XII-2; Pascual, 1991, núm. 93.1, làm. IX.195; Barreda i Casanova, 1989, p. 471, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XII.2; López, 1998, p. 236, làm. II.2 = López, 2009, p. 76, fig. 10.2.

Com.: grafit fet amb una canya de punta irregular que ha deixat una estria central en les tres traçades.

b) FELI + (grafit dactilar en forma de T)

LT: Sant Boi, Barri Antic (excavacions de J. C. Serra Ràfols al final de la dècada del 1950 i al començament de la del 1960).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 300 BA.
Lect.: Feli(cis, -).

Tip.: pivot d'àmfora d'argila ocre amb desgredant de quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 471, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XI.2; Pascual, 1991, núm. 93.1, làm. IX.196. López, 1998, p. 236 (citada).

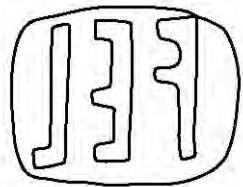
c) FEL

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (anys 1979-1980; Q(1)2).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.
Lect.: Fel(ici, -).

Tip.: fragment sense forma de paret d'àmfora d'argila ocre amb desgreixant de quars i calcari.

Bibl.: Barreda, 1989, p. 471, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XXXVII.3.

Es tracta de tres variants de diferent grandària i disseny del text. A la nau d'Île-Rousse, de mitjan segle I dC, hi ha una marca de tres lletres (FEL) al costat d'un grafit *F ante cocturam* sobre un pivot de Dressel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 110). Aquest darrer segell, FEL, també el trobem sobre un pivot a Palma de Mallorca, al costat d'una estranya empremta simbòlica interpretada com un *caduceus* (Cerdà, 1999, p. 104). Vegeu més amunt el segell dubtós FEL? de la producció de Sant Vicenç dels Horts.

60. FIRM, FIR

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H.

a) FIRM

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1983; sector A, u. e. 2).

LC: Museu de Molins de Rei, T-1-2-64.

Lect.: Firm(i, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Solias i Vilalta, 1985; Julià *et al.*, 1989, làm. v.

b) FIR + CLAR

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-68.

Lect.: Fir(mi, -) + Clar(i, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53-54, núm. 24 i 25, fig. 7.2 = Pascual, 1991, núm. 95.1, làm. IX.198; Bergadà, 1981, làm. iv.

El fet de trobar aquests dos segells a Can Tintorer permet relacionar com a variants les formes FIRM i FIR i assignar-les a un mateix personatge. Les dues variants van ser contemporànies, si hem de jutjar per la seva pertinença al carregament d'àmfores Dressel 2-4 de la nau de La Chrétienne H de ca. 15-20 dC (Corsi-Sciallano i Liou, 1985, p. 83, núm. 28, «FIR», i 29, «FIR[-]»).

La variant més desenvolupada, FIRM (a), serveix per a restituir i completar els textos de dues troballes foranes amb la lletra M mal conservada i dubtosa: d'una banda, el segell FIR[-] ja esmentat de La Chrétienne H sobre Dressel 2-4; de l'altra, el segell FIR[M] en un fragment de pivot recollit al subsòl del Saló del Tinell, és a dir, dins dels límits del tram urbà de la colònia romana de *Barcino* (Berni i Carreras, 2001, núm. 16a = Berni i Carreras, 2009, núm. 34).

La variant b, més breu, es coneix associada amb dues sèries epigràfiques d'aquesta terrisseria. A Can Tintorer hem constatat la parella FIR + CLAR, que també es repeteix a la nau de La Chrétienne H. L'associació FIR + THA (cf. núm. 65a) és contemporània, perquè pertany a dues Dressel 2-4 del derelict francès. Potser hi ha una relació de variant amb l'exemplar FI + D de Dramont B, en aquest cas per a una producció més primerenca d'àmfores Dressel 2-4, que apuntaria els primers anys després del canvi d'era (Sciallano i Liou, 1985, p. 76 i fig. 61).

61. FO[-]?

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) FO[-]?

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Fo[-]?().

Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca per contenir una gran presència de fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

Segell en cartel·la circular. La primera lletra, F, és dubtosa, i l'O és d'una caixa més petita. Potser encara hi ha espai per a una tercera lletra. Per l'estrat (u. e. 314) en què es localitzà la troballa, es pot esperar que es tracti d'un pivot de la forma Dressel 2-4.

62. FVSC

LP: Can Tintorer.

Dat.: inici del segle I dC (Porte d'Orée).

a) FVSC

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector C, cala 1, u. e. 1).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Fusc(i).

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

El desgast de la primera lletra no impedeix resoldre la lectura abreuçada del *cognomen Fuscus*. Aquesta sèrie epigràfica de Can Tintorer s'ha de vincular amb una marca FVS, de tres lletres, recollida a la localitat francesa de Porte d'Orée (Frejús), sobre un pivot solt d'àmfora Pascual 1 o

Dressel 2-4, amb datació estratigràfica de l'inici del segle I dC (Brentchaloff i Rivet, 2003, p. 613, núm. 91).

63. AHS

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: mitjan segle I dC (segells ALBA, PLOC i THEOP de les u. e. 128 i 282).

a1) AHS + (grafits R i S *ante cocturam* col·locats a cada extrem de la cartel·la)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 282).

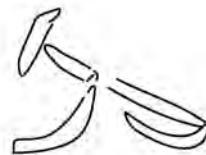
LC: SAM Girona, VFM'04-282-3.

Lect.: A. H() S() *vel* A() H() s(ervus) (fecit)?

Tip.: pivot llarg i massís d'àmfora amb la base de la punta ampla i motllurada. Pasta de color marró ataronjada.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 12.1.

Com.: l'estrat u. e. 282 destaca per contenir una gran presència de fragments d'àmfora Dressel 2-4 (57).

a2) AH[S] + (grafit R *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 128).

LC: SAM Girona, SVM'06-128-21.

Lect.: A. H() [S()] *vel* A() H() [s(ervus)] (fecit)?

Tip.: fragment informe d'àmfora.

Bibl.: Morera, 2008, lám. 5.

Com.: l'estrat u. e. 128 destaca per contenir una presència abundant de fragments de Dressel 2-4.

Ho hem ordenat per la segona lletra H perquè hem considerat, per defecte del mètode epigràfic de classificació, que es tracta de la fórmula dels *tria nomina*, tan comuna en els segells trilaterals. No obstant això, atesa la baixa freqüència de *tria nomina* en les marques de les àmfores catalanes, no s'han de descartar altres possibles interpretacions. Se'ns ocorre com a lectura alternativa: A() H() s(ervus) (fecit); és a dir, en relació amb un esclau A() i el seu patró H().

Els dos exemplars han estat recollits d'abocadors amb abundant presència de fragments de Dressel 2-4. L'estrat u. e. 282 del carrer de Francesc Moragas dona els segells ALBA i PLOC. L'estrat u. e. 128 de l'excavació de l'antic mercat dona els segells ALBA i THEOP, del mateix període d'activitat terrissera. Per tant, confirmem que estem davant d'una producció de Dressel 2-4 que cal datar, segurament, cap a mitjan segle I dC.

Dos grafitis *ante cocturam* R i S apareixen col·locats a cada extrem de la cartella. Resulta curiós comprovar que en una troballa francesa d'Allées de Tourny (Bordeus) aquesta marca (AHS) s'acompanya dels dos grafitis amb el mateix ordre i la mateixa posició sobre el pivot de l'àmfora (Laubenheimer i Watier, 1991, p. 24 núm. 6 i fig. 27.6).

64. HELE

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H.

a) HELE + CELS

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-57.

Lect.: Hele(ni, -) + Cels(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora de pasta beix.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 54, núm. 26, fig. 7.3 = Pascual, 1991, núm. 104.1, làm. X.218; Bergadà, 1981, làm. iv.

Com.: conserva la sigla original amb la paraula «Pedrerol» ratllada i corregida per «Tintorer».

A hores d'ara, coneixem dos segells HELE fora del seu lloc d'origen. El primer, amb la mateixa associació HELE + CELS, pertany a la Casa Pardo de *Caesar Augusta* (Saragossa) (Beltrán, 1987, p. 57) i és un referent material sobre la comercialització dels vins laietans per la vall interior de l'Ebre. El segon, que registra la parella HELE + APTI, apareix sobre un pivot de Dressel 2-4 a La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 83, núm. 33) i serveix per a situar la cronologia d'aquest comerç *ca.* 15-20 dC.

65. THA, THIL, HILARI, HIL

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H (variants *a* i *d*), La Giraglia (variant *d*).

a) THA

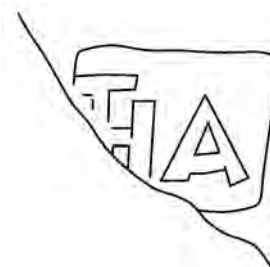
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: T. H(ílari) A().

Tip.: petit fragment superior d'un pivot d'àmfora amb la superfície rugosa.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

b) THIL + ACA

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A 40.

Lect.: T. Hil(ari) <A()> + Aca(nthi, -sti, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

c) HILARI + (grafit *ante cocturam* en forma de P invertida)

LT: Can Tintorer (el Papiol) (maig de 1985; sector B, cala 2, estrat 4).

LC: Museu de Molins de Rei, T-B-1803.

Lect.: <T.> Hilari <A(>).

Tip.: pivot d'àmfora de pasta beix amb desgreixant calcari.

Bibl.: Miró i Vilalta, 1989, lám. IV.16.

d1) HIL + [---]

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: <T.> Hil(ari) <A(> + [---].

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

d2) HIL + (possible lletra F o E de grafit *ante cocturam*)

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1983; sector B, u. e. 4).

LC: Museu de Molins de Rei, T-2-4-16.

Lect.: <T.> Hil(ari) <A(>?>.

Tip.: fragment mitjà d'un pivot d'àmfora de pasta groguenca per sobrecocció.

Bibl.: *vidimus*. Solias i Vilalta, 1985.

Sota el nostre punt de vista, és possible establir una relació familiar entre els segells THA, THIL, HILARI i HIL de Can Tintorer, com si es tractés de variants alternatives per a registrar les produccions d'un sol individu. Ateses la forma dels textos i les abreviacions representades actualment, proposem aquest desenvolupament per al nom del personatge: *T. Hilarius A()*.

La marca més desenvolupada, HILARI, ja era coneguda a la Laietània per diversos segells provinents del forn del Mujal o el Roser, a Calella (Maresme) (Pascual, 1977, p. 67-68; López Mullor, 1985, lám. ix). El segell del Mujal és de dimensions més grans (6 × 1,8 cm) i apareix col·locat a la campana superior d'una àmfora Dressel 2-4 (Pascual, 1977, p. 68, núm. 131, fig. 22.7). Recordem l'estampilla ingressada l'any 1994 al Museu Municipal de Premià de Mar, que pertany a un gran fragment superior de Pascual 1 excessivament deformat en el transcurs de la cocció (Jàrriga i Coll, 1994). El fet de trobar registrat HILARI en àmfores Pascual 1 i Dressel 2-4 ens situa en una fase productiva inicial al voltant del canvi d'era. No obstant això, la sèrie del Mujal en Dressel 2-4 té una vida més prolongada en el temps, segons les informacions que podem extreure de dos derelictes francesos. D'una banda, se li pot atribuir una cronologia de ca. 15 dC pel fet d'estar present en la nau de Perduto 1 (Sciallano i Liou, 1985, p. 145-146). L'activitat perdurà al llarg del segon quart del segle I dC, atès el testimoni epigràfic recollit a Diano Marina, sempre sobre la campana superior d'àmfores Dressel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 98).

A hores d'ara, creiem que aquest *Hilarius* del Muijal és el mateix personatge de Can Tintorer i que va exercir la seva activitat econòmica alternativament en dos espais geogràfics allunyats del territori litoral laietà. La principal raó d'aquesta sospita és el fet d'haver trobat en els abocadors ceràmics del Baix Llobregat segells d'altres personatges igualment lligats al Muijal, com ara *Aemulus* i *Acastus* (vide núm. 7 i 4). Com podrem comprovar tot seguit, les dues activitats d'*Hilarius* semblen coetànies en el temps.

La marca d'àmfora HILARI de Can Tintorer apareix sobre un pivot de Dressel 2-4 i és de dimensions més petites (3,5 × 1,3 cm). La seva pasta ceràmica beix amb desgredant calcari és típica del jaciment. Un antic paral·lel d'Estrasburg, que ens dona la parella HILARI + GEM (Callender, 1965, núm. 295, fig. 5.25 = Baudoux, 1996, fig. 9.1), és determinant per a assegurar el seu lloc d'origen al Baix Llobregat. La sèrie GEM pertany a Can Tintorer, on s'associa amb diversos personatges (vide núm. 35), i proporciona una datació de ca. 15-20 dC.

Les altres variants menys desenvolupades també van ser utilitzades per a registrar àmfores Dressel 2-4 en època de Tiberi. Sovint apareixen col·locades en els pivots associades amb els personatges de Can Tintorer: THIL + ACA, THA + ACAS, THA + FIR, HIL + PR, HIL + PRIV, THA + SAT. Quant al moment d'ús de les matrius, s'observa amb claredat un fenomen de contemporaneïtat en alguns derelictes. Les formes HIL i THA conviuen en la nau de La Chrétienne H, de ca. 15-20 dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 83, núm. 35, i p. 85, núm. 59). D'altra banda, les variants THIL i HILARI s'associen amb segells (ACA i GEM, respectivament) que són presents a La Chrétienne H en altres combinacions nominals.

Les prospeccions superficials dutes a terme per col·laboradors del Museu de Molins de Rei van permetre localitzar un segell HILA[RI] d'escriptura circular retrògrada en un petit fragment de paret de *dolium* (cf. núm. 157). La forma de la inscripció s'assembla a dos segells circulars HILARI trobats a Port-la-Nautique (Narbona) sobre àmfores laietanes amb el text d'escriptura circular directa (cf. núm. 157).

66. IA

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: Claudi-Neró (a); La Chrétienne H (c).

a) IA + AEMV

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Sant Miquel - poliesportiu municipal (maig 1996; u. e. 4).

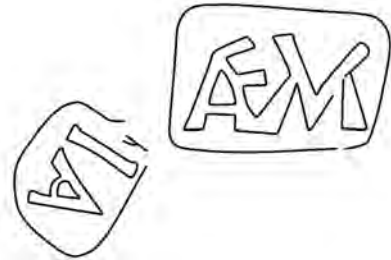
LC: SAM Girona, SV96-4-12-9.

Lect.: Ia() + Aemu(li).

Tip.: pivot curt d'àmfora de tonalitat beix.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer i Álvarez, 1996, lám. 2.1.

Com.: datat per terra sigil·lada sud-gàl·lica en un horitzó claudi-neronià.

b) IA + PRI

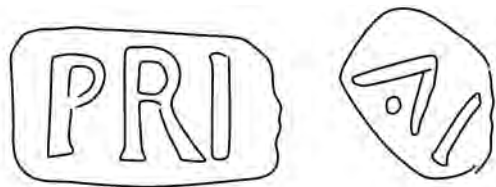
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Torres i Bages - via dels Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya (FGC) entre el poliesportiu i el Col·legi dels Salesians (31 de juliol de 1994).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-15-1.

Lect.: Ia() + Pri().

Tip.: fragment de pivot d'àmfora sense punta, de pasta oxidada d'argila de color ocre vermellós amb desgredant de quars.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1995a, fig. 3.

c) IA + PR

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 463).

LC: SAM Girona, VFM'04-463.

Lect.: Ia() + Pr().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 37.1.

Com.: l'estrat u. e. 463 té més presència de Pascual 1 (11) que de Dressel 2-4 (5).

Hi ha tres jocs diferents de matrius. Les dues primeres empremtes són en cartel·la rectangular, de lectura directa o retrògrada, i amb diferent tipus de lletra A: amb barra horitzontal o amb un petit punt arrodonit. El tercer segell és circular i copia l'estil particular de la lletra A de la variant *b*.

Es constaten les següents associacions nominals: IA + AEMV, IA + PRI, IA + PR. La segona i la tercera parelles semblen versions alternatives per a registrar les activitats de tots dos personatges.

Els segells en cartel·la rectangular són, suposadament, en pivots d'àmfora Dressel 2-4. L'altre segell en cartel·la circular ho hauria de ser igualment, tenint en compte que l'associació IA + PR es troba documentada amb el mateix joc de matrius a la nau de La Chrétienne H sobre un pivot d'àmfora Dressel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 83, núm. 37, «IV + PR»).

L'abreviació del text IA pot donar lloc a un problema d'ambigüitat en el moment de desenvolupar el nom del personatge. Una lectura AI sembla una mica difícil per a un nom romà. La solució IA resulta més adient: per exemple, *Ianuaris*.

67. IR?

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) IR? + PR

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot, número 6 - plaça de Sant Jordi (març de 1989).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-6-56.

Lect.: Ir?() + Pr().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 379, núm. 14; Barreda i Casanova, 1995a.

El segell apareix dibuixat en la memòria de l'excavació com a IR. Per part nostra, el relleu de la lletra R és feble i incert a simple vista, per la qual cosa mantenim la lectura original amb el dubte. A més a més, un *cognomen* romà amb començament IR és força estrany. La forma massissa del pivot, la tipologia dels segells (petits i rodons) i el context arqueològic de la troballa, suggereixen una producció de Pascual 1.

68. IV

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) IV

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà.

Lect.: Iu().

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 de pasta de color vermell amb desgreixant de quars.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 157, núm. 264 = Izquierdo, 1987b, p. 138, fig. II.10.

b) IV + [A?]S

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 458).

LC: SAM Girona, VFM'04-458-2.

Lect.: Iu() + [A?]s().

Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 458 té major presència de Pascual 1 (20) que de Dressel 2-4 (4).

Es tracta de dues variants en cartel·la circular de diferent amplada. De la més gran (a), de 2,5 cm de diàmetre, no en coneixem altres testimonis iguals. De la més petita (b), d'1,5 cm de diàmetre, sabem d'un paral·lel a Port-la-Nautique (Narbona) sobre un pivot de Pascual 1 (Sciallano, 2006, p. 369, núm. 105, «IV (VI retro)»). D'una fase de producció del segon quart segle i dC és una tercera variant IV (2 cm de diàmetre) sobre Dressel 2-4 trobada al segon mur d'àmfores de *Carthago* (Freed, 1998, fig. 3.14).

Es tracta, doncs, d'una família de segells amb un ampli ventall d'empremtes, algunes sobre pivots de Pascual 1, altres en Dressel 2-4. Per la brevetat del text, IV pot arribar a confondre's amb la sèrie IA de Sant Vicenç dels Horts (*vide* núm. 66). Potser Iu() és l'abreviació del cognom *Iucundus*, ben difós en les àmfores de diverses terrisseries del Baix Llobregat (*vide infra*).

69. IVCV

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Giraglia.

a) IVCV + [---]

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: Iucu(ndi) + [---].

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora amb la superfície desgastada i plena de concrecions de calç.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Segell d'escriptura retrògrada col·locat al costat d'una segona cartel·la més petita i de contin-

gut totalment il·legible. Només coneixem el paral·lel de La Giraglia, sobre un pivot d'àmfora Dressel 2-4, amb una datació relativa de *ca.* 20 dC (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125, «CEL + illisible»). En aquest jaciment, IVCV fa parella amb una variant CEL que no ha estat trobada encara a Can Tintorer, però podem establir un vincle amb la sèrie epigràfica de *Celsus* (*vide* núm. 34).

Ens hem de preguntar si aquest *Iucundus* de Can Tintorer té relació com a variant amb altres segells menys desenvolupats (IVC i IV) que tenen l'origen en dos tallers veïns del Baix Llobregat. Acabem de veure el segell circular IV de Sant Vicenç dels Horts (*vide* núm. 68b), datat per La Chrétienne H en un moment proper al naufragi de La Giraglia. D'altra banda, una àmfora Dressel 2-4 de Le Rey (Hérault) (Lamour i Mayet, 1980, núm. 6 i 34) registra l'associació IVC + QV^A, que ha de tenir l'origen a la terrisseria de Sant Boi (*cf.* núm. 120d-f). Vegeu també IVC + BA^R en Dressel 2-4 a Golfe de Fos (Amar i Liou, 1984, núm. 81-82).

70. IVL[I---]

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) IVL[I---]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 101).

LC: SAM Girona, VFM'04-101.

Lect.: Iul[i ---].

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat 101 ha proporcionat formes de Pascual 1 (10) i Dressel 2-4 (12).

El començament del text, IVL[---], amb nexa V^L, s'assembla al sistema de segellament del *Iulius Anicetus* de Sant Boi. Pel text conservat, creiem que estem davant d'un dels membres de la

copiosa família dels *Iulii*, que acaparen una part important de la producció amforal de Pascual 1 durant l'últim decenni abans del canvi d'era. Fins ara els teníem localitzats a Sant Boi i al Mugal (Calella) (cf. núm. 71).

Crida l'atenció trobar el segell de Sant Vicenç dels Horts col·locat en el pivot, ja que, fins ara, les diferents sèries dels *Iulii* sempre s'han trobat estampillades sobre llavi de Pascual 1 o coll de Dressel 2-4. La u. e. 101 de l'excavació de Francesc Moragas també ha proporcionat els segells MA + SEC i PLOC sobre pivots de Dressel 2-4. Si es confirma la seva pertinença a una àmfora Dressel 2-4, es podrà plantejar la hipòtesi d'un nou membre d'aquesta família amb una activitat més avançada que podria arribar a l'època julio-clàudia.

71. IVLIANICETI

LP: Sant Boi.

Dat.: darrers anys del segle I aC (a2).

a1) IVLIANICETI

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 432).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-432-1.

Lect.: Iuli Aniceti.

Tip.: fragment de vora de Pascual 1.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, lám. 102.

a2) IVLIANICETI

LT: Sant Boi, Camí Vell del Llor (any 1983; u. e. 75).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, N.I. 1786.

Lect.: Iuli Aniceti.

Tip.: fragment de coll amb l'arrencada superior d'una nansa d'àmfora Pascual 1.

Bibl.: *vidimus*. Molist i Puig, 1983, lám. 181, núm. 932b. Barreda i Casanova, 1990, lám. CXXXV.3.

Com.: l'estrat 75 dona una cronologia dels darrers anys del segle I aC.

a3) [I]VLIANICETI

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 445).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-445-1.

Lect.: [I]uli Aniceti.

Tip.: fragment de vora de Pascual 1.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, lám. 104.

a4) IV[L]I[AN]I[CE]TI

LT: Sant Boi, Can Pallarès (any 1997; u. e. 301).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CP-97-301.

Lect.: Iu[l]i [An]i[ce]ti.

Tip.: fragment de vora de Pascual 1.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Esteban Castanera, 1997.

a5) [IVL]IANICETI

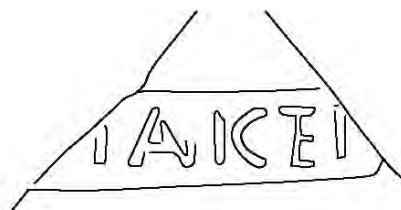
LT: Sant Boi, Can Pallarès (any 1997; u. e. 309).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CP-97-309-2.

Lect.: [Iul]i Aniceti.

Tip.: fragment de vora de Pascual 1.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera, 1997, lám. 15.

a6) IV[L]I[ANICETI]

LT: Sant Boi, Camí Vell del Llor - carrer de Lluís Companys (any 1991; sector 2, u. e. 5).

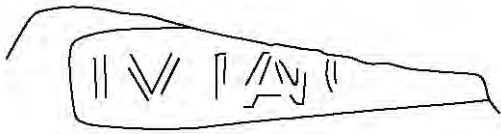
LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CVLL91-205-16.

Tip.: vora d'àmfora amb un petit marge del coll d'una àmfora Pascual 1 d'argila ocre amb desgredant de quars.

Lect.: Iu[l]i [Aniceti].

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1991, làm. XIX.11.

Com.: l'estrat 5 pertany a la fase x del jaciment, amb una cronologia de ca. 25-0 aC.

a7) IVLIAN[ICETI]

LT: Sant Boi, Camí Vell del Llor (any 1983; u. e. 75).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, N.I. 1785.

Lect.: Iuli Ani[ceti].

Tip.: fragment de vora d'àmfora Pascual 1 d'argila de color beix taronja i desgredant de quars.

Bibl.: Molist i Puig, 1983, làm. 181, núm. 932a. Barreda i Casanova, 1990, làm. CXXXV.2.

Com.: l'estrat 75 dona una cronologia dels darrers anys del segle I aC.

a8) IVLIANI[CETI]

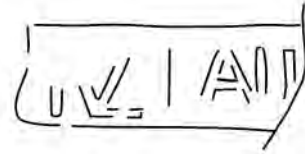
LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 391).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-391-1.

Lect.: Iuli Ani[ceti].

Tip.: fragment de coll amb arrencament de nansa d'àmfora Pascual 1. Segell col·locat al coll, frontalment, a l'altura de l'arrencament de les nanses.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 97.

a9) IVLIA[NICETI]

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (anys 1979-1980; Q(1-2)5).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Lect.: Iuli A[niceti].

Tip.: petit fragment de vora d'àmfora Pascual 1.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1990, làm. LXXI.2.

a10) IVL[IANICETI]

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 445).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-445-2.

Lect.: Iul[i Aniceti].

Tip.: fragment de vora de Pascual 1.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007.

a11) I[VLI·ANICETI]

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 313).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-313-41.

Lect.: I[uli Aniceti].

Tip.: Pascual 1.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 88.

a12) [IVLIAN]IC[E]TI

LT: Camí Vell del Llor (Sant Boi) (any 1983; u. e. 75).

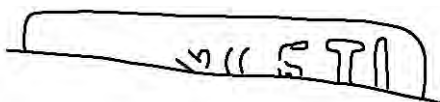
LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, N.I. 1796.

Lect.: [Iuli An]ic[e]ti.

Tip.: vora d'àmfora Pascual 1 d'argila de color ocre amb desgredant de quars.

Bibl.: Molist i Puig, 1983, làm. 181, núm. 931.

Com.: l'estrat 75 dona una cronologia dels darrers anys del segle I aC.

a13) [IVLI·ANI]CETI

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina, *frigidarium*)

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Lect.: [Iuli Ani]ceti.

Tip.: fragment de vora d'àmfora Pascual 1.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

a14) [IVLIANIC]ETI

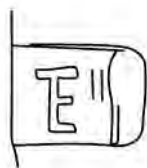
LT: Sant Boi, Can Pellarès (any 1997; u. e. 309).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CP 97-304.

Lect.: [Iuli Anic]eti.

Tip.: fragment de vora de Pascual 1.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Esteban Castanera, 1997.

a15) [IVLIANIC]ETI

LT: Sant Boi, Can Pellarès (any 1997; u. e. 11).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CP-97-11-5.

Lect.: [Iuli Anicet]i.

Tip.: fragment de vora d'àmfora Pascual 1.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Esteban Castanera, 1997.

b1) IVLIA·ANICETI

LT: Sant Boi, Termes Romanes (excavacions de J. C. Serra Ràfols al final de la dècada del 1950 i al començament de la del 1960).

LC:

Lect.: Iuli Aniceti.

Tip.: segell col·locat en la vora d'una àmfora Pascual 1 sencera.

Bibl.: Pascual, 1977, p. 50 i fig. 2.8 = Pascual, 1991, núm. 113.1, làm. XI.234.

b2) IVLI·ANICETI

LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991; u. e. 248, zona II, horitzó F).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Lect.: Iuli Aniceti.

Tip.: vora sencera d'àmfora Pascual 1 amb part del coll.

Bibl.: *vidimus*. López i Estany, 1993, làm. XXXII.1; López, 1998, p. 235, làm. I.2 = López, 2009, p. 75, fig. 9.2.

b3) IVLI·ANICETI

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina *frigidarium*).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Lect.: Iuli Aniceti.

Tip.: fragment de vora de Pascual 1.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

b4) [I]VLI-ANICETI

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina *frigidarium*).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.
 Lect.: [I]uli Aniceti.
 Tip.: fragment de vora de Pascual 1.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

b5) IVLI-ANICETI

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina *frigidarium*).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.
 Lect.: Iuli Aniceti.
 Tip.: fragment de vora de Pascual 1.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

b6) [I]VLI[·]AN[I]CETI

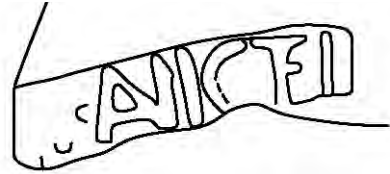
LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina *frigidarium*).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.
 Lect.: [I]uli An[i]ceti.
 Tip.: fragment de vora de Pascual 1.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

b7) [IVLI]·ANICETI

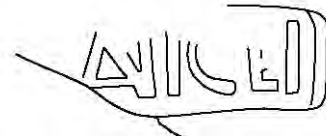
LT: Termes Romanes de Sant Boi (anys 1989-1991; u. e. 248, zona II, horitzó F).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.
 Lect.: [Iuli]Aniceti.
 Tip.: fragment de vora de Pascual 1.
 Bibl.: López i Estany, 1993, làm. XXXII.2;

López, 1998, p. 235, làm. I.1 = López, 2009, p. 75, fig. 9.1.

b8) [IVLI·]ANICE[T]I

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina *frigidarium*).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.
 Lect.: [Iuli]Anice[t]i.
 Tip.: fragment de vora de Pascual 1.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

b9) [IVLI·A]NICETI

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina *frigidarium*).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.
 Lect.: [Iuli A]niceti.
 Tip.: fragment de vora de Pascual 1.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

b10) IVLI·A[NICETI]

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina *frigidarium*).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.
 Lect.: Iuli An[iceti].
 Tip.: fragment de vora de Pascual 1.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

b11) IVL[I·ANICETI]

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina *frigidarium*).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Lect.: Iul[i Aniceti].

Tip.: fragment de vora de Pascual 1.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

b12) I[VLI·ANICETI]

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina *frigidarium*).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Lect.: I[uli Aniceti].

Tip.: fragment de vora de Pascual 1.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

b13) [IVLI·ANICETI]

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; superficial, zona de la piscina *frigidarium*).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Lect.: [Iuli Anicet]i.

Tip.: fragment de vora de Pascual 1.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

c1) [IVLI]ANICETI

LT: Camí Vell del Llor (Sant Boi) (any 1983; u. e. 75).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, N.I. 1797.

Lect.: [Iuli]Aniceti.

Tip.: vora d'àmfora Pascual 1 d'argila de color ocre amb desgredant de quars.

Bibl.: Molist i Puig, 1983, làm. 181, núm. 929.

Com.: l'estrat 75 dona una cronologia dels darrers anys del segle I aC.

c2) [IVLIA]NIC[E]TI

LT: Camí Vell del Llor (Sant Boi) (any 1983; u. e. 75).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, N.I. 1801.

Lect.: [Iuli A]nic[e]ti.

Tip.: petit fragment de llavi d'àmfora Pascual 1 d'argila de color ocre amb desgredant de quars.

Bibl.: Molist i Puig, 1983, làm. 181, núm. 930.

Com.: l'estrat 75 dona una cronologia dels darrers anys del segle I aC.

La sèrie de IVLIANICETI sobre Pascual 1 és la més nombrosa de les recollides fins al dia d'avui al Barri Antic de Sant Boi de Llobregat. En el catàleg diferenciem tres variants, però només les dues primeres són segures, ja que els dos segells fragmentats del grup *c* no els hem pogut estudiar i tan sols disposem dels dibuixos de la memòria d'excavació. Els exemplars de les variants *a* i *b* sembla que vénen de dues zones d'abocament diferents, associades al complex industrial localitzat sota les Termes Romanes. De fet, les tretze troballes de la variant *b* pertanyen a les excavacions de les Termes, mentre que bona part dels quinze segells del primer grup són d'indrets del voltant de les Termes.

Les variants *a* i *b* estan pensades i dissenyades d'una manera similar, amb el mateix desenvolupament del nom i els nexes: V^L, A^N i E^T. La variant *a* té les lletres de cos més petit i fi, i no fa ús del signe d'interpunció per a separar els *duo nomina*. A més a més, en el nexa A^N s'observa un defecte en el traçat de la lletra A (no està tancada per dalt), que resulta significatiu per a individualitzar aquest grup de segells pel que fa a la matriu.

La gens *Iulia* és la família més representativa en les àmfores Pascual 1 laietanes d'abans del canvi d'era. La destinació comercial preferent

dels seus envasos és el mercat gal, amb el port receptor principal situat a la localitat de Port-la-Nautique (Narbona), on aquestes marques es troben a les excavacions en grans quantitats (Bouscaras, 1974; Bergé, 1990; Sciallano, 2006). Com veurem a continuació, la major part dels *cognomina* són d'origen grec, la qual cosa porta al coneixement de la condició de lliberts.

Sobre les àmfores de *Iulius Anicetus* de Sant Boi gairebé no disposem de dades, fora del seu lloc de producció. Ricard Pascual recull un exemplar augustal d'Ausseruna (Erau) (Pascual, 1977, p. 50, n. 8 = Pascual, 1991, núm. 113.2; Lammour i Mayet, 1981, núm. 75) i un altre de Vieille-Toulouse (Alta Garona) (Pascual, 1983, p. 265, fig. 1.2, «segons M. Vidal»).

L'estudi que hem fet dels segells ACASTI, AEMVLI i HILARI d'aquest catàleg ens ha servit per a comprovar l'existència d'una estreta relació econòmica i laboral entre les terrisseries del Baix Llobregat i el Mugal de Calella durant la fase de fabricació d'àmfores Dressel 2-4 amb Tiberi i en endavant. Però aquest fenomen que uneix l'activitat terrissera de dues regions distants mitjançant noms de treballadors sembla que s'associa amb un moment anterior al canvi d'era. Del Mugal de Calella són uns altres dos membres de la *gens Iulia* de les àmfores Pascual 1: *Iulius Papus* i *Iulius Theophilus* (Carreras, 2009b, fig. 2). Els seus segells s'assemblen als d'*Anicetus* per la forma dels textos (estil de lletres, nexes V^L, signe d'interpunció), la manera de representar el nom sempre desenvolupat (*nomen* + *cognomen*) i la posició de l'empremta en el recipient (vora o coll).

La sèrie de *Theophilus* és la més ben representada a Port-la-Nautique, amb un ampli ventall de matrius de diferent disseny. L'únic exemplar trobat al Mugal està fragmentat i es conserva només la part final del text, que correspon a la variant OIVLI·THEOPHIL (nexes V^L i O^P^H^I^L, amb P^H grega) (Pascual, 1991, núm. 114.3, lám. XI.240), ben documentada a Narbona sobre un llavi de Pascual 1 (Bouscaras, 1974, p. 110; Bergé, 1990, p. 157). Una altra variant amb la forma IVLI·THEOPHIL (nexes T^H^E i P^H) (Pascual, 1991, núm. 141.1, lám. XI.237) pertany al carregament d'àmfores Pascual 1 de Cap del Volt (Port de la Selva), datat en els darrers anys del segle I aC (Nieto i Raurich, 1998, p. 115-116). Per les marques recuperades en aquest vaixell, s'observa una composició mixta del carregament

d'àmfores de vi, amb més d'un lloc de producció de l'àrea litoral laietana: IVLI·THEOPHIL (Maresme), M·PORC i VAS (*Baetulo*) (Comas, 1997, núm. 113 i 40), QFS (*Barcino*) (Berni i Carreras, 2001, núm. 14 = Carreras, 2009a, núm. 10). D'altra banda, disposem d'una altra bona datació contextual, que ens proporciona l'exemplar IVLI·THEOPHIL, trobat al campament 3 (*Lager III*) de *Novaesium* (Neuss) i datat entre els anys 8 aC i 4 dC (Vegas, 1975, p. 71, taf. 29.2). En les excavacions del Mugal es va poder comprovar que la forma Pascual 1 es produïa simultàniament a la Dressel 2-4, perquè s'intercalen estrats d'ambdós tipus (López Mullor, 1985). Aquesta dada està corroborada per la sèrie de *Theophilus*, ja que es coneixen dues variants sobre colls de Dressel 2-4: la marca OIVLI·THEOPHIL a Canet de Mar (Maresme) (Pera i Isern, 1983, p. 254) i la marca IVLI·THEOPHIL a Alcúdia (Elx) (Márquez i Molina, 2005, núm. 169).

L'últim membre conegut d'aquesta família és *C. Iulius Anteros*. Fins a aquest moment només el coneixem per dues variants en les àmfores Pascual 1 de Port-la-Nautique. La primera, C·IVLI·ANTER, té indicada, per primera vegada, la lletra prenominal de la branca familiar del seu patró (Falguera, 1993, núm. 35). L'altra és OIVLI·ANTER (Bergé, 1990, núm. 196-197), amb una estranya lletra O inicial en substitució de la C, sobre la qual parlarem ara, i que també és present entre les marques de *Theophilus*.

Com dèiem, aquesta insòlita lletra O inicial la trobem en les variants OIVLI·THEOPHIL i OIVLI·ANTER dels *Iulii Theophilus* i *Anteros*. Més enllà d'aquestes dues sèries, tan sols coneixem un altre cas anàleg en les àmfores laietanes: el segell O·GAVIDENI sobre coll de Pascual 1 a Port-la-Nautique (Bergé, 1990, núm. 75). Aquest cognom sembla que és un antropònim provinent del gentilici *Gavius*, que permet relacionar la *gens Gavia* amb el món de la producció amforal i fa suggestiva l'existència d'un vincle d'origen amb la localitat de Gavà, al Baix Llobregat (Morrera, Olesti i Carreras, 2010, p. 56-57). La lletra O sembla clara en els dibuixos de tots els segells publicats fins avui. Com que aquesta O no pot ser la lletra inicial d'un *praenomen* romà, alguns investigadors l'han entesa i llegida com la Q de *Quintus* (Étienne i Mayet, 2000, núm. 244 i 245). Tenint en compte que la lletra prenominal del nom *Anteros* és una C, atesa la variant C·IVLI·

ANTER, i que les O inicials dels segells són clares en els dibuixos publicats, som del parer que darrere d'aquesta inicial s'amaga un altre significat. Creiem que podria fer referència a l'abreviació llatina d'*o(fficina)*, amb la qual cosa donem la raó a Bouscaras (1974, p. 111), que ja va fer aquesta proposta per primera vegada. Per tant, proposem desenvolupar les variants OIVLI-THEOPHIL i OIVLI·ANTER atribuint-los les lectures següents: (*ex*) *o(fficina)* *Iuli Theophil(i)* i (*ex*) *o(fficina)* *Iuli Anter(otis)*, amb la qual cosa darrere dels *Iulii* de les àmfores Pascual 1 hi hauria representats alguns caps dels tallers ceràmics (*officinatores*) on es van manufacturar les àmfores.

72. LEAN

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H, La Giraglia.

a1) LEAN

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatge 41019B), material de Pascual.

Lect.: Lean(dri).

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a2) LEAN

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: Lean(dri).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Com.: les lletres són borroses i semblen deformades.

a3) LEAN + CAP/FE[C]

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-62.

Lect.: Lean(dri) + Cap() fe[c](it).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 54, núm. 27 i fig. 7.6 = Pascual, 1991, núm. 121.1, lám. XII.257; Bergadà, 1981, lám. III.

a4) LEAN + CELS

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Lean(dri) + Cels(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a5) LEAN + CLAS

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatges CTB1 i 41015A), material de Pascual.

Lect.: Lean(dri) + Clas(sici, -).

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora força rodat.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 53, núm. 23, fig. 5.9.

Com.: Pascual no va veure el segell LEAN, que queda ocult a la vista perquè té la superfície força desgastada.

Els cinc segells de Can Tintorer van ser estampats amb el mateix punxó.

A hores d'ara es coneixen les associacions LEAN + CAP/FE[C], LEAN + CELS i LEAN + CLAS. La primera (a3) pot assenyalar un grau de subordinació entre *Leandrus* i un cap de taller, reconegut per l'ús explícit del verb *fecit* darrere del nom *Cap*(). La tercera parella (a5) la tenim ben datada sobre una àmfora Dressel 2-4 en els derelictes de La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 83, núm. 38, «LEAN + CIAS») i La Giraglia (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125, «LEAN + CIAS»). Aquests dos vaixells són pròxims en el temps, ca. 15-20 dC.

73. M

LP: Can Tintorer.

Dat.: Sud-Lavezzi 3, Planier 1, Grand-Rouveau.

a1) M

LT: Can Tintorer (el Papiol) (maig de 1985; sector B, cala 1, estrat 1).

LC: Museu de Molins de Rei, T-B-21.

Lect.: M().

Tip.: pivot d'àmfora d'argila vermella amb desgredant calcari.

Bibl.: Miró i Vilalta, 1989, làm. I.1.

a2) M

LT: Can Tintorer (el Papiol) (maig de 1985; sector B, cala 3, estrat 2).

LC: Museu de Molins de Rei, T-B-1958.

Lect.: M().

Tip.: pivot d'àmfora de pasta vermella amb

desgredant calcari. A l'exterior presenta una engalba beix.

Bibl.: Miró i Vilalta, 1989, làm. III.12.

a3) M

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: M().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a4) M

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: M().

Tip.: fragment de pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a5) M

LT: Can Tintorer (el Papiol), recollida per Pere Bel Cano l'any 1986.

LC: Museu Municipal. Castell Ecomuseu Urbà de Rubí.

Lect.: M().

Tip.: pivot curt d'àmfora de color vermellós marró.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a6) M

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: M().

Tip.: petit fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a10) M + (grafit FA *ante cocturam* d'incisió profunda)

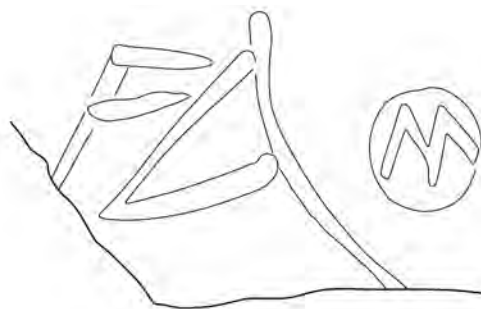
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.

Lect.: M().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a7) M + (traç de grafit dactilar)

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-56.

Lect.: M().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 54, núm. 28; Bergadà, 1981, làm. iv.

a8) M + (traços d'un grafit dactilar quasi inapreciable)

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.

Lect.: M().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a11) M + (grafit dactilar FI gairebé inapreciable)

LT: Can Tintorer (el Papiol) (sector B).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: M().

Tip.: pivot curt de pasta marronosa.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a9) M

LT: Can Tintorer (el Papiol), recollida per Pere Bel Cano l'any 1986.

LC: Museu Municipal. Castell Ecomuseu Urbà de Rubí.

Lect.: M().

Tip.: pivot curt d'àmfora de color ataronjat.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a12) M + (grafit dactilar FI gairebé inapreciable)

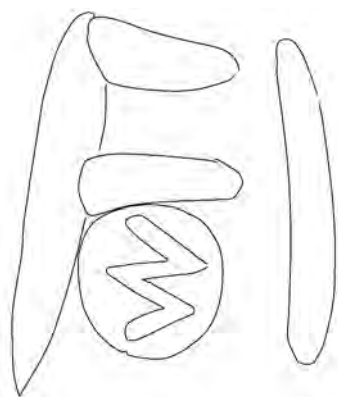
LT: Can Tintorer (el Papiol), recollida per Pere Bel Cano l'any 1986.

LC: Museu Municipal. Castell Ecomuseu Urbà de Rubí.

Lect.: M().

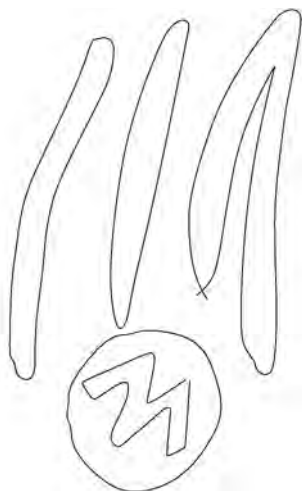
Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a13) M + (grafit del numeral VII *ante cocturam* d'incisió profunda)

LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
Lect.: M().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a14) M + (grafit *ante cocturam* en forma de C)

LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.
Lect.: M().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a15) M + (grafit *ante cocturam* en forma de C)
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.
Lect.: M().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a16) M + (grafit *ante cocturam* en forma de C)

LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
Lect.: M().
Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a17) M + (grafit *ante cocturam* en forma de C)

LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
Lect.: M().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a18) M + (grafit *ante cocturam* en forma de C)

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 4).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
Lect.: M().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a21) M + (dos traços de grafit dactilar en forma de V)

LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.
Lect.: M().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a19) M + (grafit *ante cocturam* en forma de C)
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: M().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a22) M + (grafit dactilar en forma de V)

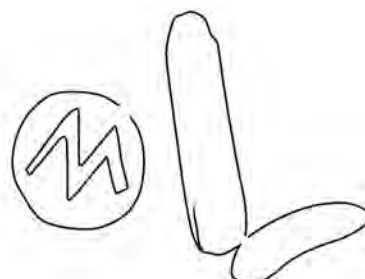
LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.

Lect.: M().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a20) M + (dos traços perpendiculars de grafit *ante cocturam*)

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: M().

Tip.: fragment d'un pivot d'àmfora de paret prima.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a23) M + (dos traços de grafit dactilar en forma de V)

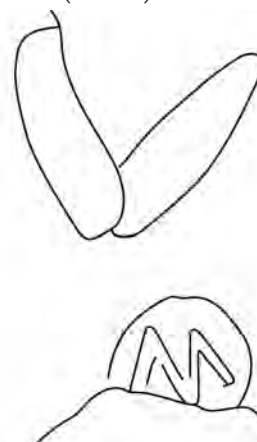
LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: M().

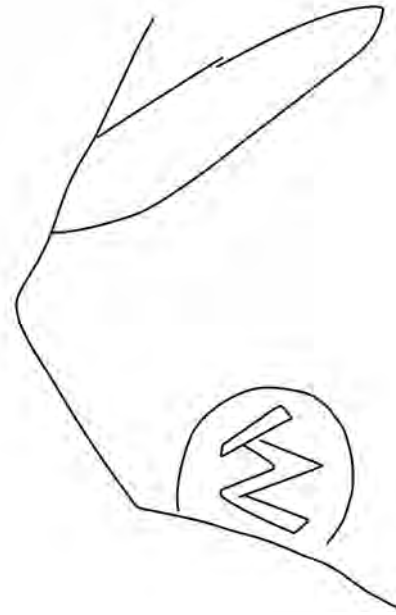
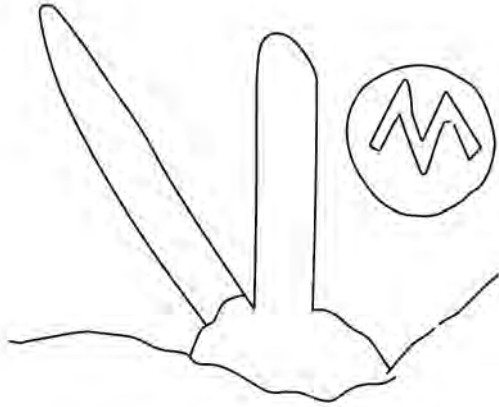
Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

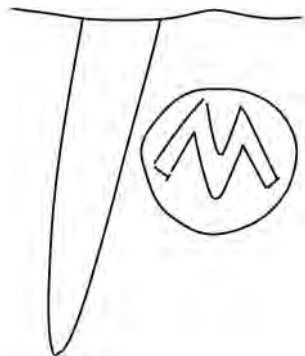
a24) M + (dos traços de grafít dactilar en forma de V)

LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
Lect.: M().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

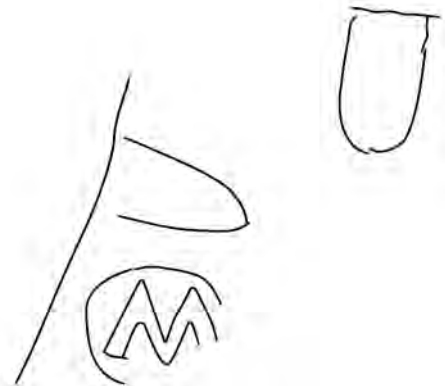
a25) M + (traç de grafít dactilar)

LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
Lect.: M().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a27) M + (dos traços de grafít dactilar)

LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
Lect.: M().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a26) M + (traç de grafít dactilar)

LT: Can Tintorer (el Papiol), recollida per Pere Bel Cano l'any 1986.
LC: Museu Municipal. Castell Ecomuseu Urbà de Rubí.
Lect.: M().
Tip.: pivot curt d'àmfora de color siena.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a28) M + (dos traços de grafít dactilar quasi inapreciable)

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.
Lect.: M().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a29) M + (traç corbat de grafit dactilar)

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A-B 256.

Lect.: M().

Tip.: pivot curt d'àmfora de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a30) M + (traços de grafit dactilar)

LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4, u. e. 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: M().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Julià *et al.*, 1989.

a31) M + (traç de grafit dactilar quasi inapreciable)

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A 45.

Lect.: M().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 54, núm. 28 i fig. 6.9 = Pascual, 1991, núm. 132.1, làm. XIV.286; Bergadà, 1981, làm. XI.

Estem davant la sèrie epigràfica amb major nombre d'exemplars de Can Tintorer. En total són trenta-un exemplars, aparentment tots fets amb un mateix punxó circular (el diàmetre conservat oscil·la entre 1,7 i 2 cm), sempre col·locats sobre pivots de poca alçària atribuïbles a la forma Dressel 2-4. Hem agrupat tots els segells en una única variant (a), però amb el dubte que puguin correspondre a diverses matrius, ja que no és fàcil distingir-les amb claredat.

Crida l'atenció l'alta freqüència de grafit in-cisos col·locats al costat del segell. Majoritàriament són sigles dactilars. En un cas llegim el nom abreujat del treballador de l'àmfora (*Fa*()), en dos pivots trobem el nom *Fi*(), així com l'anotació numeral VII, que podria indicar un recompte d'unitats finalitzades.

Segells circulars M d'aquest estil formal són coneguts en tres derelictes amb carregament de Dressel 2-4 del Baix Llobregat. El nostre punxó de 2 cm de diàmetre està present en dues àmfores de Grand-Rouveau d'una data avançada de mitjan segle I dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 54, núm. 12-13). Altres formes circulars van estar en ús durant una fase anterior tiberiana de ca. 15 dC. Dos segells de la nau de Planier 1 donen un diàmetre d'1,7 cm (Sciallano i Liou, 1985, p. 19). A la nau de Sud-Lavezzi 3 trobem la parella M + PR per a una variant més gran, de 2,5 cm de diàmetre (Sciallano i Liou, 1985, p. 137, núm. 14).

74. MA

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Chrétienne H? (A^M retrògrad?).

a1) MA + SEC

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 101).

LC: SAM Girona, VFM'04-101-1.

Lect.: Ma() + Sec(undi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 1.1.

Com.: l'estrat 101 ha proporcionat formes Pascual 1 (10) i Dressel 2-4 (12).

a2) MA + SEC

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

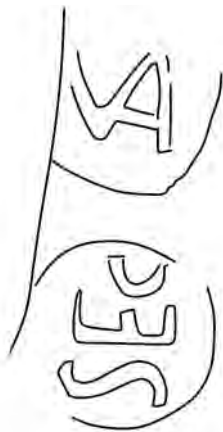
LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Ma() + Sec(undi, -).

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca per tenir una gran presència de fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

Els dos exemplars sobre pivots de Dressel 2-4 registren l'associació MA + SEC. El text es pre-

senta amb un nexa M^A dins una cartel·la circular gran (2,5 cm de diàmetre). No coneixem més testimonis d'aquesta forma.

Potser està relacionat amb el segell AM (retrògrad?) de La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 79, núm. 9), dissenyat amb un nexa invers A^M en una cartel·la rodona més petita (1,8 cm de diàmetre). Aquest objecte pot confirmar la sospita, pel fet que s'associa amb PR en la punta i amb PRI + AN a l'esquena del recipient, tots dos segells coneguts a la terrisseria de Sant Vicenç dels Horts (cf. núm. 96 i 10). A la nau de Sud-Lavezzi 3 hi ha una versió A^M rectangular associada amb el segell ANT de Sant Boi (Sciallano i Liou, 1985, p. 137, núm. 7).

75. MAR

LP: Can Pedrerol.

Dat.:

a) MAR

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-117.

Lect.: Mar().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 52, núm. 15 i fig. 11.

Com.: Pascual llegeix [---]R retrògrada.

Segell d'escriptura retrògrada en cartel·la rectangular amb la lletra M mig perduda. No coneixem cap altre exemple igual fora del seu lloc de producció. Potser es pot relacionar com a variant amb una marca M^{AR} d'escriptura directa sobre Dressel 2-4 tarraconense, ben datada a *Carthago* durant el segon quart del segle I dC (Freed, 1998, p. 352 i fig. 2.3).

76. MAT

LP: Can Pedrerol.

Dat.: Grand-Rouveau (variant circular ALB).

a1) MAT

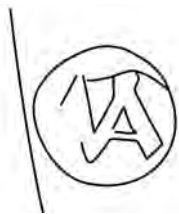
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Mat().

Tip.: pivot d'àmfora partit per la meitat.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a2) MAT

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí, CP-T-214.

Lect.: Mat().

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a3) MA[T]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Ma[t]().

Tip.: fragment de pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a4) MA[T] + ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Masia de Can Pedrerol.

Lect.: Ma[t]() + Alb(ani).

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 quasi sencera, ja que només li manca el llavi i part del coll.

Bibl.: *Descripti ex im. phot.* Pascual, 1977, p. 52, núm. 8, fig. 3.3 i 4.12 = Pascual, 1991, núm. 133.1, làm. XIV.293.

Com.: descoberta en un terreny de conreu d'aquesta finca (Bergadà, 1981). Pascual llegeix M^A.

a5) MAT + ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-102.

Lect.: Mat() + Alb(ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. XI.

a6) MA[T] + ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí.

Lect.: Ma[t]() + Alb(ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a7) MAT + ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí, CP-T-213.

Lect.: Mat() + Alb(ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

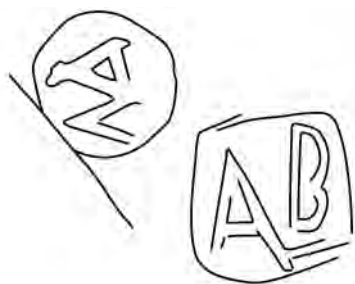
a8) MAT + ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: rectoria de Rubí, CP-T-210.
Lect.: Mat() + Alb(ani).
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a9) MAT + ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: rectoria de Rubí, CP-T-218.
Lect.: Mat() + Alb(ani).
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

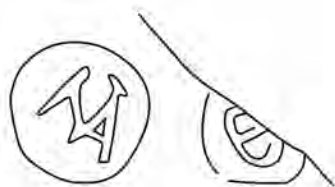
a10) MAT + [ALB?]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: rectoria de Rubí, CP-T-211.
Lect.: Mat() + [Alb?(ani, -)].
Tip.: pivot curt d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

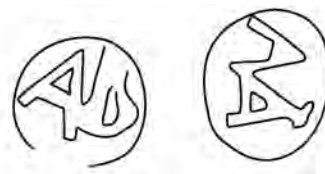
a11) MAT + [A]LB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: Museu de Molins de Rei, CP-105.
Lect.: Ma[t]() + [A]lb(ani).
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a12) MAT + ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.
Lect.: Mat() + Alb(ani).
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a13) MAT + M?

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: Museu de Molins de Rei, CP-45.
Lect.: Mat() + M?().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Com.: el dibuix de l'altre segell M és molt dubtós. Podria tractar-se de la variant ALB en cartel·la circular.

a14) MAT + PRIM[VL?]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-108.

Lect.: Mat() + Prim[ul?](i).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. xi.

a15) MAT + PRIM[VL?]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-104.

Lect.: Mat() + Prim[ul?](i).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 52, núm. 8, fig. 4.13 = Pascual, 1991, núm. 133.1; Bergadà, 1981, làm. xi.

Com.: Pascual llegeix M^A.

a16) [M]A[T] + PRIM[VL?]

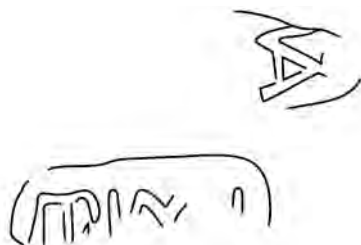
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP.

Lect.: [M]a[t]() + Prim[ul?](i).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a17) MA[T] + P?[RIMVL?]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí.

Lect.: Ma[t]() + P?[rimul?](i).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Estem davant la sèrie més nombrosa de Can Pedrerol, amb disset exemplars fets amb el mateix punxó en cartel·la circular. El nom abreujat del personatge s'ha resolt amb un sol nexa: M^AA^T. Es pot observar pels dibuixos que el traç horitzontal de la lletra T no sempre queda ben marcat en la superfície de l'àmfora.

Tots els pivots són del tipus Dressel 2-4 i hi trobem dues associacions nominals: MAT + ALB (nou vegades) i MAT + PRIM[VL?] (quatre vegades). Els tres personatges van estar relacionats entre si, atesa la parella ALB + PRIM[VL?] (*vide* núm. 8b).

El fet que la marca MAT estigui associada amb una variant circular de la sèrie d'*Albinus* permet datar-la indirectament cap a mitjan segle I dC, agafant l'exemplar ALB de Grand-Rouveau (Sciallano i Liou, 1985, p. 54, núm. 5).

77. MI

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) MI

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot - caserna de la Policia Municipal (31 de maig de 1991).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-5-4.

Lect.: Mi().

Tip.: fragment mitjà d'un pivot d'àmfora amb la superfície desgastada.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1995a.

L'empremta no és de bona qualitat, ja que el text està més desgastat al centre de la circumferència. Marca desconeguda en altres llocs.

78. MINCEL

LP: indeterminat.

Dat.: 30 o 40 dC (Torre del Cap del Pont).

a) [MIN]·CEL

LT: Sant Joan Despí, les Begudes (any 2001).

LC: SAM Girona, SDB/Z1 UE-1008-188.

Tip.: petit fragment de coll d'àmfora de color vermell marronós.

Lect.: [Min(ici)] Cel().

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Vila i Gutiérrez, 2004.

La grafia particular de la lletra E, amb traços horitzontals gruixuts i plans i l'asta vertical molt prima, ha estat fonamental per a identificar el segell i restituir la seva lectura completa a partir d'un únic paral·lel català, que vam donar a conèixer ja fa uns quants anys. Ens referim a la marca MIN·CEL sobre el coll d'una àmfora trobada pel Grup Excursionista de Gurb a la vil·la romana de Torre del Cap del Pont, a la sortida de Vic (*Ausa*) per la carretera que porta a Calldetenes (Berni, 1996, p. 316, núm. 7). L'àmfora osonenca és del tipus Dressel 2-4 laietana, està completament reconstruïda i té una datació contextual dels anys 30 o 40 dC.

Els dos segells de Vic i de Sant Joan Despí són idèntics, deriven d'un únic punxó i es troben col·locats al coll de l'àmfora. Totes dues troballes es relacionen amb un nucli de consum d'àmbit rural. Cal suposar que l'àmfora de les Begudes ve d'alguna de les terrisseries del Baix Llobregat, per la seva proximitat. Si es confirmés aquest origen, s'establiria un lligam dels *Minici*, especialment presents a *Barcino*, amb la producció i el comerç del vi laietà. Pel que fa al cognom abreujat CEL, encara no és possible determinar amb seguretat si es tracta del *Celsus* de Can Tintorer (*vide* núm. 34), d'un

altre personatge amb el mateix nom o d'un desenvolupament diferent de la paraula.

79. MVR

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Giraglia (segell SYNE).

a1) MVR

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

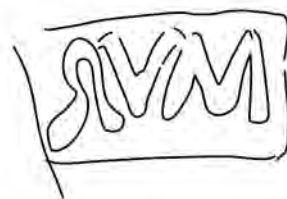
LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Mur(rani).

Tip.: petit fragment de paret superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca per tenir una gran presència de fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

a2) MVR + SEC

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Mur(rani) + Sec(undi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a3) MVR + SYNE

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Mur(rani) + Syne(cdemi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a4) MVR + SYNE

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Mur(rani) + Syne(cdemi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a5) MVR + SYNE

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314-28.

Lect.: Mur(rani) + Syne(cdemi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Tots els segells MVR pertanyen a la mateixa matriu i han estat recollits en l'estrat u. e. 314, on abunden les formes de Dressel 2-4. Les tres sèries de les parelles MVR + SEC i MVR + SYNE van haver d'estar vinculats entre si en el mateix moment, tenint en compte que SYNE també apareix associat amb SEC (cf. núm. 109a).

Sota el nostre punt de vista, la marca MVR de Sant Vicenç dels Horts és una variant abreujada del MVRRA de Can Tintorer. Ambdues sèries van ser utilitzades en la mateixa època, ja que

MVR es data per l'exemplar SYNE de La Giralgia i MVRRA, per l'APTI de La Chrétienne H (cf. núm. 80).

80. MVRRA

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H (segell APTI).

a) MVRRA + APTI

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-54.

Lect.: Murra(ni) + Apta(chi).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 54, núm. 29, fig. 7.4 = Pascual, 1991, núm. 146.1, làm. XVI.326; Bergadà, 1981, làm. III.

Com.: Pascual llegeix MRPA el 1977 i MVR-PA el 1991.

La forma particular d'annexionar les lletres de la inscripció va portar Pascual i altres autors a llegir Mur() Pa() (Étienne i Mayet, 2000, núm. 191), pensant en un joc de nexes M^ΔV^ΔR i P^ΔA. En realitat, els nexes estan traçats amb ordre i naturalitat, per tal de registrar el *cognomen* abreujat d'un individu anomenat *Murranus*. Es tracta, doncs, d'un nom llatí bastant corrent entre esclaus i lliberts romans. Un exemple típic dins de l'*instrumentum domesticum* és la marca de l'*officina* de *Murranus* en la terra sigil·lada gàl·lica de la Graufesenque, amb cronologia del període Claudi-Vespasià (Oswald, 1931, p. 213-214).

L'associació MVRRA + APTI és clau per a concloure una datació tiberiana de ca. 15-20 dC, atesa la presència del segell APTI en La Chrétienne H (*vide* núm. 17). D'altra banda, com acabem d'explicar més amunt, el segell MVRRA de Can Tintorer sembla una variant més desenvolupada

de la forma MVR de Sant Vicenç dels Horts. Per tant, creiem que estem davant un altre cas de mobilitat regional entre fabricants d'àmfores del Baix Llobregat.

81. N?

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) N? + (osca de grafit dactilar)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot, núm. 6 - plaça de Sant Jordi (març 1989).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-6-58.

Lect.: N?().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 379, núm. 12; Barreda i Casanova, 1995a.

Petit segell circular, aparentment monoliteral, en forma de lletra N amb traços irregulars, l'últim prolongat cap amunt formant un àpex. Aquest estil de lletra ens fan dubtar entre una N o dues lletres lligades: VI o IA. No coneixem altres exemples iguals que aquest. Quant a la tipologia de l'àmfora, podria tractar-se d'una producció de Pascual 1, pel context de la troballa.

82. NI

LP: Can Pedrerol.

Dat.:

a) NI

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-17.

Lect.: Ni(c...?).

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora. Segons Pascual, «aparece en un diminuto fragmento que tal vez perteneció al cuello».

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 52, núm. 9a i fig. 4.5 = Pascual, 1991, núm. 151.1, làm. XVII.333.

Com.: el segell està sobreposat a un solc circular del tornejat. Pascual llegeix NI o IN.

b) N[I]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC:

Lect.: N[i](c...?).

Tip.:

Bibl.: Pascual, 1977, p. 52, núm. 9 i fig. 4.6 = Pascual, 1991, núm. 151.1, làm. XVII.334.

Com.: Pascual llegeix NI o IN.

Es tracta de dos segells de diferent grandària en cartel·la circular. La lletra N està orientada de manera contraposada en les variants a i b, fet que dóna lloc a un problema d'ambigüitat en el moment de llegir el text. No hem localitzat l'altra variant b, més gran, reproduïda per Pascual amb la lletra N ben orientada. Cal suposar que estem davant de dues formes alternatives per a registrar el nom abreujat del mateix personatge, qui també devia estar relacionat amb la marca NI de Sant Vicenç dels Horts (*cf.* núm. 83). Hem optat per la lectura Ni() en comptes de In(), ja que aquest començament de nom és més habitual en l'onomàstica de les inscripcions romanes. Vegeu, més avall, el segell NIC (*cf.* núm. 84).

Hi ha un testimoni paral·lel fora de Catalunya semblant a la variant b, sobre un pivot de Dressel 2-4 procedent de Port-la-Nautique (Narbonne) (Sciallano, 2006, p. 366, núm. 75). A Badalona s'han trobat dues o tres variants circulars de les marques NI o IN sobre pivots de Dressel 2-4

(Comas, 1997, p. 58, núm. 143-145), que poden ser produccions del Baix Llobregat.

83. NI

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) NI + [---]I?

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 456).

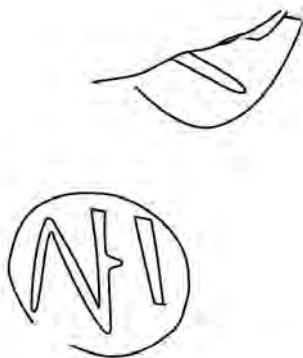
LC: SAM Girona, VFM'04-456-4.

Lect.: Ni(c...?) + [---]i?

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora de color groguenc.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 35.2.

Com.: l'estrat u. e. 456 té el doble d'àmfores Dressel 2-4 (50) que d'àmfores Pascual 1 (22).

Segell circular amb les lletres NI traçades de manera irregular. El personatge registrat podria ser el Nic() de l'àmfora trobada a Can Sant Joan (cf. núm. 84). La seva activitat econòmica sembla que es desenvolupà en més d'una terrisseria del Baix Llobregat, si prenem en consideració la sèrie NI de Can Pedrerol (*vide* núm. 82).

84. NIC

LP: Sant Vicenç dels Horts?

Dat.:

a) NIC + [---]

LT: Can Sant Joan (Rubí), recollida per Pere Bel Cano els primers anys de la dècada del 1980.

LC: Museu Etnogràfic Vallhonrat de Rubí, CSJ-4.

Lect.: Nic() + [---].

Tip.: pivot alt i massís d'una àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Entre el material arqueològic localitzat a la villa romana de Can Sant Joan (Rubí) pel Grup de Col·laboradors del Museu Municipal de Rubí, hi ha dues marques en pivots d'àmfora que tenen el seu origen a les terisseries del Baix Llobregat: una és ALB i ve de Can Pedrerol (*vide* núm. 8b2), i l'altra pot pertànyer a Sant Vicenç dels Horts, ateses la forma del pivot i la tipologia dels dos segells associats de mida petita. El segell NIC apareix al costat d'una altra marca ovalada de la qual no és possible distingir cap lletra amb certesa.

Hi ha la possibilitat que estiguem davant d'una variant més desenvolupada de les sèries NI de Sant Vicenç dels Horts i Can Pedrerol (*vide* núm. 83 i 82).

85. OPT

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: segon quart del segle I dC (*Carthago*).

a1) [O]PT

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: [O]pt(ati, -).

Tip.: pivot curt d'una àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca per tenir una gran presència de fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

a2) [O]PT

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Opt(ati, -).

Tip.: pivot curt d'una àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: les lletres estan deformades.

a3) OPT + GAM?

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 551).

LC: SAM Girona, SVM'06-551-2.

Lect.: Opt(ati, -) + Gam?(i, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a4) OPT + GAM?

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Opt(ati, -) + Gam?(i, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a5) OPT + [---]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314-5.

Lect.: Opt(ati, -) + [---].

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, lám. 23.5.

Els quatre exemplars recollits a l'excavació del carrer de Francesc Moragas són de la mateixa u. e. 314, on abunden les formes de Dressel 2-4 i els rebuigs de forn.

El text del segell és d'escriptura retrògrada i en general l'empremta no és de bona qualitat. En alguns segells els braços de la lletra T no han quedat prou marcats, cosa que ens va fer dubtar inicialment i vam proposar una altra lectura: OPI.

Un problema de lectura semblant s'esdevé amb un paral·lel de *Carthago* que apareix dibuixat i llegit com TIO, en lloc de OPT. Aquest segell es troba associat amb una variant APT desconeguda a Can Tintorer (*vide* núm. 17), i ara sabem que s'ha de relacionar amb Sant Vicenç dels Horts (Freed, 1998, fig. 3.21, «APT + TIO»). La troballa pertany al segon mur d'àmfores de Delattre, amb datació del segon quart del segle i dC. Els dos personatges registrats en la parella OPT + APT també van exercir junts la

seva activitat professional a Can Tintorer en una fase anterior tiberiana, fent ús d'un altre joc de matrius (cf. núm. 86).

86. OPT

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H.

a) OPT + [---]

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Opt(ati, -) + [---].

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Com.: del segon segell queda un marge molt petit de la cartel·la.

Observeu la particular manera de traçar la lletra P, amb el cap obert i curt, tan característica en altres sèries de Can Tintorer, com C·PA (cf. núm. 89).

Aquest segell s'ha documentat sobre un pivot d'àmfora Dressel 2-4 a la nau de La Chrétienne H, de ca. 15-20 dC, fent parella amb l'APTI de Can Tintorer (Sciallano i Liou, 1985, p. 83, núm. 41). Igualment el trobem associat amb CLAS sobre Dressel 2-4 a *Carthago*, amb una possible datació del segon quart del segle I dC (Freed, 1998, p. 356, fig. 3.8, «OPT + CIAS»).

Recordem altres segells derivats del nom *Optatus*, sempre sobre Dressel 2-4 catalanes, amb el lloc de producció encara per determinar. El cognom sencer OPTATI (nexa T^I) el proporciona el derelict Cavallo 1, de mitjan segle I dC, que transportava vi del Vallès Oriental (Sciallano i Liou, 1985, p. 125). A Badalona s'han trobat dos exemplars OPTATI (nexa T^A^T^I) sobre pivots (Comas, 1997, p. 61, núm. 155-156). El desenvolupament més simple, OP, apareix en un pivot de Dressel 2-4 en dos llocs: al golf de Fos (Amar i Liou, 1984, p. 161, núm. 84) i a Torelló (Maó) (Nicolás, 1987, p. 239, núm. 21).

87. OPTA? & QPA

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Giraglia.

a) OP[T?]A & QPA

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatge 41019), material de Pascual.

Lect.: Op[t?]a(ti) *vel* Q. P() A().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Les dues empremtes estan fortament impregnades de concrecions de calç i terra, que fan pràcticament impossible distingir les lletres amb claredat. Malgrat això, creiem que podem identificar la marca de la inscripció quadrangular, no sense certa dificultat. I creiem que s'hi pot reconèixer un text semblant al d'una marca de La Giraglia de lectura dubtosa OPA o QPA, col·locada al costat del segell CLAS de Can Tintorer, sobre un pivot de Dressel 2-4 (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125, «OPA *ou* QPA + CIAS»). Cap dels dos testimonis aporta una imatge neta del text de la inscripció. Hi ha la possibilitat que estiguem davant una variant alternativa i més desenvolupada de l'*Optatus* de Can Tintorer, si bé no aconseguim distingir on es produeix el nexa amb la lletra T.

88. P

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a1) P

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-80.
Lect.: P().
Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.
Com.: l'estrat u. e. 770 conté molts fragments de Pascual 1.

a2) P
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).
LC: SAM Girona, SVM'06-770-26.
Lect.: P().
Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a3) P
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 757).
LC: SAM Girona, SVM'06-757.
Lect.: P().
Tip.: fragment mitjà d'un pivot d'una àmfora de pasta groguenca.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.
Com.: l'estrat u. e. 757 conté molts fragments de Pascual 1.

a4) P
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 439).
LC: SAM Girona, VFM'04-439-1.
Lect.: P().
Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora de color groguenc.
Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 32.3.

Com.: en l'estrat u. e. 439 hi ha major presència de Pascual 1 (14) que de Dressel 2-4 (2).

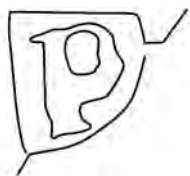
a5) P
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 754).
LC: SAM Girona, SVM'06-754.
Lect.: P().
Tip.: base d'una àmfora de gran obertura amb l'arrencada del pivot.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.
Com.: l'estrat u. e. 754 conté molts fragments de Pascual 1.

a6) P
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).
LC: SAM Girona, SVM'06-770-21.
Lect.: P().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a7) P
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).
LC: SAM Girona, SVM'06-776-1.
Lect.: P().
Tip.: pivot d'una àmfora de tonalitat ataronjada.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.
Com.: l'estrat u. e. 776 conté molts fragments de Pascual 1.

a8) P

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 754).

LC: SAM Girona, SVM'06-754-6.

Lect.: P().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a9) P

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 476).

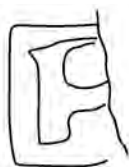
LC: SAM Girona, VFM'04-476.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 476 té més presència de Pascual 1 (22) que de Dressel 2-4 (6).

a10) P

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 342).

LC: SAM Girona, SVM'06-342.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 342 només ha proporcionat algunes formes de Pascual 1.

a11) P

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 456).

LC: SAM Girona, VFM'04-456.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora amb un diàmetre d'obertura exageradament gran.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 456 té el doble d'àmfores Dressel 2-4 (50) que d'àmfores Pascual 1 (22).

a12) P

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-44.

Lect.: P().

Tip.: pivot d'àmfora alt i massís.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a13) P + (mitja digitació)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2010; u. e. 7003).

LC: Museu del Mercat, SVH'10-7003-14.

Lect.: P().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Arqueociència, 2010.

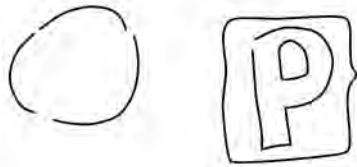

a14) P + (digitació profunda)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

LC: SAM Girona, SVM'06-776-24.

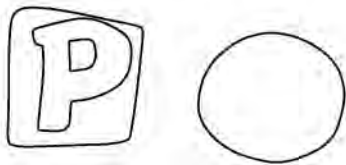
Lect.: P().
 Tip.: petit fragment superior d'un pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 4.

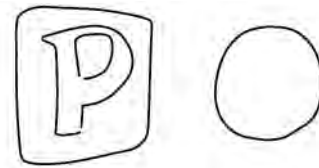
a15) P + (digitació poc profunda)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 757).
 LC: SAM Girona, SVM'06-757-16.
 Lect.: P().
 Tip.: fragment superior massís d'un pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

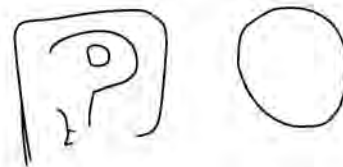
a16) P + (digitació poc profunda)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).
 LC: SAM Girona, SVM'06-770-6.
 Lect.: P().
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

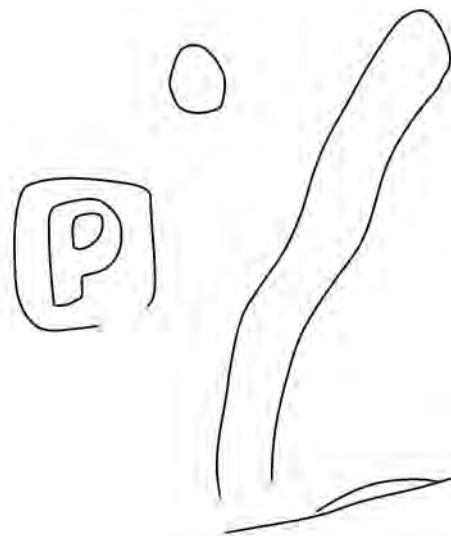
a17) P + (digitació profunda)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).
 LC: SAM Girona, SVM'06-776-48.
 Lect.: P().
 Tip.: pivot massís d'àmfora sense punta.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

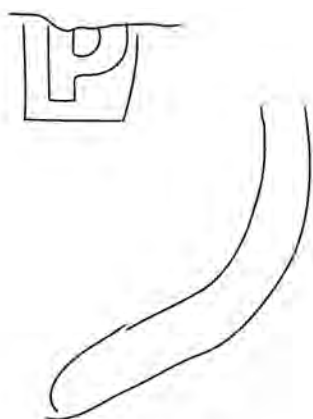
a18) P + (digitació profunda)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2010; u. e. 912).
 LC: Museu del Mercat, SVH'10-912-30.
 Lect.: P().
 Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Arqueociència, 2010.

a19) P + (digitació i grafit traçat amb canya)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 754).
 LC: SAM Girona, SVM'06-754-6.
 Lect.: P().
 Tip.: fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a20) P + (grafit traçat amb canya)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).
 LC: SAM Girona, SVM'06-776-11.
 Lect.: P().
 Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a23) P + (grafit *ante cocturam*)

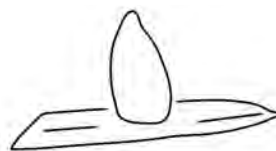
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 757).

LC: SAM Girona, SVM'06-757-29.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 4.

a21) P + (grafit *ante cocturam*)

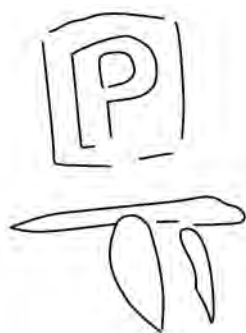
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

LC: SAM Girona, SVM'06-776-12.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a24) P + (grafit *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 757).

LC: SAM Girona, SVM'06-757-17.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior i massís d'un pivot d'una àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a22) P + (grafit *ante cocturam*)

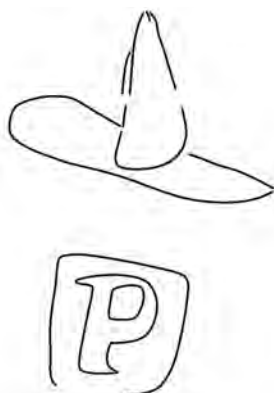
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 557).

LC: SAM Girona, SVM'06-557-1.

Lect.: P().

Tip.: fragment mitjà d'un pivot d'àmfora gran i massís.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 5.

a25) P + (grafit *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 757).

LC: SAM Girona, SVM'06-757-22.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot massís d'una àmfora de pasta groguenca amb una gran obertura.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a26) P + (grafit *ante cocturam*)

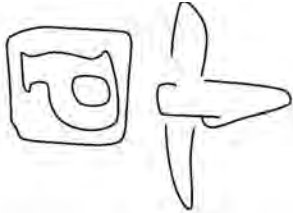
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 695).

LC: SAM Girona, SVM'06-695-2.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a27) P + (grafit *ante cocturam*)

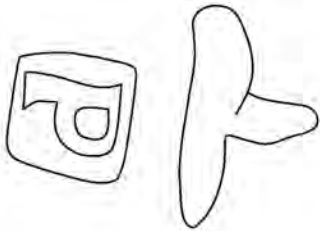
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

LC: SAM Girona, SVM'06-776-47.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a28) P + (grafit dactilar)

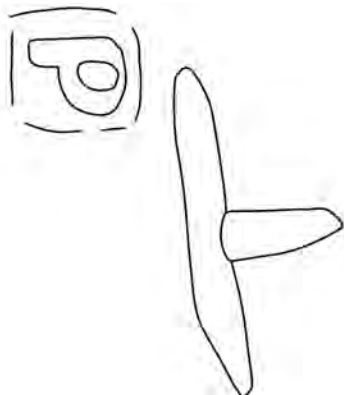
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

LC: SAM Girona, SVM'06-776-102.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a29) P + (grafit *ante cocturam* realitzat amb una canya)

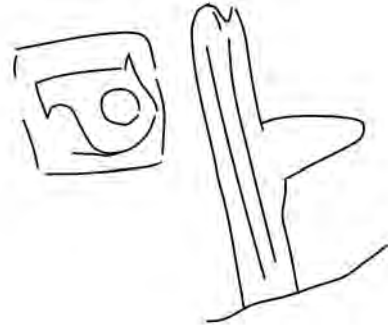
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 776).

LC: SAM Girona, SVM'06-776-34.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a30) P + (grafit *ante cocturam* realitzat amb una canya)

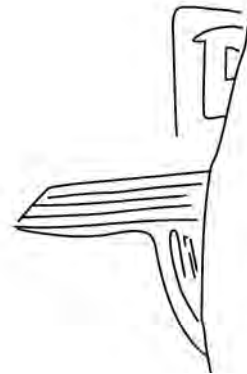
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 757).

LC: SAM Girona, SVM'06-757-40.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a31) P + (traç de grafit dactilar gairebé inapreciable)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 491).

LC: SAM Girona, VFM'04-491-3.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 42.2.

Com.: l'estrat u. e. 491 té una presència majoritària de Pascual 1 (86) respecte de Dres-sel 2-4 (2).

a32) P + (traç de grafit dactilar gairebé inapreciable)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 754).

LC: SAM Girona, SVM'06-754-8.

Lect.: P().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a33) P + (grafit dactilar)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-26.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a34) P + (dos traços convergents de grafit *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-69.

Lect.: P().

Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a35) P + (grafit *ante cocturam* molt fi realitzat amb una canya)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-80.

Lect.: P().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a36) P + (traç final de grafit *ante cocturam* realitzat amb una canya)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-40.

Lect.: P().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

b) P + AT

LT: Sant Boi, Barri Antic (excavacions de J. C. Serra Ràfols).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Lect.: P() + At().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1991, núm. 164.1, lám. XVIII.356.

Com.: Pascual no diu res del segell AT.

c) P + (grafit corbat dactilar)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 485).

LC: SAM Girona, VFM'04-485-7.

Lect.: P().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, lám. 40.2.

Com.: l'estrat u. e. 485 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Pascual 1 (95).

La variant *a*, amb trenta-sis exemplars, és la sèrie més nombrosa de les comptabilitzades fins al dia d'avui a Sant Vicenç dels Horts. Tant en l'excavació del Mercat com en la del carrer de

Francesc Moragas les troballes s'associen amb diferents unitats estratigràfiques en les quals hi ha un predomini absolut de les formes Pascual 1. Si es creua la informació epigràfica de les diferents unitats estratigràfiques també es comprova que les sèries monoliterals F i P (*vide* núm. 52 i 88a) coincideixen dins una mateixa època. Fins i tot es pot establir una relació més estreta entre les sèries P i F, tenint en compte la coincidència de grafit *ante cocturam* en els pivots de les àmfors, sobretot pel que fa a les digitacions.

Les altres dues variants (*b* i *c*) són en cartel·la rodona sobre pivots de la mateixa forma; la segona té la lletra P normal i la tercera la té retrògrada i amb el cap obert.

89. CPA

LP: Can Tintorer.

Dat.: des de la meitat del segle I dC (*Vindobona*).

a) C·PA

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A.

Lect.: C. Pa().

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'una àmfora de tonalitat vermella fosca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Inscripció repetida dues vegades en un pivot solt d'àmfora Dressel 2-4 de secció estreta i estilitzada. Es tracta de la primera i única marca de les recollides fins ara a Can Tintorer que fa un ús explícit del signe d'interpunció per a separar les parts d'un nom romà. La grafia de la lletra P, amb el cap obert i curt, segueix un estil particular i característic d'altres sèries de la terrisseria, com OPT (*vide* núm. 86). La lletra A és de menor altura.

Un testimoni igual s'ha trobat a la ciutat romana de *Vindobona* (Viena, Àustria), punt de defensa en el riu Danubi (Bezeczky, 1998, p. 364, núm. 5 = Bezeczky, 2005, p. 72, núm. 1). En aquell cas, el segell també apareix repetit dues vegades a la part baixa i massissa de l'estret pivot. El contenidor està sencer i pel dibuix de Bezeczky sembla una forma més evolucionada de Dressel 2-4, de cos marcadament fusiforme, amb el pivot i el coll pronunciats. Proposem datar-la a partir de mitjan segle I dC, pel detall tipològic.

El text C·PA sembla que registra els *duo nomina* d'un personatge lliure. Vegeu la marca C·PAV·, d'origen indeterminat, amb el text redactat en cercle sobre un pivot de Dressel 2-4 tarraconense trobat a Menorca (Nicolás, 1979, núm. 35, fig. VI.35). Vegeu també la marca PAV? de Can Tintorer, de lectura dubtosa per la forma gràfica complexa de la inscripció (cf. núm. 91).

Si C·PA fos una variant abreujada de C·PAV·, obtindríem un nom romà del tipus *C. Pau(lli)*, agafant, per exemple, un referent onomàstic proper, *M. Paullius Paullinus*, conegut a la colònia de *Barcino* entre els amics de *L. Licinius Secundus* (CIL, II, 4546 = IRC, IV, 98 = IRC, V, p. 113).

90. PAE

LP: Sant Boi.

Dat.:

a) PAE + (grafit *ante cocturam* en forma de lletra S)

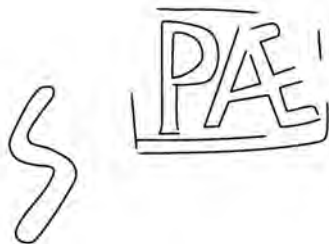
LT: Termes Romanes de Sant Boi (excavacions de J. C. Serra Ràfols al final de la dècada del 1950 i al començament de la del 1960).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 111/4.

Lect.: Pae() *vel* P. Ae().

Tip.: fragment superior d'un pivot de Dressel 2-4 d'argila carbassa rosada amb desgrentant de quars, mica i punts negres indeterminats, i amb restes d'engalba blanca en alguns punts.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 471, fig. 1; Barreda i Casanova, 1990, làm. XII.4; López, 1998, p. 236, làm. II.3 = López, 2009, p. 77, fig. 8.9.

b) [P?]AE

LT: Sant Boi, Termes Romanes (excavacions de J. C. Serra Ràfols).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, T-221.

Lect.: [P?]ae() *vel* [P?] Ae().

Tip.: fragment d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

La grafia del text de l'exemplar s'assembla i es pot confondre amb el segell PHAE (cf. núm. 142) de les Termes Romanes de Sant Boi, però la lletra H no existeix, ni sembla que estigui lligada entre P i A^E. Aquest tipus de marca no té paral·lels coneguts fora del seu lloc d'origen.

91. PAV?

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H (CALAM, CLAR, CLAS), La Giraglia i Dramont B (CLAS).

a1) PAV? + CALAM

LT: Can Tintorer (el Papiol).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: Pau?() + Calam(i, -ani).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a2) PAV? + CLAR

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-53.

Lect.: Pau?() + Clar(i, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. III.

a3) PAV? + CLAS

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

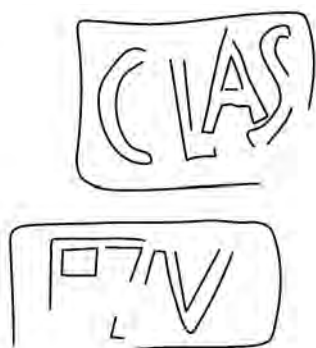
LC: rectoria de Rubí, C.TIN.A-B 256.

Lect.: Pau?() + Clas(sici, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 54, núm. 27 i fig. 7.5.

Com.: segons Pascual, aquesta marca és totalment il·legible.

La forma del text és difícil d'interpretar, perquè els traços de les lletres estan lligats a dues línies horitzontals paral·leles, disposades com si fossin una mena de contorn. Aparentment, la primera lletra sembla una P de cap quadrat, i la resta, una N inclinada cap endavant (un nexa A^V?). La solució PAV que proposem és molt dubtosa. Potser s'ha de relacionar amb la marca C·PA de Can Tintorer (*vide* núm. 89) per a una fase productiva anterior d'època tiberiana.

Aquesta estranya marca d'àmfora tan sols està documentada a Can Tintorer. Les associacions nominals amb CALAM, CLAR i CLAS ens permeten fixar la data de la producció amb les cronologies dels vaixells de La Chrétienne H, La Giraglia i Dramont B, que transportaven vi envasat en àmfores Dressel 2-4 de la zona del Baix Llobregat.

92. PEF? & PFE?

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Giraglia (segell SYNE).

a1) PEF? & PFE? + PRIMVL

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Pef?(iri, -) *vel* P?() fe?(cit) + Primul(i).

Tip.: pivot curt d'una àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

a2) P[EF]? & P[FE]? + PRIMVL

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: P[ef]?(iri, -) *vel* P?() [fe?](cit) + Primul(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: de l'altre segell fragmentat es conserva el traç vertical d'una lletra inicial o final.

a3) PEF? & PFE? + SYNE

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

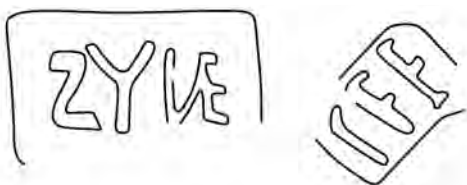
LC: SAM Girona, SVM'06-712-62.

Lect.: Pef?(iri, -) *vel* P?() fe?(cit) + Syne(cdemi).

Tip.: base d'una àmfora Dressel 2-4 sencera.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, lám. 1.

Com.: l'estrat u. e. 712 té molts més fragments de Dressel 2-4 que de Pascual 1.

a4) PEF? & PFE? + SYNE

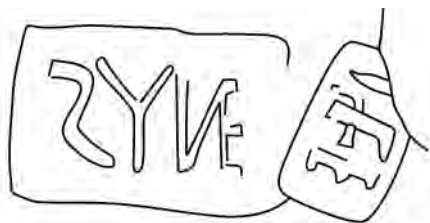
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

LC: SAM Girona, SVM'06-712-61.

Lect.: Pef?(iri, -) *vel* P?() fe?(cit) + Syne (cdemi, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a5) PEF? & PFE? + SYNE

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

LC: SAM Girona, SVM'06-712-60.

Lect.: Pef?(iri, -) *vel* P?() fe?(cit) + Syne (cdemi).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a6) PE[F]? & PF[E]? + SYNE

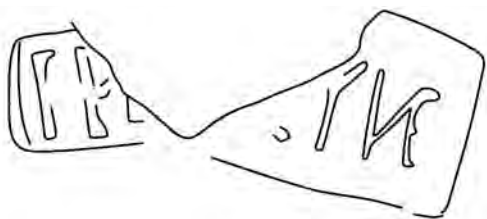
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

LC: SAM Girona, SVM'06-712-58.

Lect.: Pe[f]?(iri, -) *vel* P?() f[e]?(cit) + Syne (cdemi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

b) [P]EF? & [P]FE?

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 456).

LC: SAM Girona, SVM'06-456-6.

Lect.: [P]ef?(iri, -) *vel* [P?()] fe?(cit).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 34.2.

Com.: l'estrat u. e. 456 té el doble d'àmfores Dressel 2-4 (50) que de Pascual 1 (22).

Cap dels sis segells de la variant *a* es conserva en òptimes condicions per a poder determinar de manera segura la forma de les dues últimes lletres: EF o FE. Per tant, dubtem entre llegir PEF o PFE. La primera lletra (P) sembla de cap obert i curt, un estil particular de grafia que és present en altres sèries del Baix Llobregat.

La variant *a* s'associa amb els segells PRIMVL i SYNE, en aquest últim cas per a dues matrius diferents. La segona relació ens permet tenir un element de datació del final del primer quart del segle I dC.

La variant *b* és d'escriptura retrògrada i amb la part inicial del text perduda per fractura del segell. Les dues lletres finals visibles (EF?) poden encaixar dins del text de la variant *a*, com si es tractés d'una empremta alternativa de lletres més grans.

93. PYR

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Chrétienne H.

a1) PYR

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 552).

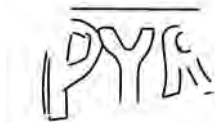
LC: SAM Girona, SVM'06-552-11.

Lect.: Pyr(ami, -alis, -).

Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora de tonalitat groguenca.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 5.

Com.: l'estrat u. e. 552 ha proporcionat una vora de Dressel 2-4 i fragments informes passats de coccio.

a2) P[YR]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 456).

LC: SAM Girona, VFM'04-456.

Lect.: P[yr](ami, -alis, -).

Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 456 té el doble d'àmfores Dressel 2-4 (50) que d'àmfores Pascual 1 (22).

Sèrie ben datada cap als anys 15-20 dC pels tres exemplars trobats al carregament de Dressel 2-4 de la nau de La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 45). En aquest derelict s'han identificat dues matrius diferents, sempre sobre pivots: una amb la cartel·la ovalada (2,3 × 1,6 cm) i l'altra amb la cartel·la rectangular (2,4 × 1,3 cm). El nostre exemplar (a1) coincideix formalment amb la variant ovalada, tot i que no conserva els marges de la cartel·la.

94. PLOC

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: *Castra Praetoria* (Roma).

a1) PLOC

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 112).

LC: SAM Girona, SVM'06-112-14.

Lect.: Ploc(ami).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora força desgastat.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 4.

a2) [P]LOC + (grafit AT *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

LC: SAM Girona, SVM'06-712-25.

Lect.: [P]loc(ami, -).

Tip.: pivot d'àmfora de color ataronjat.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 3.

Com.: l'estrat u. e. 712 té molts més fragments de Dressel 2-4 que de Pascual 1.

a3) PLOC + (grafit *ante cocturam* amb dos tra-

ços de la lletra A mig tapats per concrecions de calç)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 282).

LC: SAM Girona, VFM'04-282-1.

Lect.: Ploc(ami, -).

Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora de pasta de color marronós.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 12.2.

Com.: l'estrat u. e. 282 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Dressel 2-4 (57).

a4) PLO[C] + (grafit *ante cocturam* en forma de O, fet amb la punta d'una canya circular buida)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 447).

LC: SAM Girona, SVM'06-447-6.

Lect.: Plo[c](ami, -).

Tip.: pivot d'una àmfora de tonalitat marronosa.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 447 té major presència de formes Dressel 2-4 que de formes Pascual 1.

b1) PLOC + (grafit A *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 282).

LC: SAM Girona, VFM'04-282-2.

Lect.: Ploc(ami, -).

Tip.: fragment superior de pivot llarg d'una àmfora amb una enorme bola de fang foradada a l'interior.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

b2) PLOC

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 101).

LC: SAM Girona, VFM'04-101.

Lect.: Ploc(ami, -).

Tip.: pivot llarg i massís d'una àmfora amb una enorme bola de fang foradada a l'interior. La pasta és d'una tonalitat vermell marronosa.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, lám. 12.3.

Com.: l'estrat 101 ha proporcionat formes Pascual 1 (10) i Dressel 2-4 (12).

Es tracta d'un total de sis exemplars distribuïts en dues matrius diferents. La lletra L de la variant b està capgirada i la O és d'una caixa inferior a la de les altres lletres.

Un paral·lel semblant a la variant a va ser trobat al golf de Fos sobre un pivot de Dressel 2-4 (Amar i Liou, 1984, p. 162, núm. 90). D'Itàlia són uns altres dos exemplars sobre Dressel 2-4 publicats com si es tractés d'un text d'escriptura retrògrada amb el cap de la lletra P invertit. Ambdós comparteixen la particularitat que estan col·locats sobre pivots al costat de grafit nominal *ante cocturam* de dues lletres, de l'estil del nom At() documentat en el nostre exemplar (a2). Un va ser trobat a Òstia i el grafit, que està fragmentat, sembla escrit pel mateix personatge que signa amb les lletres AT (Tchernia i Zevi, 1972, fig. 5.8).

El segon pertany a la fossa de *Castra Praetoria* (Roma), amb cronologia *ante quem* 45 dC. Quant al grafit, es llegeix, potser, AC (Dressel, 1979, p. 86 = CIL, XV, 3506b). Aquest exemplar resulta de gran interès per a la recerca, perquè en la campana del recipient apareix escrita una inscripció pintada amb tinta negra: U / [-]Ael · Rubri. Segons Dressel, la lletra aïllada V amb forma uncial potser és la indicació de *vinum*. El nom de persona *Aelius Ruber* escrit en la segona línia podria fer referència al productor del vi. Pel que fa a *Ruber*, es podria pensar en un *cognomen* d'origo, potser en relació amb l'antiga *Rubricata* amb la qual s'identifica la localitat de Rubí, a la riba del Llobregat (TIR, K/J-31, s. v. *Rubricata*; Marge-nat Ribas, 2011).

Hi ha la possibilitat que el segell PLOC de Sant Vicenç dels Horts sigui una variant menys desenvolupada de la marca PLOCAM recollida per Dressel a Roma sobre un pivot d'àmfora de la «forma 2» (CIL, XV, 3506a). Curiosament, aquesta inscripció també apareix col·locada al costat d'un grafit *ante cocturam* dibuixat com a AC o AT. Aquesta correspondència confirmaria la lectura *Plocamus* per a aquest llibert o esclau. En l'epigrafia lapidària de Catalunya trobem el *cognomen* romà representat en la figura de C. *Cavius Plocamus*, d'Empúries (CIL, II, 6257, 41).

Dos exemplars de la marca PLOC es van recollir a les excavacions de la terrisseria de Santa Caterina, a Barcelona (Carreras *et al.*, 2006; Carreras, 2009a, núm. 15a-b). Però no és del tot segur que aquest individu hagués exercit també la seva activitat professional a les terrisseries de l'entorn perifèric de *Barcino*. I cal tenir en compte que a les excavacions de Barcelona solen aparèixer segells en àmfores Dressel 2-4 que tenen l'origen

al Baix Llobregat, com ara les sèries PRI i THE-OP de Sant Vicenç dels Horts (Carreras *et al.*, 2006; Carreras, 2009, núm. 22a i 25). El que és més adient és pensar en un problema de «contaminació» dins del territori de la colònia, tal com passa a la veïna ciutat romana de *Baetulo*, on hi ha un ampli repertori de segells del Baix Llobregat entre les produccions de Dressel 2-4.

95. PR

LP: Can Pedrerol.

Dat.: mitjan segle I dC (segell ALB).

a1) PR

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

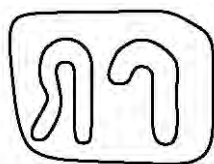
LC: Masia de Can Pedrerol.

Lect.: Pr().

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 sencera. Les nanses només porten estries en la cara externa.

Bibl.: *Descripsi ex im. phot.* Pascual, 1977, p. 52, núm. 11 i fig. 3.1 i 4.8 = Pascual, 1991, núm. 181.1, lám. XX.404.

Com.: descoberta en un terreny de conreu d'aquesta finca (Bergadà, 1981).

a2) P[R] + ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: P[r]() + Alb(ani).

Tip.: fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Marca retrògrada dissenyada amb la grafia típica de la seva zona de producció, que consisteix a no tancar els traços corbs de les lletres P i R. No tenim constància d'altres segells iguals fora del

seu lloc d'origen. Per l'associació PR + ALB (*vide* núm. 8a), la podem situar en un moment cronològic de mitjan segle I dC.

La marca PR d'escriptura retrògrada de Can Pedrerol sembla relacionada amb una altra marca PR d'escriptura directa que es pot atribuir a la terrisseria veïna de Can Tintorer gràcies a la particularitat de les associacions nominals. Així doncs, sempre sobre pivots de Dressel 2-4, vegeu PR + M a Sud-Lavezzi 3 (Sciallano i Liou, 1985, p. 138, núm. 17), PR + HIL a La Giraglia (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125) i PR + SAT a La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 43b).

96. PR

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: canvi d'era (variant b); La Chrétienne H (variants c-d); Sud-Lavezzi 3 (variant d).

a) PR + (traç terminal de grafit dactilar)

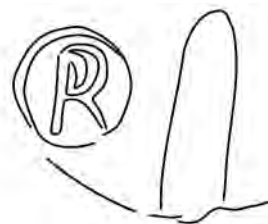
LT: Sant Vicenç dels Horts, La Vicentina (8 de juliol de 1988).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-4-25.

Lect.: Pr().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 379, núm. 11; Barreda i Casanova, 1995a.

b1) PR + AQ

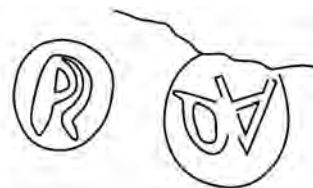
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot, número 6 - plaça de Sant Jordi (març de 1989).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-6-53.

Lect.: Pr() + Aq().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 379, núm. 13; Barreda i Casanova, 1995a.

b2) PR + AQ

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 458).

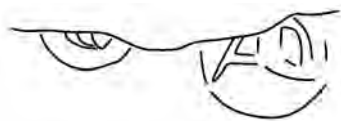
LC: SAM Girona, VFM'04-458.

Lect.: Pr() + Aq().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora amb un diàmetre d'obertura exageradament gran.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 458 té major presència de Pascual 1 (20) que de Dressel 2-4 (4).

b3) PR + BR

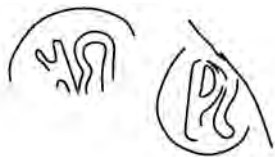
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot - plaça de Sant Jordi (any 1993).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-16-12.

Lect.: Pr() + Br().

Tip.: pivot d'una àmfora de pasta oxidada d'argila de color ocre amb desgreixant de quars.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1995a, fig. 1, «SVH16-2».

b4) PR + IR?

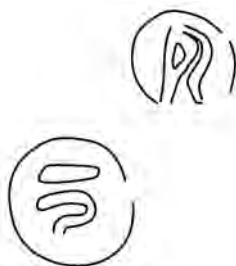
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot, núm. 6 - plaça de Sant Jordi (març de 1989).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-6-56.

Lect.: Pr() + Ir?().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 379, núm. 14; Barreda i Casanova, 1995a.

b5) PR + [---]

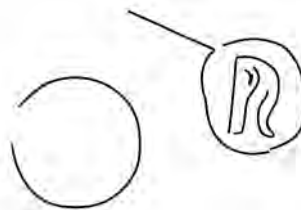
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 458).

LC: SAM Girona, VFM'04-458-1.

Lect.: Pr() + [---].

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, lám. 36.1.

c) PR + IA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 463).

LC: SAM Girona, VFM'04-463.

Lect.: Pr() + Ia().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 37.1.

Com.: l'estrat u. e. 463 té més presència de Pascual 1 (11) que de Dressel 2-4 (5).

d1) PR

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 436).

LC: SAM Girona, VFM'04-436-6.

Lect.: Pr().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 31.2.

Com.: segell repetit dues vegades. L'estrat u. e. 436 ha proporcionat menys formes Pascual 1 (12) que formes Dressel 2-4 (21).

d2) PR + AS + [---]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 359).

LC: SAM Girona, VFM'04-359-2.

Lect.: Pr() + As() + [---].

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 28.1.

El text PR de les variants *a* i *b* s'ha fet amb un enginyós nexa P[^]R, on el cap de la lletra P queda dins de la lletra R. En la primera variant (*a*), el cap de la P és obert, i en la segona (*b*) és més tancat. Les altres dues variants (*c* i *d*) tenen les lletres clarament separades. S'observa alternança en la direcció de la lectura del text (directa o retrògrada), així com en la forma de la cartel·la (circular o rectangular).

Les dues primeres sèries (*a* i *b*) pertanyen a pivots alts i massissos de Pascual 1, i les altres dues (*c* i *d*) pertanyen a pivots curts de Dressel 2-4. Per tant, aquest conjunt epigràfic s'ha de sistematitzar en dos moments diferents de l'activitat industrial de la *figlina*, i potser en relació amb un mateix personatge, Pr(). Això sembla que es pot deduir de les següents troballes en llocs de trànsit o de consum.

La parella de segells PR + AQ del grup *b* s'ha documentat sobre un pivot de Pascual 1 a la localitat francesa de Périgueux (Dordonya), amb

possible datació augustal del canvi d'era (*vide* núm. 19). La forma PR del grup *c* la trobem sobre Dressel 2-4 a la nau de La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 43*a*), fent parella amb un altre segell IA de Sant Vicenç dels Horts (*vide* núm. 66). Les variants *c* i *d* són produccions epigràfiques contemporànies, ja que la darrera també apareix sobre Dressel 2-4 a La Chrétienne H associada amb un segell SAT (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 43*b*) que encara no ha aparegut a Sant Vicenç dels Horts. La matriu del grup *d* també va ser utilitzada per a segellar una àmfora Dressel 2-4 del vaixell de Sud-Lavezzi 3 que registra l'associació PR + M (Sciallano i Liou, 1985, p. 138, núm. 17). Aquests dos naufragis es daten amb el mateix horitzó cronològic de *ca.* 15-20 dC.

Quant al nom del personatge registrat, cal suposar que PR és una forma més abreujada de PRI, tenint en compte alguns creuaments de dades. El fet més evident és que les marques PR i PRI es troben a La Chrétienne H (*cf.* núm. 97). A més a més, a Sant Vicenç dels Horts tenim constatades les associacions PR + IA i PRI + IA, que poden servir de pretext per a reforçar aquesta interpretació.

97. PRI

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Chrétienne H.

a) PRI

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 436).

LC: SAM Girona, VFM'04-436-5.

Lect.: Pri().

Tip.: fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 31.1.

Com.: l'estrat u. e. 436 ha proporcionat menys formes Pascual 1 (12) que formes Dressel 2-4 (21).

b1) PRI + IA

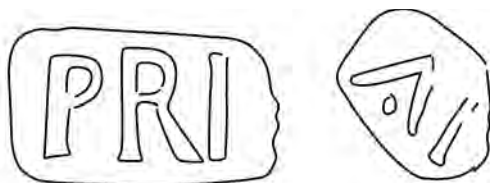
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer Torres i Bages - via dels FGC, entre el poliesportiu i el Col·legi dels Salesians (31 de juliol de 1994).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-15-1.

Lect.: Pri() + Ia().

Tip.: fragment d'un pivot d'una àmfora sense punta de pasta oxidada d'argila de color ocre vermellós amb desgredant de quars.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1995a, fig. 3.

b2) [P]RI + (grafit dactilar molt suau en forma de A)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Sant Miquel - poliesportiu municipal (maig 1996; u. e. 1).

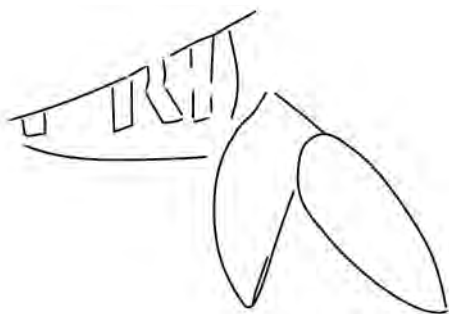
LC: SAM Girona, SV96-1.

Lect.: [P]ri().

Tip.: fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer i Álvarez, 1996.

Com.: datat per terra sigil·lada sud-gal·lica en un horitzó claudi-neronià.

c1) PRI

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 456).

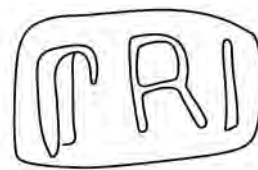
LC: SAM Girona, VFM'04-456-9.

Lect.: Pri().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, lám. 34.3.

Com.: la lletra P és ressegellada. L'estrat u. e. 456 té el doble d'àmfores Dressel 2-4 (50) que d'àmfores Pascual 1 (22).

c2) PRI + (grafit D ante cocturam)

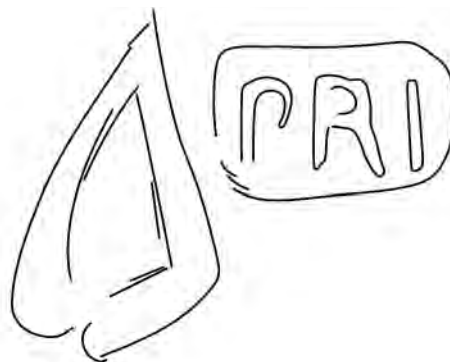
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 754).

LC: SAM Girona, SVM'06-754-37.

Lect.: Pri().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

d1) PRI + (grafit D fet amb canya)

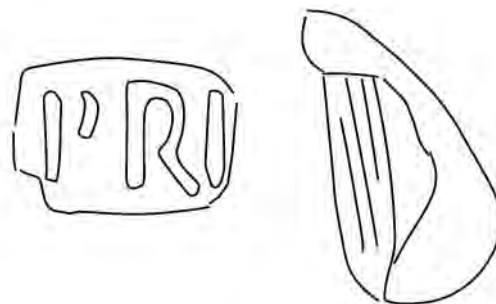
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-19.

Lect.: Pri().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

d2) PRI + (grafit D? ante cocturam)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

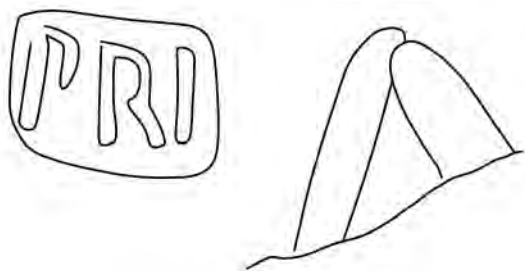
LC: SAM Girona, SVM'06-712-31.

Lect.: Pri().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, lám. 4.

Com.: l'estrat u. e. 712 té molts més fragments de Dressel 2-4 que de Pascual 1.

Creiem que hi podem distingir fins a quatre matrius diferents de la sèrie PRI de Sant Vicenç dels Horts. Per la forma de l'escriptura, sembla que van ser fetes per més d'una mà, atesa la singular manera de dissenyar les lletres P i R: *a* i *b* amb els traços tancats, *c* amb la P amb el cap obert, *d* amb les dues lletres sense tancar.

La datació de la marca se situa *ca.* 15-20 dC, d'acord amb la cronologia de la nau de La Chrétienne H, on s'han documentat cinc exemplars, classificats en dues variants, sobre àmfors Dressel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 44). En aquest derelict, la marca PRI s'associa amb CE, AN i AM & MA; les dues últimes, vinculades a la producció epigràfica de Sant Vicenç dels Horts (*vide* núm. 10 i 74).

S'han trobat cinc exemplars d'aquest segell a les excavacions de Santa Caterina, la Catedral (1989) i la Pia Almoina, de la colònia de *Barcino* (Berni i Carreras, 2001, núm. 25 = Carreras, 2009a, p. 22). D'un context del primer quart del segle I dC és l'exemplar de Badalona, col·locat sobre un pivot de Dressel 2-4 al costat d'un grafit ALC *ante cocturam* (Comas, 1997, núm. 163). També s'ha documentat a la Torre d'en Gaumés (Alaior, Menorca) associat amb un altre segell circular completament il·legible (Nicolás, 1979, fig. VIII.45).

El text abreujat PRI es pot desenvolupar com a *Primulus* (*cf.* núm. 98), *Privatus* (*cf.* núm. 100), etcètera. Potser pot relacionar-se amb la interessant parella de segells PRI·F + PRL, documentada a Port-la-Nautique en un pivot d'àmfora Pascual 1 o Dressel 2-4 (Sciallano, 2006, p. 365). Sota el nostre punt de vista, aquests dos segells podrien ser dues variants alternatives del mateix individu, o de personatges diferents amb el mateix començament de nom. Resulta suggestiu donar-hi les lectures *Pri() f(icit)* + *Pr() l(iberti)*, amb les quals identifiquem un *offinator* i un llibert.

98. PRIMVL

LP: Sant Vicenç dels Horts i Can Pedrerol.

Dat.: La Giraglia (segell SYNE), Diano Marina (segell RIM? = PRIM?).

a1) PRIMVL

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314-1.

Lect.: Primul(i).

Tip.: fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 23.1.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

a2) PRIM[VL]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314-30.

Lect.: Prim[ul](i).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 22.1.

a3) PRIMVL + (grafit dactilar S molt fi)

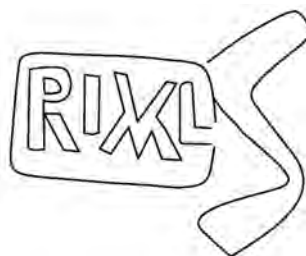
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Primul(i).

Tip.: petit fragment superior de paret d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

a4) PRIMVL + ER

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 426).

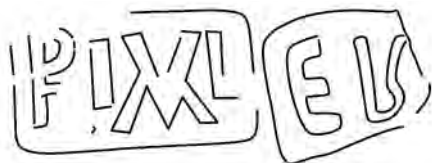
LC: SAM Girona, VFM'04-426-1.

Lect.: Primul(i) + Er().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 29.2.

Com.: l'estrat u. e. 426 només ha proporcionat àmfores Dressel 2-4 (16).

a5) PRIMVL + PEF? & PFE?

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Primul(i) + Pef?(iri, -) *vel* P?() fe?(cit).

Tip.: pivot curt d'una àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

a6) PRIMVL + P[EF]? & P[FE]?

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Primul(i) + P[ef]?(iri, -) *vel* P?() [fe?](cit).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: de l'altre segell fragmentat es conserva el traç vertical d'una lletra inicial o final.

a7) PRIMVL + SYNE

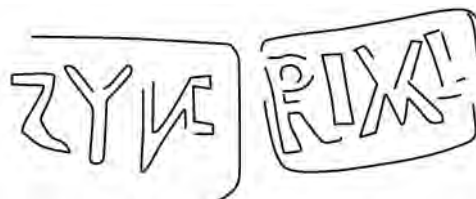
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Primul(i) + Syne(cdemi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Es tracta de set exemplars idèntics recollits en les u. e. 314 i 426, on abunden els fragments de Dressel 2-4. Crida l'atenció l'àmplia gamma de relacions nominals: PRIMVL + ER, PRIMVL + PEF? & PFE?, PRIMVL + SYNE. Per l'associació amb SYNE, es data, indirectament, d'acord amb el naufragi de La Giraglia (*cf.* núm. 109).

Crida l'atenció el disseny del text PRIMVL, amb nexes P^R i M^V, i les altres dues lletres, I i L, lleugerament alçades. La forma particular del nexa M^V és comuna en les sèries PRIMVL i AEMVL de Sant Vicenç dels Horts. Aquest tret compartit podria deure's al fet d'haver estat dissenyades per una mateixa mà. De fet, sembla que va ser així, ja que PRIMVL i AEMVL són produccions epigràfiques del mateix moment, ja que ambdues s'associen amb el segell ER (*vide* núm. 48).

Hi ha la possibilitat que existeixi una variant més moderna, per a una fase d'activitat de mitjan segle I dC, a partir d'una troballa, pensem que mal llegida, recollida a la nau de Diano Marina. Ens referim al segell publicat com a RIM[---?], associat amb BAR (Sciallano i Liou, 1985, p. 102). Potser la lletra R del dibuix publicat pels investigadors francesos és una falsa aparença del nexa P^R de PRIM[---].

L'individu que hi havia darrere del segell PRIMVL de Sant Vicenç dels Horts podria ser el mateix personatge de la marca incompleta PRIMVL? de Can Pedrerol (*cf.* núm. 99).

El cognom *Primulus* està àmpliament difós pel territori laietà. Es documenta tant per a homes com per a dones en l'epigrafia lapidària. A la colònia de *Barcino* trobem *Iulia Primula* (IRC, IV, 138) i *Domitia Primula*, i *Domitius Primulus*

(IRC, IV, 157) i *L. Iulius Primulus* (IRC, IV, 176).
També hi ha una *Cornelia Quieta Primula a Iluro*
(Mataró) (IRC, I, 219 = IRC, I, 221).

99. PRIMVL?

LP: Can Pedrerol.

Dat.: Grand-Rouveau (segell ALB).

a1) PRIM[VL?]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Prim[ul?](i).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a2) PRIM[VL?] + (grafit dactilar en forma de V)

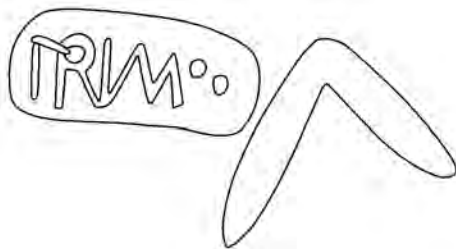
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-91.

Lect.: Prim[ul?](i).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a3) PR[IMVL?] + (grafit *ante cocturam* en forma de lletra A)

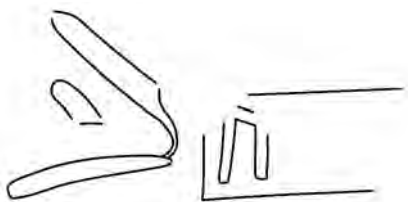
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí.

Lect.: Pr[imul?](i).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a4) PRIM[VL?] + (grafit dactilar amb possible valor de sigla)

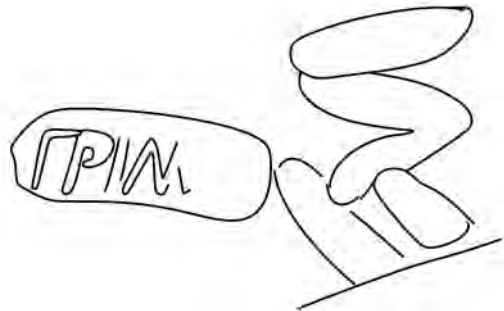
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Prim[ul?](i).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a5) PRIM[VL?] + ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP-1.

Lect.: Prim[ul?](i) + Alb(ani).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* Pascual, 1977, p. 52, núm. 14 = Pascual, 1991, núm. 236.1.

Com.: Pascual llegeix TPIM[---], amb lligadura T~P.

a6) PRIM[VL?] + MAT

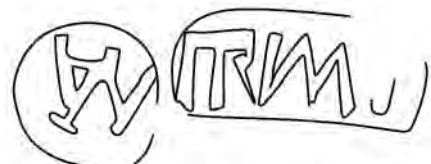
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-108.

Lect.: Prim[ul?](i) + Mat().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. XI.

a7) PRIM[VL?] + MAT

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-104.

Lect.: Prim[ul?](i) + Mat().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 52, núm. 14, fig. 4.13 = Pascual, 1991, núm. 236.1, làm. XXVI.524; Bergadà, 1981, làm. XI.

Com.: Pascual llegeix TPIM[---], amb lligadura T~P.

a8) PRIM[VL?] + [M]A[T]

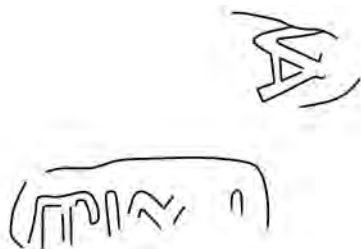
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: Museu de Molins de Rei, CP.

Lect.: Prim[ul?](i) + [M]a[t]().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a9) P?[RIMVL?] + MA[T]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí.

Lect.: P?[rimul?](i) + Ma[t]().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Pascual dóna la lectura dubtosa TPIM[---] a sis exemplars (dos associats) recollits al Museu de Molins de Rei. Nosaltres hem documentat en total nou exemplars, set a Molins de Rei (tres associats) i dos a Rubí (ambdós associats).

Tenim registrades dues associacions nominals: una amb MAT i l'altra amb ALB. La segona es coneix amb el mateix joc de matrius en un pivot d'àmfora Dressel 2-4 de la plaça de les Corporacions d'Òstia (Pohl, 1987, p. 366, núm. 68). La forma de la variant circular ALB (a5) s'assembla a la documentada a Grand-Rouveau a mitjan segle I dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 54, núm. 4).

No hi ha dubte que el text és de difícil lectura en tots els exemplars per causa de la mala qualitat de l'empremta, especialment en el recorregut final del punxó. Les dues primeres lletres es toquen per dalt i no formen la lligadura T~P que havia entès Pascual, sinó P~R. La lletra P té el cap curt, recte i lleugerament inclinat cap avall. Aquesta particularitat estilística de la lletra P s'observa molt bé en el segell PRIV de Can Tintorer (cf. núm. 100). La segona lletra pot semblar una P, però es tracta d'una R amb el cap obert i amb el darrer traç oblic molt fi, de vegades inapreciable. La part final del text falta en tots els exemplars, suposadament a causa del desgast de la matriu. Proposem restituir el text perdut amb les lletres VL, soltes o mitjançant un nexa (V^L).

Pel que fa a la lectura del segell, pensem que estem davant una variant alternativa de la producció epigràfica del *Primulus* de les àmfores de Sant Vicenç dels Horts. Per tant, es podria tractar d'un nou cas de mobilitat regional dels fabricants d'àmfores dins del Baix Llobregat.

100. PRIV

LP: Can Tintorer.

Dat.: La Chrétienne H.

a1) [P]RIV

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

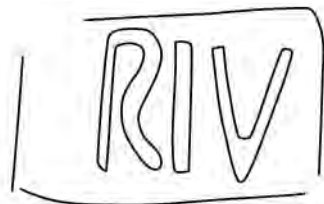
LC: Museu de Molins de Rei, CT-66.

Lect.: [P]riv(ati, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 54, núm. 32 i fig. 6.12 = Pascual, 1991, núm. 96.1, làm. IX.200; Bergadà, 1981, làm. IV.

Com.: Pascual llegeix [-]RIV el 1977, però el 1991 la restitueix per [F]RIV, d'acord amb un nou testimoni més ben conservat de La Chrétienne H.

a2) PRIV + CALAM

LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.
Lect.: Priv(ati, -) + Calam(i, -ani).
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a3) [P]RIV + CLAS

LT: Can Tintorer (el Papiol).
LC: Museu d'Arqueologia de Catalunya (siglatge 410190), material de Pascual.
Lect.: [P]riv(ati, -) + Clas(sici, -).
Tip.: fragment inferior de pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Segell de grans dimensions en cartel·la rectangular. Crida l'atenció la particular grafia de la lletra P, amb el cap recte, curt i lleugerament inclinat cap avall. Aquest detall tipogràfic el trobem també en la sèrie PRIM[VL?] de Can Pedrerol (*vide* núm. 99).

A hores d'ara coneixem les associacions nominals PRIV + CALAM, PRIV + CLAS i PRIV + HIL. La tercera ve donada per l'exemplar de la nau La Chrétienne H sobre un pivot de Dres-sel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 83, núm. 30, «FRIV + HIL»). La lectura FRIV suggerida pels investigadors francesos s'ha de corregir per PRIV, fet que dona la raó a J. Miró per la seva encertada sospita (Miró, 1988, p. 19).

El cognom llatí masculí o femení està ben documentat en l'epigrafia monumental de *Barcino*: *Privata* (CIL, II, 4592), *M. Porcius Privatus* (IRC, IV, 203), *Quintia Privata liberta* (IRC, IV, 207).

101. PROTI

LP: Can Pedrerol.
Dat.:

a) PROTI

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.
LC: Museu de Molins de Rei, CP-114.
Lect.: Proti.
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 52, núm. 12 i fig. 4.9 = Pascual, 1991, núm. 186.1, làm. XXI.418; Bergadà, 1981, làm. xi.

No coneixem cap paral·lel d'aquest nom fora del seu lloc de producció. Podria tractar-se de la variant més desenvolupada del segell PR (escriptura retrògrada) de Can Pedrerol, en el cas que PR no fos l'abreviació de *Primulus*.

102. R

LP: Sant Vicenç dels Horts.
Dat.:

a1) R

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 489).

LC: SAM Girona, VFM'04-489-3.

Lect.: R().

Tip.: pivot alt i massís d'una àmfora de pasta groguenca verdosa.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 41. 2.

Com.: l'estrat u. e. 489 només va proporcionar formes de Pascual 1 (56).

a2) R

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 491).

LC: SAM Girona, VFM'04-491-1.

Lect.: R().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 491 té una presència majoritària de Pascual 1 (86) respecte de Dressel 2-4 (2).

a3) R

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 485).

LC: SAM Girona, VFM'04-485-8.

Lect.: R().

Tip.: pivot massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 40.1.

Com.: l'estrat u. e. 485 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Pascual 1 (95).

a4) R

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 491).

LC: SAM Girona, VFM'04-491.

Lect.: R().

Tip.: pivot massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

a5) R

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 489).

LC: SAM Girona, VFM'04-489-1.

Lect.: R().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

a6) R + (grafit dactilar gairebé inapreciable)

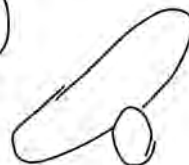
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 491).

LC: SAM Girona, VFM'04-491-5.

Lect.: R().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 43.2.

a7) R + (dos traços convergents de grafit *ante cocturam* fet amb canya)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 482).

LC: SAM Girona, VFM'04-489-2.

Lect.: R().

Tip.: pivot d'una àmfora de pasta groguenca verdosa.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 41.1.

a8) R + (grafit *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 491).

LC: SAM Girona, VFM'04-491.
Lect.: R().
Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a9) R + (grafit *ante cocturam*)
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot, núm. 6 - plaça de Sant Jordi (març 1989).
LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-6-55.
Lect.: R().
Tip.: part superior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 379, núm. 10; Barreda i Casanova, 1995a.

Es tracta de nou exemplars en cartel·la rodona sobre pivots d'àmfora Pascual 1. La lletra R retrògrada està dibuixada amb un *ductus* de tres traços ben diferenciats. No s'han trobat marques d'aquesta sèrie fora del seu lloc de producció.

103. PRM
LP: Can Manyoses.
Dat.:

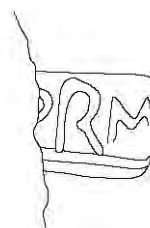
a1) PRM
LT: Can Manyoses (Viladecans) (any 2004).
LC: Ajuntament de Viladecans.
Lect.: P. R() M().
Tip.: pivot curt d'una àmfora de pasta de color groc beix.
Bibl.: inèdit (dibuix de J. M. Huélamo i J. M. Solias).

a2) PRM
LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991).
LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 226.
Lect.: P. R() M().
Tip.: pivot curt d'una àmfora de tonalitat siena clar.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). López i Estany, 1993.

a3) [P]RM
LT: Can Manyoses (Viladecans) (any 2004).
LC: Ajuntament de Viladecans.
Lect.: [P.] R() M().
Tip.: pivot curt d'una àmfora de pasta de color groc beix.
Bibl.: inèdit (dibuix de J. M. Huélamo i J. M. Solias).

a4) PRM + (petit traç de grafit dactilar)
LT: Sant Boi, Termes Romanes (excavacions de J. C. Serra Ràfols al final de la dècada del 1950 i al començament de la del 1960).
LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1573.
Lect.: P. R() M().
Tip.: pivot curt d'una àmfora d'argila groguenca amb desgreixant de quars i calcari.
Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 471, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XII.3; Pascual, 1991, núm. 185.1, làm. XXI.417; López, 1998, p. 236, làm. II.6 = López, 2009, p. 77, fig. 8.11.

Es tracta de quatre empremtes realitzades amb el mateix punxó. Les lletres es troben escrites dins una cartel·la decorada amb un marc o una cornisa

rectangular. Detectem en totes un defecte d'impressió, justament a la part final del recorregut de la matriu, que acaba abans d'hora sense deixar al descobert completament l'últim traç de la lletra M.

Pel que fa a la lectura del segell, la grafia de les tres consonants ens sembla prou clara i neta, per la qual cosa entenem que es tracta de les sigles dels *tria nomina* d'un personatge lliure. Descartem la lectura *Prim(us)* perquè no es distingeix en el text cap nexa R^I o I^M. Pot prevaldre el dubte de si s'ha de llegir com un *cognomen Pr(i)m(us)* amb la lletra I sobreentesa. Però aquesta solució epigràfica és poc probable, a falta de testimonis que facin ús de contraccions vocàliques en la producció epigràfica amforal del Baix Llobregat.

Coneixem altres casos amb un estil tipogràfic semblant. Vegeu, per exemple, la marca PRI recollida a la Pia Almoina (Barcelona), amb les lletres P i R del mateix estil, totes dues de traços oberts (Berni i Carreras, 2001, núm. 25c = Carreras, 2009a, núm. 22d).

La presència de dos exemplars a la vil·la romana de Can Manyoses (Viladecans) sembla que indica el lloc d'origen d'aquest segell. El jaciment romà proporciona una estructura per a algun tipus de procés relacionat amb la producció ceràmica. També s'ha pogut constatar l'abocador d'un forn que produïa material ceràmic de construcció i envasos de transport. El fet que justifica la presència dels dos exemplars a Sant Boi és la suposada funció d'aquest indret com a punt de control i exportació d'una part del vi envasat al Baix Llobregat.

104. RA

LP: Can Tintorer.

Dat.: *Castra Praetoria* (Roma).

a) RA

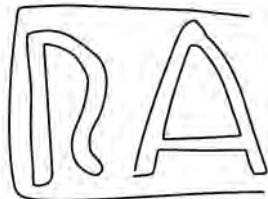
LT: Can Tintorer (el Papiol) (any 1986; sector B, cala 4).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.

Lect.: Ra().

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Iulià et al., 1989.

Empremta amb lletres grans amb dues particularitats tipogràfiques cridaneres: la forma oberta de la lletra R i l'asta horitzontal caiguda de la lletra A.

Dressel va recollir un segell igual a Roma sobre un pivot de Dressel 2-4 (CIL, XV, 3513, «forma 3»). La troballa italiana pertany al material desenterrat el 1878 a la fossa de *Castra Praetoria* (Roma), amb cronologia *ante quem* de l'any 45 dC. Aquesta peça presenta l'associació RA + CLAS/PPARI, de gran interès per a la recerca perquè per primera vegada es constata al Baix Llobregat una relació entre tres personatges amb una disposició dels noms completament inèdita. La combinació dels dos segells dona joc a una triple associació nominal: CLAS subordinat a PPARI, i RA associat amb CLAS o amb PPARI. Aquest fet treu a llum un esquema organitzatiu de la producció amforal de Can Tintorer més complex del que es pensa que hi havia. Curiosament, la paraula CLAS del segell bilineal coincideix amb el personatge de la sèrie CLAS de Can Tintorer (*vide* núm. 38). Aquesta coincidència fa possible dissociar el text PPARI de la línia inferior, com si es tractés del nom d'un altre individu associat amb CLAS. La lectura de PPARI resulta confusa a causa de la falta de signes d'interpunció; pot ser P() *Pari* o P. P() *Ari(ni, -)*.

105. SAB

LP: Sant Boi.

Dat.: La Chrétienne H (variant a).

a1) SAB

LT: Sant Boi, excavacions antigues del Barri Antic.

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 318 BA.

Lect.: Sab(ini, -).

Tip.: pivot curt d'una àmfora Dressel 2-4 d'argila ocre amb desgredant de quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 470, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1989, p. 471, XII.1.

a2) SAB

LT: Sant Boi, jardins de Can Torrents (any 2003; u. e. 21).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CT-03-21-11.

Lect.: Sab(ini, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera, 2003, làm. 5.

a3) SAB

LT: Sant Boi, Can Barraquer (any 2002; u. e. 2022).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CB-02-2022.

Lect.: Sab(ini, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Subiranas Fàbregas, 2003.

a4) [S]AB

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (anys 1979-1980; Q(2)3).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1627.

Lect.: [S]ab(ini, -).

Tip.: fragment de pivot d'una àmfora d'argila ocre amb desgredant de quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1990, làm. LII.2.

b) SAB

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà.

Lect.: Sab(ini, -).

Tip.: pivot d'una àmfora Dressel 2-4 de pasta de color vermell amb desgredant de quars.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 159, núm. 267.

Com.: Izquierdo llegeix SAP.

Els quatre exemplars de la variant *a* estan fets amb un nexa A[^]B. L'únic segell de la variant *b* no està del tot ben conservat i, segons el dibuix publicat per Pere Izquierdo, les lletres A i B estan separades. Encara que s'assembla al segell STAB (cf. núm. 112), l'absència de nexa A[^]T sembla clara en la il·lustració. D'aquesta segona variant no coneixem altres exemples iguals o semblants.

De la primera variant (*a*) es coneixen alguns testimonis en llocs de trànsit o de consum. Aquests s'associen amb altres marques de Sant Boi, sempre sobre pivots d'àmfora Dressel 2-4. Del carregament amforal de la nau de La Chrétienne H són les parelles SAB + QVA i SAB + THA (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 52). La primera, amb QVA, també la trobem representada a l'antiga ciutat romana de *Luna* (Luni, La Spezia, Ligúria) amb la datació contextual de 40-50 dC (Frova, 1977 = Miró, 1988, p. 151).

Del segon mur d'àmfores de Delattre a *Carthago*, amb datació del segon quart del segle I dC, és un segell SAB sobre un pivot d'àmfora Dressel 2-4 en cartel·la rodona i amb el text disposat en cercle en sentit horari (Freed, 1998, fig. 3.17). Caldrà estar al cas d'aquesta troballa, perquè pot tractar-se d'una nova variant per a aquesta família de segells.

106. SCVRRAE?

LP: Can Tintorer.

Dat.: segona meitat del segle I dC (segell CELS).

a) [SC]VRRAE? + [C]ELS

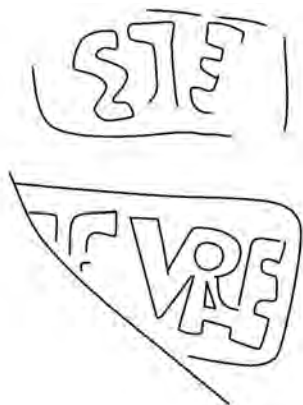
LT: Can Tintorer (el Papiol) (15 de maig de 1985, «superficial»).

LC: Museu de Molins de Rei, CT.

Lect.: [Sc]urrae? + [C]els(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Segell nou, desconegut en altres llocs. El text està mig fragmentat en la part inicial de la cartella. Proposem, dubtosament, restituir la lectura original per SCVRRAE, pensant en un cognom del tipus *Scurra*, que és freqüent en l'onomàstica llatina entre esclaus i lliberts.

Si la nostra proposta de lectura és correcta, caldrà prestar atenció a la marca abreujada SC dels derelictes de Petit-Congloué (Sciallano i Liou, 1985, p. 35, núm. 5), La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 85, núm. 55) i Sud-Lavezzi 3 (Sciallano i Liou, 1985, p. 138, núm. 20), tots tres amb carregament d'àmfores Dressel 2-4 de la zona del Baix Llobregat.

Pel fet d'estar associada amb CELS ja tenim un horitzó cronològic del segon quart del segle I dC.

107. SEC

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: La Giraglia (segell SYNE).

a1) [S]EC

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: [S]ec(undi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

a2) [S]EC

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: [S]ec(undi, -).

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'una àmfora de pasta de color groguenc.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

a3) [S]EC

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: [S]ec(undi, -).

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 23.3.

a4) SE[C] + (grafit dactilar en forma de A)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314-31.

Lect.: Se[c](undi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 22.2.

a5) SEC + FEL?

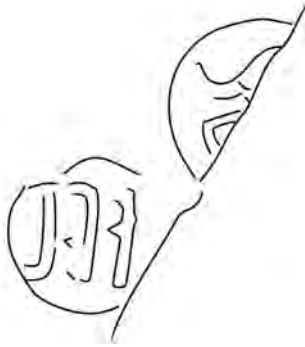
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Sec(undi, -) + Fel?(icis, -).

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a6) SEC + MA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 101).

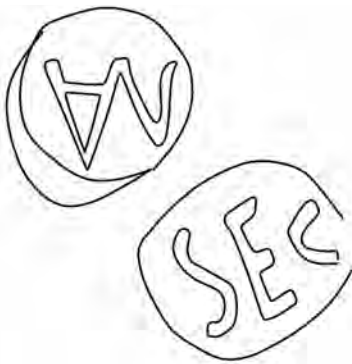
LC: SAM Girona, VFM'04-101-1.

Lect.: Sec(undi, -) + Ma().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 1.1.

Com.: l'estrat u. e. 101 ha proporcionat formes Pascual 1 (10) i Dressel 2-4 (12).

a8) SEC + MVR

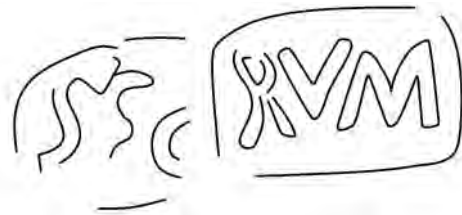
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Sec(undi, -) + Mur(rani).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a9) SEC + [MVR?]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314-29.

Lect.: Sec(undi, -) + [Mur(rani)?].

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, làm. 21.3.

a7) SEC + MA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Sec(undi, -) + Ma().

Tip.: petit fragment de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a10) SEC + SYNE

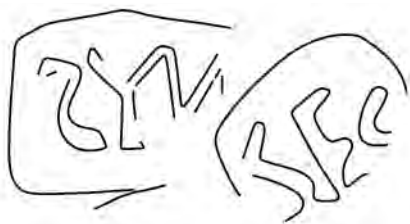
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Sec(undi, -) + Syne(cdemi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

D'aquesta marca, n'hi ha deu exemplars, tots menys un recollits en l'estrat u. e. 314 sobre pivots curts d'àmfores Dressel 2-4. La forma real de la cartel·la sembla que planteja alguns dubtes. Creiem que és circular (a7) (2,5 cm de diàmetre), encara que són majoria les empremtes amb una aparença ovalada, potser com a conseqüència de la deformació en el moment de segellar. La tercera lletra (C) és d'una caixa inferior.

Aquesta marca s'ha trobat a Sant Vicenç dels Horts amb les següents associacions nominals: SEC + FEL?, SEC + MA, SEC + MVR, SEC + SYNE. Encara podem sumar-hi una cinquena parella, SEC + EVD, agafant el testimoni de Roma publicat per Dressel (CIL, XV, 3523). No tenim més dades sobre l'altre segell, EVD, que encaixaria com a variant més desenvolupada de la marca EV trobada a Badalona sobre un pivot de Dressel 2-4 al costat d'una variant CELSI desconeguda a Can Tintorer (*vide* núm. 34). D'altra banda, la relació SEC + SYNE ens permet utilitzar la datació de La Giraglia per a fixar el seu moment d'activitat.

El personatge Sec() es presenta amb un problema d'identitat anàleg al constatat en altres individus del Baix Llobregat que desenvoluparen la seva activitat professional en diferents i distants regions de la Laietània. Recordem els casos d'*Aemulus*, *Acastus*, *Hilarius*, i de *Iulius Anicetus* de Sant Boi (*vide* núm. 5, 7, 65 i 71), que hem associat amb la producció amforal del Mual (Calella). En aquest nou cas, l'activitat industrial paral·lela es devia desenvolupar a la terrisseria d'àmfores de la villa romana de Torre Llauder (Mataró) (Pascual, 1977, p. 61; Prevosti i Clariana, 1987). En aquest indret, Pascual va recollir fins a sis exemplars d'una variant (SEC) anàloga a la de Sant Vicenç dels Horts. Es tracta d'un segell circular del mateix diàmetre (2,5 cm) que el nostre, amb la darrera lletra (C) igualment més petita, però amb l'única diferència que té la lletra S reflectida (Pascual, 1977, fig. 15.14). Potser aquest SEC no és el primer cas del Baix Llobregat que s'ha de relacionar amb Torre Llauder, perquè creiem que també

pot existir correspondència amb la sèrie AS de Sant Vicenç dels Horts (*vide* núm. 20).

108. SENEI & SENE C

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: mitjan segle I dC.

a1) SENEI & SENE C + (grafit B *ante cocturam*)
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 507).

LC: SAM Girona, SVM'06-507.

Lect.: Senei vel Senec(i, -ionis, -ae).

Tip.: pivot d'una àmfora de tonalitat ocre vermella.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a2) SENEI & SENE C + (grafit B *ante cocturam*)
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 517).

LC: SAM Girona, SVM'06-517-11.

Lect.: Senei vel Senec(i, -ionis, -ae).

Tip.: pivot d'una àmfora de tonalitat ocre vermella.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, lám. 3.

Com.: l'estrat u. e. 517 només ha proporcionat formes de Dressel 2-4.

a3) [SEN]EI & [SEN]EC

LT: Sant Vicenç dels Horts, Can Reverter (any 1995, 1a campanya, rasa 1 - u. e. 302).

LC: SAM Girona, CR95-302-12.

Lect.: [Sen]ei vel [Sen]ec(i, -ionis, -ae).

Tip.: pivot d'una àmfora de pasta acurada oxidada, d'argila ocre vermella amb desgreixant de quars.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1995a., lám. VI.13 i IX.20.

Les tres empremtes deriven d'una única matriu feta amb els marges laterals de la cartel·la arquejats i les consonants S i N orientades en sentit contrari a la lectura del segell. Resulta conflictiu l'últim signe de la inscripció, en forma aparent de petita lletra I, elevada i lleugerament inclinada cap a la dreta. Dubtem entre llegir una petita I o una C petita mal impresa, o un petit signe decoratiu. De la interpretació que es doni a aquest signe dependrà la lectura del nom del personatge. Un *cognomen* del tipus *Seneius* resultaria estrany a falta de casos en l'epigrafia lapidària romana. Seria més adient pensar en els noms corrents de *Senecio* o *Senecius* i *Seneca*.

Fa uns anys vam publicar un segell d'aquesta mateixa sèrie parcialment imprès (sense la lletra S inicial) amb la lectura ENEI retrògrada, que ara pot ser completada i ha de ser corregida. Es tracta d'una troballa intramurs de la colònia de *Barcino*, recollida l'any 1996 durant la intervenció arqueològica a la zona de l'Ajuntament (Berni i Carreras, 2001, núm. 12 = Berni i Carreras, 2009, núm. 32). Ara també sabem que no és una producció local de l'àmbit perifèric de la ciutat romana, sinó una altra «intrusió» del Baix Llobregat.

La forma alta i estilitzada dels pivots i la coloració ocre vermella de la pasta ceràmica són característiques habituals en les produccions de Dressel 2-4 per a un moment més avançat, que suggerim situar cap a mitjan segle I dC.

Potser els dos grafits B *ante cocturam* van ser fets per la mateixa mà que va fer els documentats en les sèries ALBA (amb l'última lletra A més petita i elevada) i THEOP (*vide* núm. 9 i 117a), que hem situat dins d'aquest horitzó cronològic.

109. SYNE, SYN

LP: Sant Vicenç dels Horts i Can Pedrerol.
Dat.: La Giraglia.

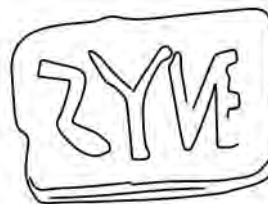
a1) SYNE

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució, carrers del Mediterrani i d'Agramunt (any 2002; u. e. 8).
LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PDC-02-8-1.

Lect.: Syne(cdemi, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera, 2002, lám. 2.

a2) SYNE

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

LC: SAM Girona, SVM'06-712-61.

Lect.: Syne(cdemi, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 712 té molts més fragments de Dressel 2-4 que de Pascual 1.

a3) SYNE

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

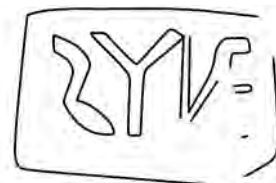
LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Syne(cdemi, -).

Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 23.4.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

a4) SYNE

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Syne(cdemi, -).

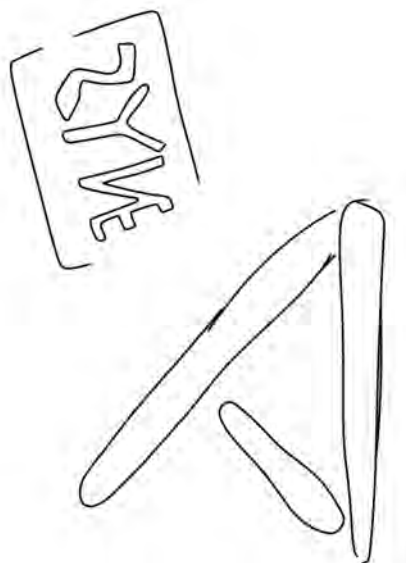
Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 23.6.

- a8) SYNE + (grafit dactilar en forma de A)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
 (any 2006; u. e. 712).
 LC: SAM Girona, SVM'06-712-32.
 Lect.: Syne(cdemi, -).
 Tip.: pivot curt d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

- a5) SY[NE]
 LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc
 Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).
 LC: SAM Girona, VFM'04-314.
 Lect.: Sy[ne](cdemi, -).
 Tip.: petit fragment superior d'un pivot d'àm-
 fora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobe-
 rón Rodríguez, 2004.

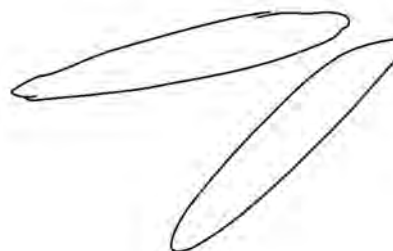

- a6) [S]YNE
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
 (any 2006; u. e. 712).
 LC: SAM Girona, SVM'06-712-77.
 Lect.: [S]yne(cdemi, -).
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

- a9) SYNE + (grafit dactilar en forma de A)
 LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
 (any 2006; u. e. 712).
 LC: SAM Girona, SVM'06-712-95.
 Lect.: Syne(cdemi, -).
 Tip.: base d'àmfora Dressel 2-4 amb el pivot
 curt.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

- a7) SY[NE]
 LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc
 Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).
 LC: SAM Girona, VFM'04-314.
 Lect.: Sy[ne](cdemi, -).
 Tip.: pivot curt d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobe-
 rón Rodríguez, 2004.

a10) SYNE + (grafit dactilar)

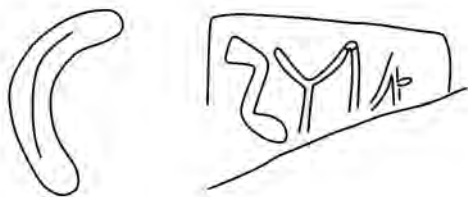
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314-28.

Lect.: Syne(cdemi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, làm. 21.2.

a11) SYNE + CA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 463).

LC: SAM Girona, VFM'04-463-2.

Lect.: Syne(cdemi, -) + Ca().

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, làm. 37.2.

Com.: l'estrat u. e. 463 té més presència de Pascual 1 (11) que de Dressel 2-4 (5).

a13) SYNE + GRA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Syne(cdemi, -) + Gra(ti).

Tip.: pivot curt d'una àmfora de tonalitat groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a12) SYNE + GRA

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Syne(cdemi, -) + Gra(ti).

Tip.: pivot curt d'una àmfora de tonalitat groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a14) SYNE + MVR

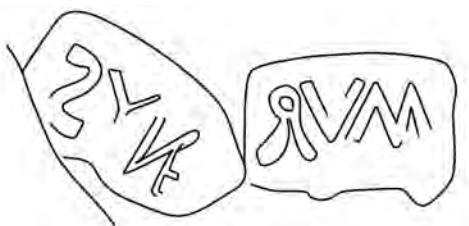
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Syne(cdemi, -) + Mur(rani).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a15) SYNE + MVR

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Syne(cdemi, -) + Mur(rani).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a16) SYNE + MVR

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314-28.

Lect.: Syne(cdemi, -) + Mur(rani).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a17) SYNE + PEF? & PFE?

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

LC: SAM Girona, SVM'06-712-61.

Lect.: Syne(cdemi, -) + Pef?(iri, -) *vel* P?() fe?(cit).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a18) SYNE + PEF? & PFE?

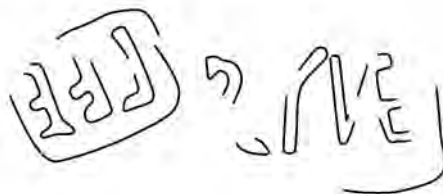
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

LC: SAM Girona, SVM'06-712-60.

Lect.: Syne(cdemi, -) + Pef?(iri, -) *vel* P?() fe?(cit).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a19) SYNE + PE[F]? & PF[E]?

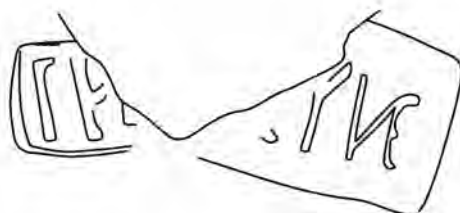
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).

LC: SAM Girona, SVM'06-712-58.

Lect.: Syne(cdemi, -) + Pe[f]?(iri, -) *vel* P?() f[e]?(cit).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a20) SYNE + PRIMVL

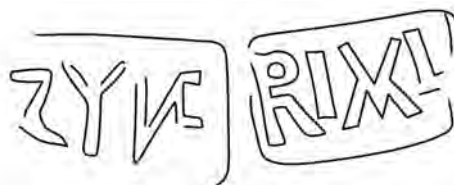
LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Syne(cdemi, -) + Primul(i).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit, -). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

a21) SYNE + SEC

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.
Lect.: Syne(cdemoi, -) + Sec(undi, -).
Tip.: pivot curt d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

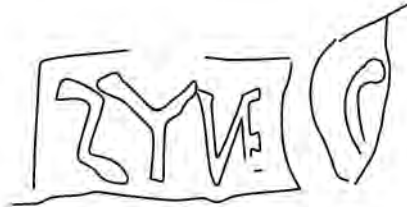

Tip.: petit fragment superior d'un pivot d'una àmfora de tonalitat ataronjada.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.
Com.: l'estrat u. e. 736 només ha proporcionat formes de Dressel 2-4.

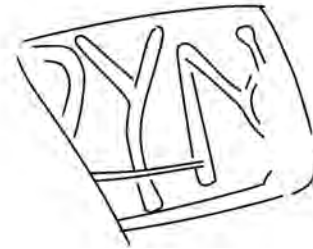
a22) SYNE + [---]

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).
LC: SAM Girona, SVM'06-712-45.
Lect.: Syne(cdemoi, -) + [---].
Tip.: pivot curt d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.
Com.: la resta de lletra visible de l'altre segell podria ser d'una C o una F.

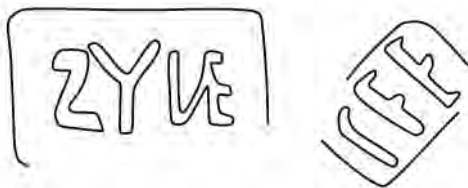
d1) SYN

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).
LC: SAM Girona, SVM'06-712-55.
Lect.: Syn(ecdemoi, -).
Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

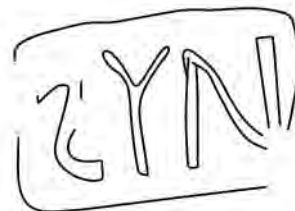
b) SYNE + PEF? & PFE?

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).
LC: SAM Girona, SVM'06-712-62.
Lect.: Syne(cdemoi, -) + Pef?(iri, -) *vel* P?() fe?(cit).
Tip.: base d'una àmfora Dressel 2-4 sencera.
Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 1.
Com.: d'una sitja amortitzada en un context de mitjan segle II dC.

d2) SYN

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).
LC: SAM Girona, SVM'06-712-58.
Lect.: Syn(ecdemoi, -).
Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

c) SYN + [---]E

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 736).
LC: SAM Girona, SVM'06-736-4.
Lect.: Syn(ecdemoi, -) + [---]e().

d3) SYN

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

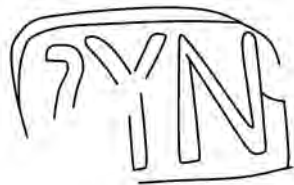
LC: rectoria de Rubí, CP-T-212.

Lect.: Syn(ecdemi, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: Pascual, 1977, p. 52, núm. 10 i fig. 4.7 = Pascual, 1991, núm. 157.1, làm. XVII.345.

Com.: Pascual llegeix NYS en sentit retrògrad.

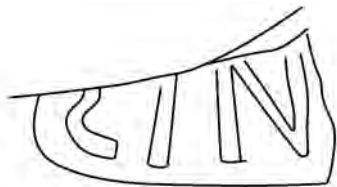
d4) SYN

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 308).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-308-2.

Lect.: Syn(ecdemi, -).

Tip.: punta d'àmfora Dressel 2-4.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 70.

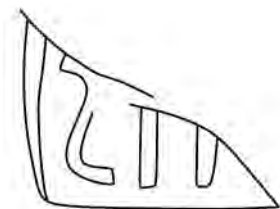
d5) SYN

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: Syn(ecdemi, -).

Tip.: petit fragment superior d'un pivot d'una àmfora de pasta groguenca verdosa.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

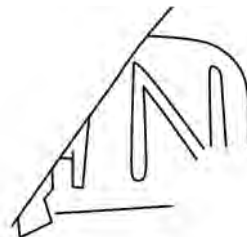
d6) [S]YN

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí, CP-T-213.

Lect.: [S]yn(ecdemi, -).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

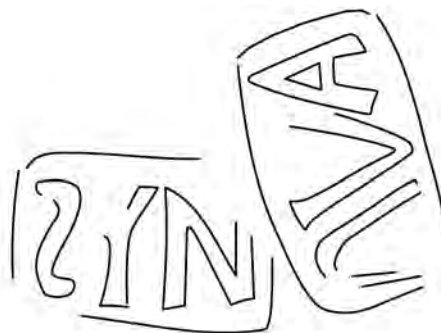
d7) SYN + AV?[-]

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 736).

LC: SAM Girona, SVM'06-736-6.

Lect.: Syn(ecdemi, -) + Av?[-]().

Tip.: petit fragment superior d'un pivot d'una àmfora de tonalitat groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

d8) SYN + FA[---]

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 736).

LC: SAM Girona, SVM'06-736-7.

Lect.: Syn(ecdemi, -) + Fa[---].

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 4.

d9) SYN + GAM?

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 112).

LC: SAM Girona, SVM'06-112-4.
Lect.: Syn(ecdemi, -) + Gam?(i, -).
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 5 (SVM'06-112-13).

e) SYN + (grafit dactilar en forma de V)
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).
LC: SAM Girona, SVM'06-712-46.
Lect.: Syn(ecdemi, -).
Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

f1) SYN
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: rectoria de Rubí, CP-T-215.
Lect.: Syn(ecdemi, -).
Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

f2) [S]YN
LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).
LC: rectoria de Rubí, CP-T-216.
Lect.: [S]yn(ecdemi, -).
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit).

f3) SYNE + (grafit *ante cocturam* en forma de semicircle)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 712).
LC: SAM Girona, SVM'06-712-57.
Lect.: Syne(cdemi, -).
Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

g) SYN
LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; u. e. 1014).
LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, SB 1014.
Lect.: Syn(ecdemi, -).
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

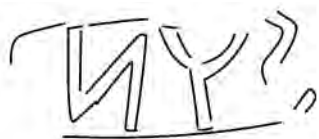
b) SYN

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

LC: rectoria de Rubí, CP-T-183.

Lect.: Syn(ecdemi, -).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Estem davant de la sèrie epigràfica més destacada de les constatades fins al dia d'avui a Sant Vicenç dels Horts. La seva importància ens ve donada per diversos factors convergents: l'alt nombre d'exemplars comptabilitzats (38), un mínim de vuit variants reconegudes i la copiosa freqüència d'associacions nominals amb un segon individu: AV?[-], CA, GRA, FA[---], GAM?, MVR, PEF? & PFE?, PRIMVL, SEC, [---]E.

Es tracta d'una producció sobre àmfores Dressel 2-4 centralitzada a la terrisseria de Sant Vicenç dels Horts, amb un segon possible lloc d'origen a Can Pedrerol, on s'han recollit fins a cinc exemplars distribuïts en els grups *d*, *f* i *h*. Cal, a més, tenir en compte la presència de tres segells dels grups *a*, *d* i *g* a Sant Boi, que segons el nostre parer són intrusions de les terrisseries esmentades.

Aquest segell ja es coneixia anys enrere amb la lectura inversa (NYS) pels dos exemplars de Can Pedrerol publicats per R. Pascual l'any 1977. Més recentment, s'ha documentat amb la mateixa lectura errònia un segell incomplet SYN[E] en el carregament d'àmfores Dressel 2-4 de La Giraglia, que resulta de gran importància per a situar amb precisió una de les fases d'activitat de la terrisseria en època de Tiberi (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125). Gràcies a l'ampli ventall de dades obtingudes a Sant Vicenç dels Horts, entre les quals hi ha la variant més desenvolupada, SYNE, amb el nexa N[^]E, ha estat possible determinar el sentit correcte de la lectura del nom del personatge registrat en el segell.

La lectura de SYNE es pot desenvolupar en *Syneros* o *Synecdemus*. La raresa d'un *cognomen* SYNE havent-hi un *Synecdemus* a la mateixa ciutat de *Barcino* és un argument molt fort per a associar-lo amb aquest altre nom. Ens referim a *Caius Trocina Synecdemus*, un llibert de la presti-

giosa família *Trocina* de la colònia que va arribar a ser sevir augustal i que té una inscripció dedicada per la seva dona *Valeria Haliné* i localitzada al castell de Castelldefels (Mayer, 1980; López, 1992; IRC, IV, 112), a la comarca del Baix Llobregat.

La proximitat de la vil·la de Castelldefels, on es localitza la inscripció lapidària, en relació amb la terrisseria del Mercat de Sant Vicenç dels Horts, ha fet molt suggestiva la possibilitat de relacionar les marques d'àmfora amb el *sevir augustalis* (Morera, Olesti i Carreras, 2010, p. 74). Però aquesta hipòtesi d'identificació resulta difícil pel salt cronològic d'un segle que existeix entre el segell de La Giraglia (ca. 20 dC) i el del pedestal del segon quart o la meitat del segle II dC, datat per criteris estilístics (IRC, IV, 112). Si la datació del segell SYN[E] de La Giraglia hagués estat més a prop de l'any 50 que del 20, aquesta identificació encara podria justificar-se, fent coincidir la vellesa de C. *Trocina Synecdemus*, que tindria uns setanta anys o més, amb la consecució de la seva llibertat i l'apogeu del seu prestigi personal, i suposant que aquest devia tenir uns vint anys quan exercí com a esclau en el segellament de les àmfores de vi.

Aquest salt generacional podria plantejar-se també amb la possibilitat que el segell s'utilitzés més enllà d'una generació. Però la continuïtat del nom entre pare i fill seria un cas estrany, des del moment que el nom d'un esclau el decidia el *patronus*, i no el pare, i en principi podríem pensar que aquest hauria evitat l'homonímia entre els seus esclaus. En conseqüència, perd força la identificació directa amb el *Synecdemus* del pedestal. Afortunadament, la nova datació del pedestal IRC, IV, 112 (vegeu Gorostidi en aquest mateix volum) resol el problema.

Un dels problemes que plantegen les marques SYNE recollides a les excavacions de l'antic mercat és que moltes han estat datades contextualment en dues fases força tardanes que juntes abasten la segona meitat del segle I dC i el principi del segle II dC (Morera, 2011). S'ha proposat datar el final de la producció de la terrisseria amb la marca SYNE (*b*), recollida en el rebliment d'una sitja (UE 712) amortitzada en època de la dinastia antonina (120-150 dC) (Morera, Olesti i Carreras, 2010, p. 71). Aquesta duplicitat representa una contradicció pel que fa a la datació de La Giraglia i altres detalls que cal tenir en compte i que ara explicarem.

En primer lloc, cal recordar que la davallada de la gran producció de vi laietà s'ha situat en l'època de la dinastia Flàvia (Miró, 1988, p. 201-208). No tenim cap altra referència arqueològica que situï un segell laietà dins un context tan avançat del segle II dC. Els trets morfològics de l'àmfora Dressel 2-4 sencera recollida a l'estrat u. e. 712 de la sitja (Morera, 2008, làm. 1) són del tot idèntics als de les àmfores dels carregaments de La Giraglia (Sciallano i Marlier, 2008, p. 128, fig. 19), La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 80, fig. 64) i Sud-Lavezzi 3 (Sciallano i Liou, 1985, p. 134, fig. 106), tots tres derelictes ben datats dins un horitzó tiberià de ca. 15-20 dC. Aquest detall tipològic és important i no es pot ometre, perquè un salt tan gran d'anys permet esperar una forma més evolucionada, particularment visible en els acabats de l'àmfora.

Un altre tipus d'anàlisi que ha de possibilitar lligar caps es pot dur a terme creuant la informació epigràfica de les unitats estratigràfiques que han donat aquests segells. La major part dels segells de l'excavació de l'antic mercat han estat recollits en la u. e. 712. En aquest context s'han recollit altres sèries, com PRI (*vide* núm. 97d2), datat a La Chrétienne H, i l'exemplar PLOC (*vide* núm. 94a2), amb una cronologia *ante quem* de l'any 45 dC en una troballa de *Castra Praetoria* (Roma).

Finalment, hi ha la possibilitat de realitzar un altre tipus de creuament seguint el rastre dels personatges associats amb SYNE. Per a això, ens centrarem en les parelles SYNE + GRA i SYNE + MVR. Creiem que en aquestes hi ha representats el *Gratus* i el *Murrani* de les variants alternatives de Can Tintorer. Tots dos personatges es daten en la nau de La Chrétienne H: MVRRA indirectament, per la seva associació amb APTI, i GRAT directament, formant parella amb CELS.

En conclusió, la identificació de les marques d'àmfora SYN i SYNE amb C. *Trocina Synece-mus* és ben possible amb la nova datació flàvia del pedestal proposada per Diana Gorostidi (en aquest mateix volum).

110. SOS

LP: Sant Boi.

Dat.: darrers anys del segle I aC (Grand-Rouveau), primers anys del segle I dC (segell TH).

a) SOS + [---]

LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991, u. e. 147, zona II, horitzó G).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1572.

Lect.: Sos(ibiae) + [---].

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora d'argila groguenca per símptomes clars de sobrecocció.

Bibl.: *vidimus*. López i Estany, 1993, làm. XXXII.3; López, 1998, p. 235, làm. IV.2 = López, 2009, p. 77, fig. 8.18.

Com.: cap autor es va adonar de l'existència d'un altre segell del qual es conserva el marge final de la cartel·la.

b) SOS + TH

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 283).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-283-16.

Lect.: Sos(ibiae) + Th().

Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 60.

Es tracta de dues variants de diferent disseny en cartel·les rectangulars. La primera (a) té el text decorat amb una suau cornisa horitzontal, les lletres S estan ben orientades i la O del centre és de caixa més petita. La segona (b) és de lectura retrògrada i té com a particularitat un signe de puntuació decoratiu al centre de la lletra O.

Estem davant d'una de les primeres sèries registrades sobre les àmfores Dressel 2-4 del Baix

Llobregat. La segona variant (*b*) pertany al primer decenni després del canvi d'era, si tenim en compte la seva associació amb TH, una marca ben contextualitzada en el campament militar de Haltern (*cf.* núm. 116). La parella SOS + TH es coneix amb el mateix joc de punxons (sense el punt en el dibuix) per una troballa de *Glanum* (Saint-Rémy-de-Provence) (Rolland, 1944, p. 202, núm. 10).

D'un moment lleugerament anterior és una tercera variant SOS de l'estil de la nostra variant *a*, però en una cartel·la més estreta, quasi quadrada. Aquesta peça s'associa amb QVA sobre un pivot de Dressel 2-4 i pertany a la nau Grand Ribaud D, amb una datació de *ca.* 9 aC - canvi d'era (Hesnard *et al.*, 1988, p. 56). La parella SOS + QVA ja era coneguda per una antiga troballa de Descemet al turó de l'Aventí (Roma) (CIL, XV, 3530). D'acord amb el dibuix reproduït per Dressel en CIL, XV, entenem que podria tractar-se d'una quarta variant SOS, també semblant a l'exemplar *a*, però amb la lletra O d'igual alçària.

Finalment, cal assenyalar, com a dada d'interès, l'existència d'un gran segell SOS (10,8 × 6,4 cm) de l'estil de la variant *a* però amb totes les lletres d'igual alçària, sobre un petit fragment de paret de possible *dolium* de pasta de color siena marró a l'exterior i ataronjat a l'interior. El segell es conserva en el Museu Episcopal de Vic, on està registrat com una peça de la col·lecció emporitana (Almagro, 1952, núm. 170; Berni, 1996, núm. 24).

Pel que fa a la lectura del segell i la seva interpretació, vegeu a continuació la marca SOSIBIAE de Can Pedrerol.

111. SOSIBIAE

LP: Can Pedrerol.

Dat.:

a) SOSIBIA[E]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CP-109.

Lect.: Sosibia[e].

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 52, núm. 13 i fig. 4.10 = Pascual, 1991, núm. 220.1, lám. XXV.498; Bergadà, 1981, lám. xi.

Com.: Pascual llegeix SOSIBIA (retrògrad).

L'orientació correcta del text és amb lectura directa i les dues lletres S invertides, tal com la va dibuixar Bergadà. La darrera lletra (E) no es distingeix amb prou claredat, però hi ha espai suficient perquè pugui estar col·locada entre la lletra A i el marge final de la cartel·la.

Els gèneres masculí i femení de *Sosibius* i *Sosibia* són corrents entre lliberts en l'epigrafia lapidària romana. En el cas del segell de Can Pedrerol, és obvi que ens trobem davant d'una dona, per la declinació llatina de la paraula.

Amb les dades epigràfiques actuals, cal suposar que el segell SOSIBIAE és la forma completa de la sèrie SOS de Sant Boi (*vide* núm. 110). Aquest fet torna a posar en evidència l'activitat descentralitzada d'un ampli grup de personatges en un model productiu regional dispers per les terrisseries del Baix Llobregat.

112. STAB

LP: indeterminat.

Dat.: La Chrétienne H.

a) STAB

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà.

Lect.: Stab(ili, -).

Tip.: pivot curt d'una àmfora Dressel 2-4 tarraconense de pasta tova de color vermell amb desgreixant de quars.

Bibl.: Izquierdo, 1987*a*, p. 157, núm. 266 = Izquierdo, 1987*b*, p. 138, fig. II.3.

Segell amb un curiós nexa de tres lletres, ja que la lletra B s'uneix a T^A per proximitat, sense l'asta vertical. L'origen de la producció en el Baix Llobregat sembla confirmat pels dos exemplars trobats a la nau de La Chrétienne H sobre pivots de Dressel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 85, núm. 56).

113. T

LP: Sant Vicenç dels Horts.
Dat.:

a1) T

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 456).
LC: SAM Girona, VFM'04-456-7.
Lect.: T().
Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, lám. 34.1.

Com.: l'estrat u. e. 456 conté el doble d'àmfores Dressel 2-4 (50) que d'àmfores Pascual 1 (22).

a2) T

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 423).
LC: SAM Girona, VFM'04-423.
Lect.: T().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 423 només va proporcionar formes de Pascual 1 (8).

a3) T

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 454).
LC: SAM Girona, VFM'04-454.
Lect.: T().
Tip.: pivot d'àmfora.
Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 454 destaca perquè conté més formes Pascual 1 (37) que Dressel 2-4 (1).

a4) T + [---]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 491).

LC: SAM Girona, VFM'04-491-6.

Lect.: T() + [---].

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Com.: de l'altre segell es distingeix la silueta d'una lletra final, potser R. L'estrat u. e. 491 conté una presència majoritària de Pascual 1 (86) respecte de Dressel 2-4 (2).

a5) T + (traç terminal de grafit dactilar)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 491).

LC: SAM Girona, VFM'04-491.

Lect.: T().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora de tonalitat groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004.

Els cinc exemplars es troben col·locats sobre pivots solts de Pascual 1. La cartel·la té forma d'escut de mig punt i l'asta vertical de la lletra T el talla pel centre. No coneixem cap altre exemple igual que aquest.

Sabem d'un altre tipus de segell T circular de petit diàmetre (9 i 11 cm) sobre àmfora Dressel 2-4, per a un cicle productiu més modern, d'època de Tiberi. Estem parlant dels tres exemplars de T recollits a la nau de Sud-Lavezzi 3, un associat amb la marca AD (Sciallano i Liou, 1985, p. 138, núm. 21). L'origen de les dues marques resta encara per determinar a les terrisseries del Baix Llobregat.

114. TEL

LP: Can Pedrerol.

Dat.:

a1) TEL

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), recollida per Pere Bel Cano l'any 1987.

LC: Museu Municipal. Castell Ecomuseu Urbà de Rubí.

Lect.: Tel(esphori, -).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

a2) TEL + ALB

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal).

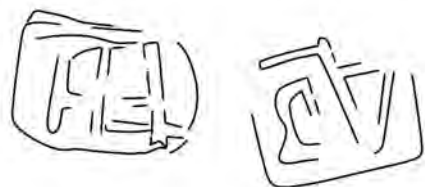
LC: rectoria de Rubí, CP-T-288.

Lect.: Tel(esphori, -) + Alb(ani).

Tip.: fragment de paret superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Pascual, 1977, p. 51, núm. 3, fig. 4.15 = Pascual, 1991, núm. 10.1.

Com.: Pascual llegeix amb dubtes EL.

La parella EL + ALB (a2), que recull Pascual amb dubtes en la seva publicació del 1977, s'ha de corregir per TEL + ALB. No coneixem altres segells amb aquest començament en les àmfores catalanes. L'abreviació Tel() dóna joc a múltiples desenvolupaments entre els *cognomina* romans d'origen grec. Per exemple, tenint present la proximitat geogràfica: *Telamo* a *Dertosa* (AE, 1995, 522r), *Telesphorus* a *Tarraco* (RIT, 37) i *Barcino* (IRC, IV, 164).

115. TER? & TEL?

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) TER? & TEL? + FEL?

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 736).

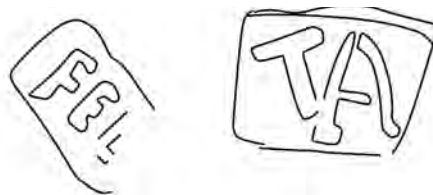
LC: SAM Girona, SVM'06-736-5.

Lect.: Ter?() *vel* Tel?() + Fel?(icis, -).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 736 només ha proporcionat formes de Dressel 2-4.

Tant el dibuix com la lectura que donem són molt dubtosos, a causa de la baixa qualitat de l'empremta, amb el relleu de les lletres difícil de distingir i entendre a simple vista. Si és un segell TEL, vegeu la variant anterior de Can Pedrerol.

116. TH

LP: Sant Boi.

Dat.: Haltern, La Chrétienne H, La Giraglia.

a) TH + (grafit dactilar)

LT: Sant Boi, Termes Romanes (excavacions de J. C. Serra Ràfols al final de la dècada del 1950 i al començament de la del 1960).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1575.

Lect.: Th().

Tip.: pivot curt d'una àmfora d'argila ocre amb desgreixant de quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 474; Barreda i Casanova, 1990, làm. XIII-1; Pascual, 1991, núm. 229.1, làm. XXV.512; Barreda i Casanova, 1989, p. 470, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XIII.1; López, 1998, p. 236, làm. III.4 = López, 2009, p. 77, fig. 8.19.

b1) TH

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 185).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-185-4.

Lect.: Th().
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 20.

b2) TH + (dos traços d'un grafit dactilar)
 LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (anys 1979-1980; Q(3)6).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1620.
 Lect.: Th().
 Tip.: pivot curt d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Barreda i Casanova, 1990.

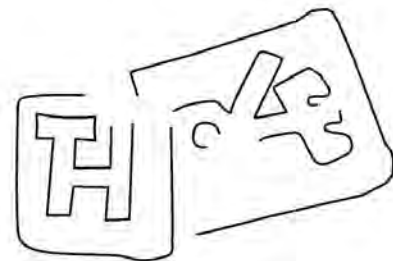
b3) [TH?] + F? & E?
 LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (anys 1979-1980; Q(2)3).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1630.
 Lect.: [Th?()] + F?() *vel* E?().
 Tip.: fragment inferior d'un pivot molt desgastat d'una àmfora d'argila ocre vermella amb desgreixant de quars i calcari.
 Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1990, làm. LI.7.

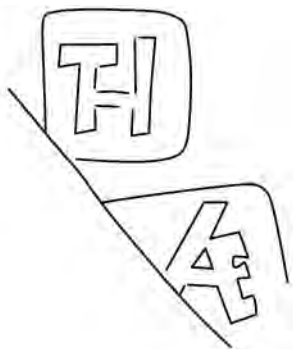
b4) TH + SOS
 LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 283).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-283-16.
 Lect.: Th() + Sos(ibiae).
 Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 60.

b5) TH + QVALE
 LT: Sant Boi, Can Torrents (any 2010; u. e. 114).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CT'10-114-3.
 Lect.: Th() + Q. Vale(ri) <S()>.
 Tip.: pivot curt d'una àmfora de tonalitat ocre amb la superfície banyada de concrecions de terra i calç.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b6) TH + [Q]VALE
 LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 283).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-283-19.
 Lect.: Th() + [Q.] Vale(ri) <S()>.
 Tip.: pivot curt d'una àmfora de tonalitat vermella.
 Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm 61.

Distingim dos grups TH en cartel·la quadrada d'igual mida (2 cm) però amb les lletres TH lligades a diferent altura (1,4 i 1,3 cm). Els tres exemplars recollits a La Chrétienne H sobre pivots de Dressel 2-4 casen amb les dimensions de la variant *b* (Sciallano i Liou, 1985, p. 85, núm. 58). L'exemplar de la parella TH + F de La Giraglia té la cartel·la de la mateixa mida, però la caixa de les lletres és encara més estreta (1,2 cm) (Sciallano i Marlier, 2008, p. 125).

Els dos derelictes que acabem d'esmentar tenen fixat l'horitzó cronològic en *ca.* 15-20 dC. Aquesta data es pot abaixar dins del primer decenni després del canvi d'era, gràcies a una troballa inèdita de Haltern recollida l'any 1974 al costat de la porta nord del campament militar romà, amb una datació *ante quem* de l'any 9 dC (comunicació personal de Bettina Tremmel i Horacio González).

Avui la sèrie TH es coneix a Sant Boi amb un ampli ventall d'associacions nominals: [TH?] + F? & E? (*b3*), TH + SOS (*b4*), TH + QVALE (*b5*). Cal sumar a la llista la parella TH + F de La Giraglia, en la qual el segon segell F és igual que el recollit a Sant Boi formant parella amb QVA (*vide* núm. 51*b*). D'altra banda, cal recordar la troballa de TH + SOS a *Glanum* (Rolland, 1944, p. 202, núm. 10), d'aspecte molt semblant al nostre exemplar (*b4*) (sense punt dins la lletra O).

Com podem observar, resulta òbvia l'estreta relació entre les sèries TH, F, SOS i QVA de Sant Boi, com si haguessin estat impreses en un mateix sector de la terrisseria. El vincle entre TH i QVA també es pot establir prenent en consideració la forma coincident dels grafits dactilars *ante cocturam*, particularment els que combinen una línia recta amb diversos punts (per exemple, 116*a* i 120*c11*).

117. THEOP, THE

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: mitjan segle I dC.

a1) THEOP

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer Rafael de Casanovas.

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-1-5.

Lect.: Theop(hili, -).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 378, núm. 5.

a2) THEOP

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 447).

LC: SAM Girona, SVM'06-447.

Lect.: Theop(hili, -).

Tip.: fragment intermedi d'un pivot d'una àmfora de tonalitat marronosa.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 447 conté major presència de formes de Dressel 2-4 que de Pascual 1.

a3) THEOP

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 415).

LC: SAM Girona, SVM'06-415-9.

Lect.: Theop(hili, -).

Tip.: pivot de Dressel 2-4 amb la base de la punta motllurada i feta de pasta de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: el relleu de les lletres està molt desgastat. L'estrat u. e. 415 conté major presència de fragments d'àmfora Dressel 2-4 que de Pascual 1.

a4) T[HEOP]

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 113).

LC: SAM Girona, SVM'06-113.

Lect.: Theop(hili, -).

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora amb la base de la punta motllurada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 113 té una àmplia presència de formes de Dressel 2-4.

a5) THEOP + (grafit AL *ante cocturam*)

LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991; u. e. 217, zona II, horitzó H).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 147.

Lect.: Theop(hili, -).

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4.

Bibl.: *vidimus*. López i Estany, 1993, làm. XXXIII.4; López, 1998, p. 235, làm. IV.1 = López, 2009, p. 77, fig. 8.20.

a7) THEOP + (grafit B *ante cocturam*)

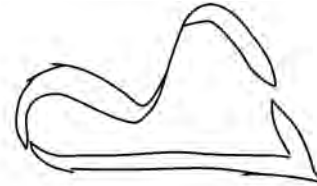
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 447).

LC: SAM Girona, SVM'06-447-5.

Lect.: Theop(hili, -).

Tip.: pivot d'una àmfora Dressel 2-4 de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a8) THEOP + (grafit B *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 128).

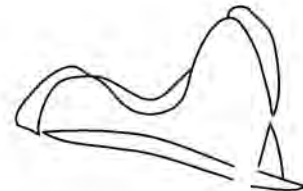
LC: SAM Girona, SVM'06-128-7.

Lect.: Theop(hili, -).

Tip.: pivot d'una àmfora de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 5.

Com.: l'estrat u. e. 128 destaca perquè conté molts fragments de Dressel 2-4.

a6) THEOP + (grafit B *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer del Riu - carrer d'Antoni Gaudí, «La Academia» (any 1987).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-14-10.

Lect.: Theop(hili, -).

Tip.: pivot d'una àmfora de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 375, núm. 4; Barreda i Casanova, 1995a.

b1) THE + (grafit B *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 441).

LC: SAM Girona, SVM'06-441-25.

Lect.: The(ophili, -).

Tip.: pivot d'una àmfora de tonalitat ataronjada.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 5.

Com.: l'estrat u. e. 441 ha proporcionat moltes formes de Dressel 2-4.

b2) THE + (traç de grafit *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 441).

LC: SAM Girona, SVM'06-441-7.

Lect.: The(ophili, -).

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora de tonalitat marronosa.

Bibl.: *vidimus*. Morera, 2008, làm. 5.

Les variants THEOP i THE vénen d'unitats estratigràfiques on abunden les formes de Dressel 2-4. Totes dues es troben col·locades sobre pivots llargs de tonalitat ocre. Aquesta característica morfològica és comuna a Sant Vicenç dels Horts en les produccions de Dressel 2-4 per a una fase d'activitat més avançada, de mitjan segle I dC.

Creuant la informació epigràfica obtinguda en els diferents estrats de l'excavació de l'antic mercat hem pogut establir una correlació amb les sèries ALBA, AHS i PLOC (*vide* núm. 9, 63 i 94). Aquestes sèries confirmen l'horitzó de mitjan segle I dC, tant per les característiques dels pivots com per les cronologies obtingudes de testimonis forans.

La coincidència en el temps de les variants THEOP i THE amb ALBA resulta més que evi-

dent, sobretot pel fet de compartir un idèntic joc de grafits amb les marques B i Al *ante cocturam*. Sota el nostre punt de vista, aquest últim detall és important perquè ens permet entendre que les àmfores van ser manufacturades en un determinat sector de la terrisseria.

Pel que fa a la identitat del personatge, creiem que s'ha de descartar la possibilitat de relacionar-lo amb el *Iulius Theophilus* de les àmfores Pascual 1 i Dressel 2-4 del Mual (Calella) (*vide* núm. 71), a causa del salt cronològic existent entre les dues sèries de prop de seixanta anys.

118. V & L

LP: indeterminat.

Dat.:

a1) V & L

LT: les Sorres, sector indeterminat.

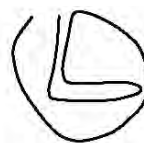
LC: Museu de Gavà, AGR-39 NR-497.

Lect.: V() *vel* L().

Tip.: pivot d'una àmfora Pascual 1 o Dressel 2-4 de pasta de color vermell amb desgredant de quars.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 159, núm. 271 = Izquierdo, 1987b, p. 138, fig. II.5.

Com.: Izquierdo llegeix L.

a2) V & L

LT: Sant Joan Despí, les Begudes (any 2001)

LC: SAM Girona, SDB/Z1 UE-1032

Tip.: punta fragmentada d'una àmfora de pasta ataronjada amb desgredant de quars.

Lect.: V() *aut* U() *vel* L()

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Vila i Gutiérrez, 2004.

Els dos segells semblen iguals. Les astes rectes són de la mateixa longitud i formen un angle agut. Per aquests dos detalls, probablement, la lletra s'ha d'entendre abans com una V que com una L.

119. VT & TV

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a1) VT & TV

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 489).

LC: SAM Girona, VFM'04-489-4.

Lect.: Ut(ilis, -) *vel* Tu().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Soberón Rodríguez, 2004, làm. 41.3.

Com.: l'estrat u. e. 489 només va proporcionar formes de Pascual 1 (56).

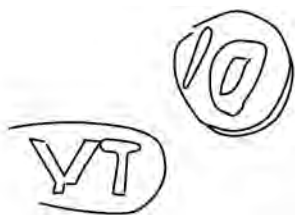
a2) VT & TV + DI

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Ribot, núm. 6 - plaça de Sant Jordi (març 1989).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-6-57.

Lect.: Ut(ilis, -) *vel* Tu() + Di().

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Caralt *et al.*, 1989, p. 379, núm. 16; Barreda i Casanova, 1995a.

Pel context (u. e. 489) de la troballa al carrer de Francesc Moragas, cal pensar en una producció epigràfica primerenca sobre Pascual 1.

Pot ser, doncs, una versió anterior del segell circular VT (nexa V[^]T), de lectura dubtosa, que apareix associat amb R sobre la punta d'una àmfora Dressel 2-4 a La Chrétienne H amb una cronologia de ca. 15-20 dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 85, núm. 64). A la localitat francesa de Frejús (Var) s'han trobat dos segells amb un començament de nom igual, força interessants, sobre pivots de Dressel 2-4 tarraconense: el primer és VT en una cartella quadrangular, pertany a Villeneuve-Les Aiguïères i té una datació contextual de l'època de Tiberi (Brentchaloff i Rivet, 2003,

núm. 38); en el segon es llegeix VTI en una cartella ovalada (nexa V[^]T i lletra I més petita) i és una troballa residual d'un context flavi de la Plateforme de Frejús (Brentchaloff i Rivet, 2003, núm. 37). Vegeu també la marca VTILIS de Can Majoral (Mataró), en un pivot de Pascual 1 o Dressel 2-4 (Clariana, 1981, fig. 78.3).

Atès aquest ampli conjunt de marques, és lícit pensar en el desenvolupament d'un nom llatí del tipus *Utilis*, propi de l'onomàstica romana dels esclaus i lliberts.

120. QVAS?, QVALE, QVA, VALE

LP: Sant Boi.

Dat.: Grand-Ribaud D, La Chrétienne H.

a) [Q?]VAS

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 313).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-313-57.

Lect.: [Q.?] Va(leri) S().

Tip.: fragment superior de paret d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007.

b1) QVALE + TH

LT: Sant Boi, Can Torrents (any 2010; u. e. 114).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CT'10-114-3.

Lect.: Q. Vale(ri) <S()> + Th().

Tip.: pivot curt d'una àmfora de tonalitat ocre amb la superfície banyada de concrecions de terra i calç.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

b2) [Q]VALE + TH

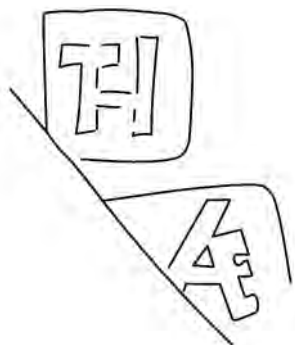
LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 283).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-283-19.

Lect.: [Q.] Vale(ri) <S(>) + Th().

Tip.: pivot curt d'una àmfora de tonalitat vermella.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 61.

b3) [QV]ALE? + QVA

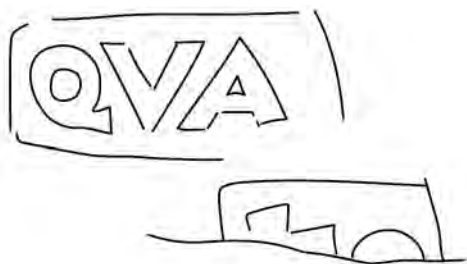
LT: Sant Boi, Can Barraquer (any 1996; u. e. 206).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CB'96-206-179.

Lect.: [Q. Va]le?(ri) <S(>) + Q. Va(leri) <S(>).

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Barreda i Casanova, 1996.

c1) QVA

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 283).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-283.

Lect.: Q. Va(leri) <S(>).

Tip.: petit fragment de paret d'un peu d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007.

c2) QVA

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1990; u. e. 99, horitzó G).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1607.

Lect.: Q. Va(leri) <S(>).

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4.

Bibl.: *vidimus*. López Mullor i Estany Morros, 1993; López, 1998, p. 235, làm. III.3 = López, 2009, p. 77, fig. 8.13.

Com.: l'estrat u. e. 99, horitzó G, té una datació de ca. 50 dC.

c3) [QV]A

LT: Sant Boi, Termes Romanes (excavacions de J. C. Serra Ràfols).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, T-202.

Lect.: [Q. V]a(leri) <S(>).

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

c4) QVA + (grafit dactilar en forma de lletra A)

LT: Sant Boi, Barri Antic (excavacions de J. C. Serra Ràfols el maig de l'any 1964).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1604.

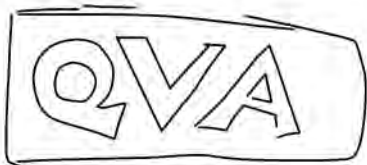
Lect.: Q. Va(leri) <S(>).

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 d'argila groguenca amb desgreixant de quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 470, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XI.3; Pascual, 1991, núm. 197.1, làm. XXII.445; López, 1998, p. 235, làm. III.2 = López, 2009, p. 77, fig. 8.14.

- c5) QVA + (grafit dactilar en forma de lletra S)
 LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 158).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-158-1.
 Lect.: Q. Va(leri) <S()>.
 Tip.: pivot curt d'una àmfora de pasta beix a l'exterior i ataronjada marró a l'interior.
 Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 12.

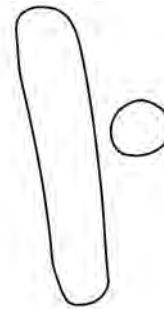

- c6) QVA + (dos traços d'un grafit dactilar fet amb el dit i l'ungla)
 LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 313).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-313-43.
 Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

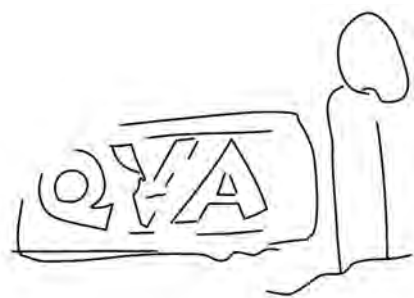
- Tip.: pivot curt d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 89.

- c7) QVA + (grafit dactilar, traç i digitació)
 LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 185).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-185-6.
 Lect.: Q. Va(leri) <S()>.
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 21.

- c8) QVA + (grafit dactilar)
 LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; u. e. 1014).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, SB 1104.
 Lect.: Q. Va(leri) <S()>.
 Tip.: pivot curt d'una àmfora Dressel 2-4 de pasta de tonalitat groguenca.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

c11) Q[VA] + (grafit dactilar)

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 185).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-185-5.

Lect.: Q. [Va(leri)] <S()>.

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 21.

c9) QVA + (grafit dactilar)

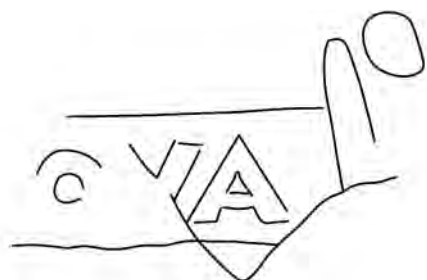
LT: Sant Boi, Can Barraquer (any 2002; u. e. 2022).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CB-02-2022.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Subiranas Fàbregas, 2003.

c12) QVA + (grafit dactilar)

LT: Sant Boi, Can Barraquer (any 2002; u. e. 2022).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CB-02-2022.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Subiranas Fàbregas, 2003, làm. 2.

c10) QV[A] + (grafit dactilar)

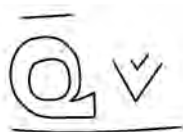
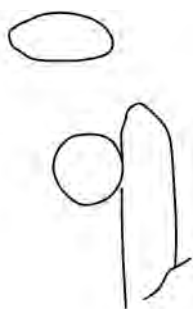
LT: Sant Boi, Can Barraquer (any 1996; u. e. 206).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CB'96-206-178.

Lect.: Q. V[a](leri) <S()>.

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Barreda i Casanova, 1996.

c13) QVA + (traç terminal de grafit dactilar corb)

LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991; u. e. 191, zona II, horitzó H).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1575.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus*. López i Estany, 1993, làm. XXXIII.2; López, 1998, p. 235, làm. III.1 = López, 2009, p. 77, fig. 8.15.

c14) QVA + F
 LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 671).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-671-8.
 Lect.: Q. Va(leri) <S()> + F().
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 148.

c15) QVA + [QV]ALE?
 LT: Sant Boi, Can Barraquer (any 1996; u. e. 206).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CB'96-206-179.
 Lect.: Q. Va(leri) <S()> + [Q. Va]le?(ri) <S()>.
 Tip.: pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus* (inèdit). Barreda i Casanova, 1996.

c16) QVA + [-]
 LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (anys 1979-1980; Q(2)3).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1613.
 Lect.: Q. Va(leri) <S()> + [-].
 Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora amb la meitat de la superfície molt erosionada per la seva probable reutilització com a objecte per a moldre a mà. Argila ocre i verdosa a l'interior (per efectes de la cocció). Desgreixant de quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1990, làm. LIII.2.

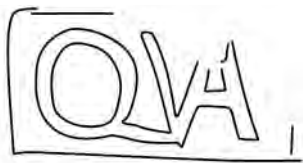
Com.: l'altre segell és quasi il·legible i sembla que està format per una sola lletra en una cartella circular.

d1) QVA
 LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991, u. e. 123, zona II, horitzó H).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1625.
 Lect.: Q. Va(leri) <S()>.
 Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.
 Bibl.: *vidimus*. López i Estany, 1993, làm. XXXIII.3; López, 1998, p. 235, làm. III.6 = López, 2009, p. 77, fig. 8.16.

d2) QVA
 LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 671).
 LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-671-7.
 Lect.: Q. Va(leri) <S()>.
 Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4.
 Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 149.

d3) QVA

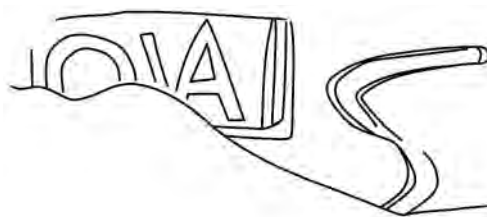
LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; UE1000).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-1000-1.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: fragment inferior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, lám. 170.

d6) QVA + (grafit T *ante cocturam*)

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; u. e. 1014).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, SB 1014.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

d4) QVA

LT: Sant Boi, carrers de l'Alou, 47-43, i de Mossèn Francesc Albertí, 1-3 (any 2007; u. e. 213).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, AB-07-213-2.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: pivot d'una àmfora de tonalitat beix.

Bibl.: Huertas Arroyo i Boullosa Garcia, 2007, lám. 2.

d5) QVA + (grafit S *ante cocturam*)

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; u. e. 1010).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, SB'98-1010.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

e) QVA

LT: Sant Boi, Termes Romanes (excavacions de J. C. Serra Ràfols al final de la dècada del 1950 i al començament de la del 1960).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1611 (StB núm. 35).

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora Dressel 2-4 d'argila ocre amb desgreixant de quars i calcari.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 470, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, lám. XI.4; López, 1998, p. 235, lám. II.5 = López, 2009, p. 77, fig. 8.12.

Com.: segons López, la Q presenta un aspecte poc habitual, molt esvelt, allunyat de la representació que, per exemple, apareix en la marca QVA. Hi ha la possibilitat que el senyal s'hagi de llegir OA.

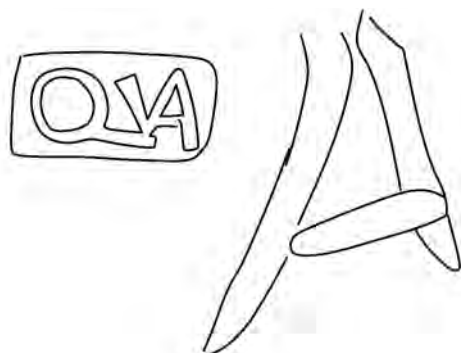
- f1) QVA + (grafit dactilar en forma de lletra A)
LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 147.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). López i Estany, 1993.

- f2) QVA + (grafit *ante cocturam* en forma d'arc)
LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991; u. e. 99).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 102.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: petit fragment superior de paret d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. López i Estany, 1993, làm. XXXIII.5; López, 1998, p. 235, làm. III.5 = López, 2009, p. 77, fig. 8.17.

- g) VALE
LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 1000).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-1000-2.

Lect.: <Q.> Vale(ri) <S()>.

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 171.

Com.: s'observa amb força claredat la doble cornisa horitzontal.

Creiem lícit agrupar les formes [Q?]VAS, QVALE, QVA i VALE dins d'una mateixa família de segells, i de la combinació d'aquests textos extreure la lectura Q. *Valerius S()*. El mètode epigràfic és vàlid per defecte, però no del tot segur. L'absència de signe de puntuació per a separar la lletra prenominal de les variants QVA pot escampar seriosos dubtes. Tant és així que la variant QVA (sense nexa V^A), documentada a La Chrétienne H (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 47), s'ha interpretat tradicionalment com una versió abreujada del segell QVAD de Sud-Lavezzi 3 (Sciallano i Liou, 1985, p. 138, núm. 18), i totes dues en relació amb un únic nom *Quadratus* (Étienne i Mayet, 2004, núm. 251). No obstant això, el segell QVAD de Sud-Lavezzi 3 podria registrar un personatge diferent del de Sant Boi, pel fet que forma parella amb una variant CELSI desconeguda a Can Tintorer (*vide* núm. 34). Caldrà esperar que hi hagi més novetats a Sant Boi per a resoldre aquests dubtes.

La primera variant ([Q?]VAS) (a) està fragmentada a l'esquerra. La part conservada es pot confondre fàcilment amb la sèrie VAS de Badalona (Comas, 1997, núm. 111-117). Entenem que el nexa V^A està muntat sobre la cua d'una Q, perquè copia un recurs formal ja existent en les variants QVA (d, e i f). Si es confirma la nostra proposta, la variant QVAS registraria els *tria nomina* de Q. *Va(lerius) S()*.

La segona variant (QVALE) (b) no és fàcil d'entendre a simple vista, per la particular manera d'ajuntar les lletres. En el vaixell de La Chrétienne H apareix un exemplar que es llegeix QAE associat amb QVA sobre un pivot de Dressel 2-4 (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 46). Sota el nostre punt de vista, la prolongació del primer traç oblic de la lletra A és producte d'un complex nexa Q^V^A^L^E, per la qual cosa proposem llegir Q. *Vale(ri)*.

La tercera variant (QVA) (c), amb les lletres soltes, és la més nombrosa, amb setze exemplars,

segurament per a més d'un punxó de similar aparença. Observem una llarga llista d'associacions nominals. Les parelles QVA + SAB, QVA + F (c14) i QVA + QVALE (c15) són presents a La Chrétienne H amb una datació de *ca.* 15-20 dC (Sciallano i Liou, 1985, p. 84, núm. 47). La parella QVA + SOS està documentada sobre Dressel 2-4 a Roma (CIL, XV, 3530) i en la nau de Grand-Ribaud D per a un moment anterior al canvi d'era (Hesnard *et al.*, 1988, p. 56). D'altra banda, aquest tipus de marca (QVA) es troba a Sant Boi en una producció local de gerres de ceràmica comuna oxidada (cf. núm. 166).

De la forma QVA amb nexa V^A distingim tres variants (*d*, *e* i *f*), en les quals ens criden l'atenció les dues maneres d'ajuntar la cua de la Q amb el nexa V^A, ja sigui per prolongació i contacte (*d*), ja sigui per superposició (*e* i *f*). La coneixem associada amb altres segells fora del seu lloc de producció. La parella QVA + DE (*vide* núm. 46) és a Roma sobre una punta de Dressel 2-4 (CIL, XV, 3540). A la localitat francesa de Le Rey (Hérault) s'ha documentat la parella QVA + IVC en Dressel 2-4 (Lamour i Mayet, 1980, núm. 6 i 34).

L'última variant (VALE) (*g*) no té paral·lels fora de Sant Boi. El text sencer es troba emmarcat per una fina cornisa rectangular.

ÀMFORES DE PRODUCCIÓ LOCAL AMB SEGELLS ANEPÍGRAFS

121. (*Signum*)

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a1) (*Signum*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 757).

LC: SAM Girona, SVM'06-757-25.

Lect.: anepígraf.

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 757 conté molts fragments de Pascual 1.

a2) (*Signum*)

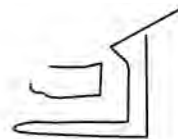
LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 183).

LC: SAM Girona, SVM'06-183.

Lect.: anepígraf.

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora de pasta ataronjada vermellova.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a3) (*Signum*) + (grafit K *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 754).

LC: SAM Girona, SVM'06-754.

Lect.: anepígraf.

Tip.: campana inferior d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 754 conté molts fragments de Pascual 1.

a4) (*Signum*) + (grafit R *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat (any 2006; u. e. 749).

LC: SAM Girona, SVM'06-749-3.

Lect.: anepígraf.

Tip.: fragment de paret superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: el darrer traç del grafit R està superposat al segell.

a5) (*Signum*) + (traç corbat de grafit dactilar)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
(any 2006; u. e. 770).

LC: SAM Girona, SVM'06-770-105.

Lect.: anepígraf.

Tip.: fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Com.: l'estrat u. e. 770 conté molts fragments de Pascual 1.

a6) (*Signum*) + (traç final de grafit dactilar molt feble)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
(any 2006; u. e. 757).

LC: SAM Girona, SVM'06-757-28.

Lect.: anepígraf.

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a7) (*Signum*) + (petit traç final de grafit *ante cocturam*)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
(any 2006; u. e. 754).

LC: SAM Girona, SVM'06-754-33.

Lect.: anepígraf.

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

a8) (*Signum*) + (digitació)

LT: Sant Vicenç dels Horts, antic mercat
(any 2006; u. e. 757).

LC: SAM Girona, SVM'06-757-14.

Lect.: anepígraf.

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Morera, 2008.

Segell anepígraf amb una curiosa forma geomètrica que recorda la sivella d'un cinturó. Pels contextos estratigràfics on ha estat recollida sabem que es tracta d'una producció de Pascual 1 coetània a les sèries F i P de Sant Vicenç dels Horts (*vide* núm. 52 i 88). Aquesta dada també està corroborada per la presència dels grafit dactilars en forma de digitació, tan habituals en les tres sèries. No se'n coneixen paral·lels fora del seu lloc d'origen.

122. (*Signum*)

LP: Sant Boi.

Dat.:

a) (*Signum*)

LT: Termes Romanes de Sant Boi (anys 1989-1991; u. e. 102, zona II, horitzó J).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 99.

Tip.: pivot curt d'una àmfora de pasta groguenca amb bona part de la superfície desgastada.

Lect.: anepígraf.

Bibl.: *vidimus*. López i Estany, 1993, làm. XXXIII.1; López, 1998, p. 235, làm. IV.4 = López, 1990, fig. 8.21.

b) (*Signum*)

LT: Cornellà de Llobregat, castell de Cornellà (any 1995; pou 19).

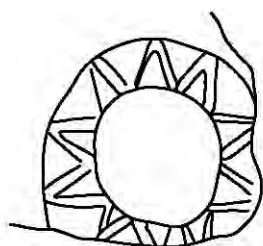
LC: SAM Girona, CC-95-XIX-49.

Lect.: anepígraf.

Tip.: la peça està classificada com a «aproximació a labio forma Pascual 1».

Bibl.: García Targa i Serrano Mínguez, 1995, p. 357.

Com.: al costat d'aquesta marca es va recollir un llavi de Pascual 1. El segell està descrit com a «sello de roseta incisa».

Dues variants d'un segell circular en forma d'anell solar decorat amb una sanefa realitzada a base de traços triangulars.

ÀMFORES DE PRODUCCIÓ LOCAL AMB SEGELLS DE LECTURA INDETERMINADA

123. A[---]QI?

LP: Can Pedrerol.

Dat.:

a1) ·A[---]QI? + (traç de grafit dactilar gairebé inapreciable a la vista)

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal), marca trobada per Pere Bel Cano l'any 1992 (Col·lecció Salvador Arís).

LC: Museu Municipal. Castell Ecomuseu Urbà de Rubí.

Lect.: il·legible.

Tip.: pivot alt i massís d'una àmfora de pasta groguenca.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Segell en cartel·la rodona amb les lletres disposades al voltant del cercle. La seqüència del text I·A sembla segura. El signe triangular d'interpunció podria delimitar una sola paraula que podria començar per A o per I. El centre de la circumferència sembla que està decorat amb un petit punt rodó. El sentit de la lectura resta indeterminat.

124. [---]ATR? + [---]AP?

LP: Can Tintorer.

Dat.:

a) [---]ATR? + [---]AP?

LT: Can Tintorer (el Papiol) (sector B).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6.

Lect.: [---]atr?() + [---]ap?().

Tip.: petit fragment superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

Dos segells associats amb el text fragmentat a l'esquerra. Les terminacions són dubtoses i desconegudes en la producció epigràfica de Can Tintorer.

125. CLA[R?] & CLA[S?]

LP: Can Tintorer.

Dat.:

a) CLA[R?] & CLA[S?]

LT: Can Tintorer (el Papiol) (maig de 1985; sector B, cala 1, estrat 4).

LC: Museu de Molins de Rei, T-B-818.

Lect.: Cla[r?](i, -) *vel* Cla[s?](sici, -).

Tip.: pivot d'àmfora de pasta beix amb desgreixant calcari.

Bibl.: Miró i Vilalta, 1989, làm. III.11.

Pel dibuix sembla una inscripció de quatre lletres: CLA[-]. Potser es tracta d'una nova variant de les sèries CLAR o CLAS (*vide* núm. 37 i 38).

126. CR?[-]

LP: Can Tintorer.

Dat.:

a) CR?[-] + [-]

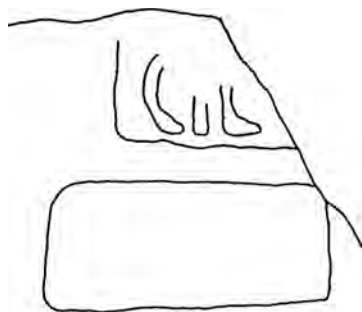
LT: Can Tintorer (el Papiol) (maig de 1985; sector B, cala 1, estrat 3).

LC: Museu de Molins de Rei, T-B-459.

Lect.: Cr?[-] + [-].

Tip.: fragment superior d'un pivot d'una àmfora de pasta vermella amb desgreixant calcari molt groller i amb engalba externa beix.

Bibl.: Miró i Vilalta, 1989, làm. II.7.

La primera marca està recollida en la memòria de l'excavació amb la lectura CIL. Tampoc no es pot descartar que el segon i el tercer traços dibuixin una lletra R amb el cos obert.

127. D[---?]

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) D[---?]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 323).

LC: SAM Girona, VFM'04-323.

Lect.: D[----?].

Tip.: fragment massís de la punta del pivot de l'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 323 ha proporcionat una nansa de Dressel 2-4 i aquest pivot.

Potser es tracta de la lletra D inicial d'un segell amb més text. No distingim amb claredat els límits de la cartel·la.

128. [---]EI?

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) [---]EI?

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 436).

LC: SAM Girona, VFM'04-436-7.

Lect.: [---]ei?.

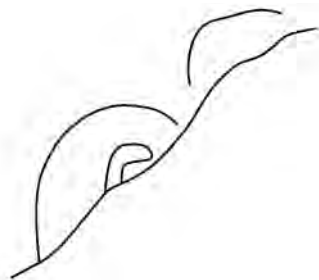
Tip.: fragment de coll i campana d'una àmfora amb l'arrencada d'una nansa. El segell apareix col·locat horitzontalment a la part del coll que quedava oculta per la nansa.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 436 ha proporcionat menys formes Pascual 1 (12) que Dressel 2-4 (21).

Distingim amb certs dubtes les siluetes de les dues darreres lletres del text. Un final [---]EI convida a pensar en el segell SENEI de Sant Vicenç dels Horts (*vide* núm. 108), però, en aquest cas, per a una nova variant amb la lletra I drete i prolongada.

129. Il·legibles

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) [---] + [---]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: [---] + [---].

Tip.: pivot curt d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

Dos segells il·legibles sobre un pivot curt de Dressel 2-4.

130. Il·legibles

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) [---] + [---]

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Francesc Moragas, 17-19 (any 2004; u. e. 314).

LC: SAM Girona, VFM'04-314.

Lect.: [---] + [---].

Tip.: petit fragment superior de paret d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer Álvarez i Sobrón Rodríguez, 2004, lám. 23.7.

Com.: l'estrat u. e. 314 destaca perquè conté molts fragments d'àmfora Dressel 2-4 (214) amb rebuigs de forn.

Dos segell il·legibles sobre un pivot d'àmfora Dressel 2-4.

131. Il·legible

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) Il·legible

LT: Sant Vicenç dels Horts, La Vicentina (8-7-1988).

LC: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts, SVH-4-20.

Lect.: il·legible.

Tip.: fragment massís de la punta d'un pivot d'una àmfora de color vermellós marró.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Caralt *et al.*, 1989; Barreda i Casanova, 1995a.

Distingim traços de tres lletres amb el cos ample i pla.

132. Il·legible

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) Il·legible

LT: Sant Vicenç dels Horts, Can Reverter (any 1995, 1a campanya, cala 2, u. e. 233).

LC: SAM Girona, CR95-233-94.

Lect.: il·legible.

Tip.: part superior d'un pivot d'una àmfora de pasta acurada oxidada feta amb argila ocre groguenca amb desgreixant de quars.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1995a, lám. V.9 i IX.19.

Petit segell circular fragmentat. Es conserven els traços de la part inferior d'una lletra, llegida en la memòria de l'excavació com a possible R.

133. Il·legible

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.: Claudi-Neró (a).

a) Il·legible

LT: Sant Vicenç dels Horts, carrer de Sant Miquel - poliesportiu municipal (maig 1996; u. e. 1).

LC: SAM Girona, SV96-1-26-1.

Lect.: il·legible.

Tip.: fragment de paret superior d'un pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus*. Ferrer i Álvarez, 1996, lám. 4.4.

Com.: datat per terra sigil·lada sud-gàl·lica en un horitzó claudi-neronià.

Pel context de la troballa, cal esperar que es tracti d'un segell en Dressel 2-4.

134. Il·legible

LP: Sant Vicenç dels Horts.

Dat.:

a) Il·legible

LT: Sant Vicenç dels Horts, Can Reverter (any 1995, 1a campanya, rasa 1, u. e. 302).

LC: SAM Girona, CR95-302-16.

Lect.: il·legible.

Tip.: pivot d'àmfora.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Barreda i Casanova, 1995a.

Segell circular amb el text molt desgastat. Distingim algunes ombres d'una lletra inicial o final per a un segell de dues o més lletres, probablement lligades.

135. Il·legible

LP: indeterminat.

Dat.:

a) Il·legible

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà, AGR-43.

Lect.: il·legible.

Tip.: pivot curt d'àmfora Dressel 2-4 de pasta de color vermell amb desgreixant de quars.

Bibl.: Izquierdo, 1887b, p. 272, fig. 34.

Segell amb un diàmetre màxim de 20,6 mm i tres o quatre lletres disposades radialment. No creiem que correspongui a cap de les marques publicades fins ara.

ÀMFORES FORANES I D'IMPORTACIÓ

136. TAM

LP: Dehesa de Arriba (vall del Guadalquivir, Bètica)

Dat.: mitjan segle II dC.

a) TAM

LT: Rubí, Can Xifra (turó actual de l'Institut J. V. Foix, del carrer de Can Sempere), recollida per Pere Bel Cano.

LC: Museu Etnogràfic Vallhonrat de Rubí, XIFRA-13.

Lect.: T. A() M().

Tip.: nansa solta amb paret de coll d'una àmfora d'oli Dressel 20.

Bibl.: *vidimus* (inèdit).

El segell TAM sobre Dressel 20 és originari de la terrisseria andalusa de Dehesa de Arriba, pròxima a la localitat cordovesa de Posadas (*Detumo*) (Berni, 2008, p. 482). Són diversos els exemplars recollits en el Mont Testaccio en contextos de ca. 160-161 dC, entre els quals cal destacar l'àmfora CIL, XV, 2653b + 4340, amb una datació absoluta de l'any 160 dC.

137. AG

LP: Albínia (Itàlia).

Dat.: segle I aC.

a) AG

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà, NR-597.

Lect.: Ag().

Tip.: llavi d'un coll d'àmfora Dressel 1B itàlica de pasta dura i granulosa de color marró vermell fort, amb molts vacúols petits i impureses inapreciables.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 90, núm. 84 = Izquierdo, 1987b, p. 138, fig. II.6.

Marca itàlica produïda a la regió vinícola de l'ager *Cosanus* (Albínia, Etrúria) cap a la primera meitat del segle I aC per a marcar contenidors de les formes Dressel 1A i B.

Aquesta inscripció (AG) correspon a una sèrie de marques de dues lletres que, segons Callender (1965, p. 48), pertanyen normalment a produccions italianes del segle I aC. Es localitza la presència d'AG a Orbetello, Clermont M. i Châteaumeillant. Manacorda (1981) afegeix a aquestes troballes les dels derelictes de Cap l'Estèrel (Giens) i de Porto Santo Stefano, sempre sobre Dressel 1, i les data entre el 70 aC i el 10 aC. És documentada també a *Ruscino* (Castell-Roselló) (Lamour i Mayet, 1980, núm. 2), a Ansarona i a Le Cayla de Mailhac (Lamour i Mayet, 1981, p. 201). En els dos primers casos es tracta d'una Dressel 1B i en el tercer, d'una Dressel 1A. Joan Carles de Nicolás la documenta a Biniatram (Ciutadella, Menorca) (Nicolás, 1979, p. 702). Fi-

nalment, hi ha dues troballes a Mont Beuvray, una a la Pâtur du Couvent i l'altra al Parc aux Chevaux, aquesta, excepcionalment, a l'arrencada de la nansa (Olmer, 2003, p. 222 i 223).

138. APOLONI

LP: Apani (Bríndisi, Itàlia).

Dat.: últim terç del segle II aC - primera meitat del segle I aC.

a) APOLO[NI] + VEHLI

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 673).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-673-1.

Lect.: Apollo[ni](des) + <C.> Vehili.

Tip.: segell col·locat en una de les dues nanses d'una part superior completa d'una àmfora ovoide de brindisina; en l'altra hi ha el segell VEHLI (*vide* núm. 151).

Bibl.: Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, lám. 150.

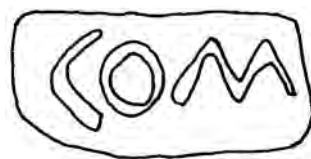

Nom grec d'un dels nombrosos esclaus subordinats en la producció d'àmfores d'oli de C. *Vehilius* a la terrisseria d'Apani (*cf.* núm. 151). El personatge es registra en els segells amb un ampli ventall de variants, amb una o amb dues L (Sciara, 1970, p. 148; Desy, 1989, p. 172). La forma APOLO[NI], amb la lletra P amb el cap obert o tancat, està ben documentada a Apani sobre àmfores ovoides, juntament amb les variants alternatives APOLLO, APOLO, APOLLON, APOLLO[NI], APOLONI, APOLLONID, APOLLONIDES, etcètera (Desy, 1989, p. 68-69).

Algunes d'aquestes variants es troben difoses per diferents indrets del territori català: APOLLO[NI] a la vil·la romana del Bosquet (Sant Pere de Ribes, Garraf) (Bosch i Miret, 1989, p. 151); APOLO[NI] a la vil·la romana de Vilalba (Camós, Pla de l'Estany) (Roura *et al.*, 1988, p. 73, fig. 43.2); APOLONI a la muralla romana d'Empúries (Almagro, 1952, núm. 173); APOLLON (escriptura retrògrada) al fons d'una fossa excavada a la ciutat romana de *Iesso* (Guissona,

Segarra) i datada entre la darrerria del segle II aC i l'inici del segle I aC (Guitart, Pera i Carreras, 1998, p. 44).

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 157, núm. 265 = Izquierdo, 1987b, p. 138, fig. II.4.

139. BA[---]

LP: vall del Guadalquivir i Genil (Bètica).

Dat.: segle III dC (raons tipològiques).

a) BA[---]

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà, LS-B-52.

Lect.: Ba[---]().

Tip.: àmfora Dressel 20 bètica del s. III dC, de pasta de color beix ataronjat amb nucli gris i amb desgredant fi de quarsita fosca i mica, i amb vacuòls.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 190, núm. 345; Berni, 1998, p. 222, núm. 77.

Marca bastant esborrada en una cartel·la rectangular estampada a la part superior de la nansa trencada que uneix el coll amb la vora de l'àmfora Dressel 20, que correspon a una producció del segle III dC. A causa d'una fractura tan sols es conserven les dues primeres lletres de la marca. El text conservat pot correspondre a diverses marques bètiques del segle III dC que comencen amb les mateixes lletres, com BAIS (decorada amb una palma al final del text), del municipi flavi d'Arva (Berni, 2008, p. 294), BALF de La Catria (Berni, 2008, p. 323) o BARB (Étienne i Mayet, 2004, núm. 182a).

140. COM

LP: Maresme o Vallès Oriental.

Dat.:

a1) COM + (dos grafits *ante cocturam*)

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà, AGR-46 NR-493.

Lect.: Com().

Tip.: pivot de Dressel 2-4 tarraconense de pasta dura de color vermell intens amb desgredant de quars.

a2) COM

LT: Sant Boi, carrers de l'Alou, 47-43, i de Mossèn Francesc Albertí, 1-3 (any 2007; u. e. 629).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, AB-07-629-3.

Lect.: Com().

Tip.: pivot alt i massís d'àmfora Dressel 2-4 tarraconense de pasta dura vermellova amb desgredant de quars.

Bibl.: *vidimus*. Huertas Arroyo i Boullosa Garcia, 2007, lám. 32.

El primer exemplar (a1) apareix sobre un pivot d'àmfora Dressel 2-4 tarraconense, amb dos grafits previs a la coccio i fets amb el dit: un dibuixa una gran V i l'altre és una empremta circular.

Aquest segell en concret s'ha documentat a Òstia sobre un pivot de Dressel 2-4 (Tchernia i Zevi, 1972, fig. 5.4). De Badalona és una variant COM retrògrada sobre un pivot de Dressel 2-4, col·locada al costat d'un altre grafit *ante cocturam* de grans dimensions, amb forma simplificada de lletra F feta amb dos traços (Comas, 1997, p. 55, núm. 134).

El seu lloc de producció és encara desconegut a la Laietània. Pel tipus de pasta ceràmica es pot esperar una producció del Maresme o del Vallès Oriental.

141. DAMA

LP: Apani (Brindisi, Itàlia).

Dat.: últim terç del segle II aC - primera meitat del segle I aC.

a) DAMA

LT: Sant Feliu de Llobregat, les Grasses (any 1996; UE-54, nivell fòrum II-III-IV-V-VI).

LC: SAM Girona, G.96-9206.

Lect.: dama(s).

Tip.: segell col·locat sobre una nansa solta d'una àmfora ovoide brindisina que conserva el coll i el llavi.

Bibl.: *vidimus* (inèdit; dibuix d'Eduard Garrote).

Darrere el nom grec *Damas* es registra un esclau lligat a la producció d'envasos d'oli del sud d'Itàlia (Cipriano i Carré, 1989).

Al centre productor d'àmfores d'Apani, la forma abreujada DAMA amb lletres grans es constata sobre àmfores de la producció *vehilianna* (cf. núm. 151), mentre que la versió completa DAMAS amb lletres mitjanes apareix associada amb la producció *aniniana* (Desy, 1989, p. 173).

142. PHAE

LP: Vallès Oriental (*Lauro*).

Dat.: *Castra Praetoria*.

a) PHAE

LT: Sant Boi, Termes Romanes de Sant Boi (excavacions de J. C. Serra Ràfols al final de la dècada del 1950 i al començament de la del 1960).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1569.

Lect.: phae(dimí, -nusae, -).

Tip.: pivot llarg i estilitzat d'àmfora Dressel 2-4 d'argila interior vermellova intensa amb abundant desgredant de quars i exterior amb tonalitat vermellova fosca.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, fig. 1; Barreda i Casanova, 1990, lám. XIII-4; Pascual, 1991, núm. 173.1, lám. XIX.385; López, 1998, p. 236, lám. II.4 = López, 2009, p. 77, fig. 8.10.

La marca PHAE ha estat tradicionalment assignada a la producció epigràfica de Sant Boi pel fet d'haver-se recollit a la zona de les Termes, sota la qual hi ha els forns i els abocadors d'àmfores. En realitat, hem pogut comprovar en primera persona que es tracta d'una importació. La forma alta, pesant i massissa del pivot, així com l'argila vermellova intensa de la pasta amb abundant desgredant de quars, són característiques més properes a altres regions de la Laietània, com el Maresme o el Vallès Oriental.

Per a la seva correcta localització hem de tenir en compte una troballa idèntica de Dressel al dipòsit amforal de *Castra Praetoria* (Roma), amb una cronologia *ante quem* 45 dC (Dressel, 1979, p. 61-62 = CIL, XV, 3503). El segell PHAE de Roma es troba col·locat a prop de la punta de l'àmfora Dressel 2-4. Al mig de la campana del recipient hi ha escrita una inscripció amb tinta negra: Laur / IIII / L I [F? aut S?]; i al costat oposat, a la part dreta de la campana, n'hi ha una altra escrita amb lletres vermelles. Dressel va llegir amb gran encert Laur(*onense*) a la primera línia, amb la qual cosa va reconèixer un dels millors vins hispans al·ludits per Plini (*Nat. Hist.*, XIV, 71) com a contingut de la Dressel 2-4.

Aquesta i altres inscripcions similars que esmenten el vi *Lauro*nense han estat objecte de controvèrsia pel que fa al lloc d'origen a causa de l'existència de diverses *Lauro* (Miró, 1985; Miró, 1988, p. 142-247; Aguilar, 2007). Un argument a favor de la procedència catalana del vi el proporcionen aquest segell PHAE de Sant Boi i les estampilles P·TE i PTE de Caldes de Montbui (Vallès Oriental) i del Sant Crist (Mataró, Maresme) (Pascual, 1977, p. 55, núm. 36, 64 i 117), presents en dues àmfores Dressel 2-4 de *Carthago* amb aquesta inscripció amb tinta (Tchernia, 1971, p. 73-75, n. 90, «PL·IE»; Miró, 1988, p. 243, «PLTE»; Freed, 1998, fig. 2.4 i 3.6-7, «PL·TE»). Actualment, el territori productor de vi es relaciona amb la zona delimitada per les localitats de Caldes de Montbui, Santa Eulàlia de Ronçana, les Franqueses del Vallès, Cardedeu i Llinars del Vallès, on va haver-hi una destacada regió vinícola amb producció d'àmfores Dressel 2-4 (Revilla, 1995, p. 219-231). Aquesta localització estaria reforçada per l'existència d'una seca de monedes de bronze amb la llegenda ibèrica *Lauro* de la segona meitat del segle II aC en una zona situada dins del Vallès Oriental, possiblement en la zona que

ocupa actualment Llerona (Estrada i Villaronga, 1967).

Pel que fa al nom del personatge del segell PHAE, proposem desenvolupar la marca com a *Phaedimus* o *Phaenusa*, prenent en consideració dos exemples propers de l'epigrafia lapidària catalana: *Marcus Cornelius Phaedimus* a Iesso (Guissona) (IRC, II, 8) i *Cornelia Phaenusa* a Barcino (IRC, IV, 137).

143. FEON

LP: indeterminat (Itàlia).

Dat.: primera meitat del segle I aC (segell NEON).

a) FEON

LT: Sant Boi, Barri Antic (excavacions de J. C. Serra Ràfols).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Lect.: Feon.

Tip.: vora d'àmfora Lamboglia 2 d'argila ocre.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 470, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XI.1.

Segell d'escriptura retrògrada en una cartella rectangular col·locat sobre la cara externa d'un llavi en forma de collaret d'una àmfora itàlica Lamboglia 2. No coneixem cap altre segell igual que aquest. La forma del text i del nom s'assembla a la de la sèrie NEON, documentada en el jaciment submarí de Punta de Algas (Mas, 1971), situat al terme municipal de San Pedro del Pinatar (Múrcia), enfront de la Manga del Mar Menor, amb carregament d'àmfores del tipus Lamboglia 2 i cronologia del període 100-50 aC. Una de les dues variants NEON és d'escriptura retrògrada i està escrita amb un tipus de lletra amb un cos i un estil similars als de la marca FEON (Márquez i Molina, 2005, p. 195, núm. 94b).

144. TMFR

LP: indeterminat (Itàlia).

Dat.:

a) T·M·FR

LT: Sant Boi, Termes Romanes (any 1998; u. e. 1014).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, SB 1014.

Lect.: T. M() Fr().

Tip.: pivot d'àmfora Dressel 2-4 de possible origen itàlic.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Fierro Macia i Caixal Mata, 2000.

El segell registra els *tria nomina* d'un personatge lliure, clarament separats per dos punts circulars. Marca desconeguda en altres llocs.

145. SN

LP: indeterminat (Laietània).

Dat.:

a) SN

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: actualment perduda (calc de Maria Codina).

Lect.: S. N().

Tip.: pivot d'una àmfora tarraconense de pasta ataronjada amb desgreixant blanc fi.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 159, núm. 268.

Marca desconeguda en altres llocs.

146. PNNPHI (PNPHI)

LP: *Arva* (vall del Guadalquivir, Bètica).

Dat.: primera meitat avançada del segle III dC (tipologia).

a) PNNPHI (PNPHI)

LT: Sant Joan Despí, les Begudes (any 2001).

LC: SAM Girona, SDB/Z1 UE-1036-15.

Tip.: nansa completa amb coll d'una àmfora

Dressel 20 bètica de la primera meitat del segle III dC, de pasta exterior de color siena i interior de tonalitat vermello.

Lect.: P. N() <N()> Phi().

Bibl.: *vidimus*. Vila i Gutiérrez, 2004, làm. 17.

Sota el nostre punt de vista es tracta d'un segell compost, amb un *cognomen* servil Phi() posposat al nom abreujat d'un altre personatge anomenat P. N() <N()> (Berni, 2008, p. 297). Tant el perfil estret de la nansa, d'aspecte massís i pesant, com la grafia particular i descurada de les lletres, són dues característiques formals pròpies de les produccions bètiques de la primera meitat avançada del segle III dC.

147. NICIA

LP: indeterminat (Itàlia).

Dat.: últim terç del segle II aC - meitat del segle I aC (tipologia).

a) NICIA

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà, NR-1148.

Lect.: Nicia.

Tip.: llavi d'un coll d'una àmfora Lamboglia 2 d'Apúlia.

Bibl.: inèdit (dibuix de P. Izquierdo).

Marca documentada amb enorme abundància al derelict de Punta de Algas (San Pedro del Pinatar, Múrcia) (Márquez i Molina, 2005, p. 195, núm. 95), sempre sobre la forma adriàtica Lamboglia 2 (Desy, 1989, p. 176). Es coneixen també dues troballes a Itàlia, a Tortona (Blanc-Bijon *et al.*, 1998, p. 664) i a Marano Lagunare (Blanc-Bi-

jon *et al.*, 1998, p. 665), també a la zona minera de Cartagena i la vall del Po.

148. MP[ORCI]

LP: Badalona.

Dat.: últim quart del segle I aC - primer quart del segle I dC.

a) MP[ORCI]

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà.

Lect.: M. P[orci].

Tip.: llavi d'una àmfora Pascual 1 de pasta de color beix amb desgredant blanc i de mica.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 122, núm. 146 = Izquierdo, 1987b, p. 138, fig. II.8.

Marca trobada en quantitats ingents a la ciutat romana de *Baetulo* (Badalona), amb més de setanta-set exemplars. La seva presència a les Sorres testimoniaria la utilització d'aquesta àrea portuària com a punt d'escala en la navegació cap a la Mediterrània central, ja que és ignota al sud de les Sorres, llevat de les illes Balears: Torralba d'en Salord (Nicolás, 1979, p. 41) i Manacor (Guerrero, 1991, p. 121). El gruix de les troballes d'aquesta marca es troba al sud de la Gàl·lia i a la vall del Roine, amb nombroses localitats recollides en el catàleg de M. Comas (1997, p. 28-29): Ansarona, Bordeus, Castell-Rosselló, Cébazan, Lió, Narbona, Port-la-Nautique, Saint-Marcel i Tolosa. En el *limes* germànic és documentada en el campament militar de *Novaesium* (Neuss), i a Itàlia és documentada a Pompeia.

La marca està ben datada en la darrera dècada abans del canvi d'era en diversos contextos del sud de França, i al llarg de la primera meitat del segle I dC a Badalona. El lloc de producció no ha estat trobat, però havia de ser proper a *Baetulo*. Pel que fa a la identitat del personatge *M. Porcius*, una troballa recent de l'*oppidum* de Châteaumeillant (Cher) ha proporcionat una nova variant epigràfica més desenvolupada, amb la forma M·POR·FIC, que fa suggestiva la hipòtesi del propietari de la *figlina* (Laubenheimer i Barthélemy-Sylvand, 2010, p. 31, núm. 33).

149. SEDAVITI

LP: Las Delicias (Genil, Bètica).

Dat.: segon quart del segle I dC.

a) [SED·]AVITI

LT: Sant Boi, Termes Romanes (anys 1989-1991; u. e. 221, zona II, horitzó H).

LC: magatzem de l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat.

Lect.: <P.> [Sed](ati) Aviti.

Tip.: nansa solta d'una àmfora Dressel 20 bètica del període julioclaudi.

Bibl.: López i Estany, 1993, làm. XVII.9; Berni, 1998, p. 272, núm. 61.b1.

Segell produït al començament del segon quart del segle I dC a la terrisseria ansalusa de Las Delicias, a prop de la colònia romana d'*Astigi* (Écija) (Berni, 2008, p. 426-432). La forma del text sencer és complexa, ja que registra els *duo nomina* del personatge amb una parella de nexes: S^ΛE^ΛD i A^ΛV^ΛI^ΛT^ΛI. Aquest mateix tipus de segell està documentat a *Barcino* amb el text ben conservat, en una troballa a les antigues excavacions a la plaça de Rei i a la Casa Padellàs (Duran, 1943, p. 74, fig. 43.3 = Berni, 1998, núm. 61.b2). De Barcelona i sense context són també dos exemplars de la variant més desenvolupada, P·S·AVITI, amb la lletra prenominal, que vam dibuixar en el Museu d'Arqueologia de Catalunya (Berni, 1998, núm. 61.a1-a2).

150. QVFIR

LP: vall del Guadalquivir i Genil (Bètica).

Dat.: segon quart del segle I dC (Port-Vendres II).

a) Q·V[·]FIR

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 313).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-313-48.

Lect.: Q. V() Fir(mi).

Tip.: part superior d'una nansa d'una àmfora bètica Dressel 20 de petit mòdul i d'una tipologia de mitjan segle I dC. Es tracta, probablement, d'una Dressel 20 *parva*.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 91.

Segell col·locat frontalment en una nansa de petites dimensions de Dressel 20 bètica, elaborada amb el característic aixafament de la part superior del mànec que uneix l'àmfora amb el coll del recipient (Berni, 2008, p. 59). El relleu de les lletres és feble, no ha quedat marcat el segon punt, i la darrera lletra visible (R) només conserva el perfil inicial.

D'aquesta sèrie es coneixen dues variants amb diferent desenvolupament, lligades a contextos arqueològics del segon quart del segle I dC. La variant Q·V·FIRM, amb el *cognomen* més desenvolupat, es troba en la nau bètica de Port-Vendres II, de ca. 41-42 dC (Colls i Lequément, 1980, p. 182, fig.1). La variant de Sant Boi també té altres paral·lels ben datats en època julioclàudia, trobats a *Augusta Raurica* (Augst, Suïssa) (Martin-Kilcher, 1987, ST 122) i a la ciutat romana de *Sala*, a la Mauritània Tingitana (Sale, Marroc) (Boube, 1975, núm. 54).

151. VEHILI

LP: Apani (Bríndisi, Itàlia).

Dat.: últim terç del segle II aC - primera meitat del segle I aC.

a) VEHILI + (grafit *post cocturam*) + APOLO[NI]

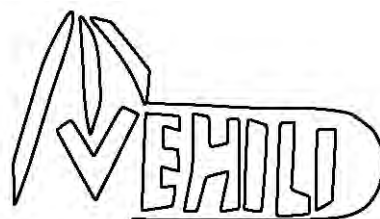
LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 673).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-673-1.

Lect.: <C.> Vehili + Apollo[ni](des).

Tip.: segell col·locat en una de les dues nanses d'una part superior completa d'una àmfora ovoide brindisina; en l'altra hi ha el segell APOLO[NI] (*vide* núm. 138).

Bibl.: Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 150.

Rere el nom *C. Vehilius* s'identifica un membre de la poderosa família *Vehiliana*, amb propietats a la zona d'Apani, a la regió de Brindisi de la Pulla adriàtica. S'atribueix a aquesta família la propietat de la segona terrisseria més important localitzada a Apani, amb una destacada producció d'àmfores d'oli de cos ovoide (Manacorda, 1994, p. 12-23; Palazzo, 1994, p. 56; Palazzo, 1996, p. 48-52). L'altra gran propietat d'Apani és de la família *Anniana*, probablement per a una fase anterior a la de *Vehilius*. La documentació epigràfica desapareix pràcticament amb la dictadura de Luci Corneli Sul·la (81-80 aC), quan són intervingudes les grans propietats romanes del sud d'Itàlia (Cipriano i Carre, 1989, p. 92). En les seves àmfores hi ha present un ampli repertori de noms d'esclaus grecs (Desy, 1989, p. 170): *Gorgias*, *Hermogenes*, *Leontiscus*, *Menecrates*, *Perdicus*, *Apollonides*, *Damas* (vide núm. 141) i *Menopilus*.

Els segells de *C. Vehilius* tenen una àmplia difusió a la façana mediterrània occidental (Desy, 1989, p. 125-132). El mateix tipus de segell documentat a Sant Boi ha estat també recollit a la muntanya de Montjuïc (Barcelona) durant una intervenció arqueològica l'any 1990 a la zona de la Pedrera i amb un horitzó de la primera meitat del segle I aC (Asensio *et al.*, 2009, làm. 11.14). Disposem d'altres troballes catalanes en àmbits urbans a Badalona, en un context del segon quart del segle I aC (Comas, 1997, p. 85, núm. 215), i a Empúries (Almagro, 1952, núm. 179; Almagro, 1952, núm. 193 = Berni, 1996, núm. 2).

152. VERSO

LP: costa adriàtica (Itàlia).

Dat.: darrer terç del segle II aC - meitat del segle I aC.

a) VERSO

LT: les Sorres, sector V.

LC: rectoria de Castelldefels.

Lect.: Verso.

Tip.: llavi d'una àmfora Lamboglia 2 de l'Apúlia, de pasta de color marró vermell amb la superfície marró groc clar, de tacte farinós.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 99, núm. 92 = Izquierdo, 1987b, p. 138, fig. II.7.

Segell ben representat en les àmfores republicanes del tipus Lamboglia 2, en aquest cas, amb un origen de la producció encara desconegut a la zona de la Pulla, a la costa adriàtica (Desy, 1989, p. 182).

Marca coneguda a La Unión (Márquez i Molina, 2005, núm. 120a2), a Villaricos (Siret, 1909; Beltrán, 1970, p. 195) i a Mazarrón (Ramallo, 1983; Márquez i Molina, 2005, p. 219, núm. 120). No deixa de ser curiós que aquestes quatre troballes de la costa mediterrània de la península Ibèrica, comptant la de les Sorres, siguin properes a jaciments de metalls explotats en època romana. També ha estat documentada a les Marines, a Dénia (Márquez i Molina, 2005, p. 219, núm. 120) i a la colònia de Sant Jordi, a Ses Salines (Mallorca) (Cerdà, 1980, p. 77; Colls, 1987, fig. 4.28), on devia formar part del carregament del derelict A, datat al darrer quart del segle II aC. A Itàlia està documentada a Milà (Via San Paolo i Corso Vittorio Emanuele) (Bruno, 1995, núm. 2-110 i 111), a Portoni Ca'Ziliotto (Altino) (Toniolo, 1991, p. 83, fig. 161) i a Eporedia (Ivrea) (Blanc-Bijon *et al.*, 1998, p. 691).

La distribució de la marca VERSO, concentrada a la nostra costa i a l'alta vall del Po, com la NICIA que hem descrit anteriorment (vide núm. 147), ha de ser indicadora de rutes comercials molt específiques, probablement vinculades al comerç de metalls.

153. [---]MAS

LP: *Gallia Narbonensis*.

Dat.: meitat del segle I dC - final del segle III dC (producció de Gauloise 4).

a) [---]MAS + (grafit simbòlic *ante cocturam*)

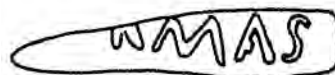
LT: les Sorres, possiblement al sector v.

LC: col·lecció de Maria Codina (Torreó Mediterrà).

Lect.: [---]mas().

Tip.: nansa d'una àmfora Gauloise 4 reconstruïda, de la qual hi ha gairebé tots els fragments.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 165, núm. 273.

A la mateixa peça, a l'altura del diàmetre màxim hi ha un grafit realitzat després de la cocció amb un cercle dividit en vuit sectors per quatre

traços radials. Aquesta marca incompleta no té paral·lels exactes.

154. [---]MNAS

LP: indeterminat (Itàlia).

Dat.: segona meitat del segle III aC.

a) [---]MNAS

LT: les Sorres, sector indeterminat.

LC: Museu de Gavà.

Lect.: [---]mnas?

Tip.: coll d'una àmfora grecoitàlica de transició, estampada a l'arrencament superior de la nansa i malauradament trencada. La pasta és vermella en el nucli, amb desgreixant que inclou partícules grises i negres lluent, i la superfície és de color beix clar.

Bibl.: Izquierdo, 1987a, p. 70, núm. 29.

A primera vista, la marca es llegeix com a SANM-[---], però el fet que la S i la N hi apareguin grafiades en sentit invers fa molt probable la lectura retrògrada de la inscripció. Callender n'assenyala un paral·lel en la inscripció PMNAS (escriptura retrògrada) trobada a Richborough (Ciney) (Callender, 1965, núm. 1351c). Hi ha un segell MNAS amb S retrògrada estampat en una nansa «que sembla de Dressel 1», trobada a Eysses (Villeneuve-sur-Lot) (Gruat, 1994, núm. 1345c).

155. (Segell púnic)

LP: púnica centromediterrània

Dat.: final del segle IV - primera meitat del segle III aC.

a) (Segell púnic)

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 475).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-475-5.

Tip.: petit fragment del coll d'una àmfora púnica amb arrencament de nansa.

Lect.: (segell púnic).

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 188.

El segell està col·locat a una banda de l'arrencada de la nansa. El text fragmentat conserva les dues primeres lletres d'una inscripció púnica, probablement amb l'abreviatura d'un nom personal d'origen centromediterrani. La peça va ser recollida en un nivell de sedimentació natural que reomple la mina ibèrica. L'estrat u. e. 475 va donar una vora d'àmfora Mañá D i algunes àmfores ibèriques. La vora de l'àmfora púnica és un envàs de transició entre les formes T-4215 i T-5231 de Ramon (1991).

SEGELLS EN *DOLIA*

156. [-]CORPR[---]

LP: Can Pedrerol.

Dat.: segle I dC.

a) [-]COR·PR[---]

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal) (any 2004; u. e. 271 D3).

LC: Arqueociència, CCP'04-271-61.

Tip.: petit fragment de paret de *dolium*.

Lect.: [-] Cor(neli) Pr[---].

Bibl.: *vidimus*. Moret, 2007, p. 92, làm. 9.41.

La intervenció arqueològica de l'any 2004 als voltants de la masia de Can Pedrerol i de l'ermita de Sant Quintí va posar al descobert algunes estructures productives de la vil·la romana, entre les quals cal destacar un *lacus* i el camp de *dolia defossa* d'una *cella vinaria*. Les instal·lacions destinades a l'emmagatzematge de vi van ser amortitzades a partir de la segona meitat i l'últim terç del segle I dC, segons el que es desprèn de l'estudi dels materials ceràmics (Moret, 2004). Durant les tasques d'excavació es van recuperar diverses inscripcions realitzades sobre fragments de *dolia*: un

grafit fragmentat *post cocturam* amb la xifra [X] XII s(extarii) [---] (Moret, 2007, làm. 9.39) i dos segells, [- ·]COR·PR[---] i C·LIC·ADIN (cf. núm. 158), relatius a dos personatges lliures de les *gentes Licinia* i *Cornelia*.

El segell [- ·]COR·PR[---] va ser recuperat desplaçat del seu àmbit natural, en un estrat d'amortització d'una de les quatre estructures cúbiques de la primera meitat del segle II dC. Per la forma rígida de les lletres, amb les arestes ben marcades, sembla que va ser imprès amb una matriu de bronze. La inscripció està fragmentada a cada extrem: manquen la lletra prenominal i el primer signe de puntuació a l'esquerra, i les lletres finals del *cognomen* a la dreta. Tot i això, s'aconsegueix llegir la major part del nom romà.

Com és sabut, la *gens Cornelia* era una de les famílies preeminents de la colònia de *Barcino* (Granados i Rodà, 1993, p. 13). Amb aquest segell es posa en evidència la implicació d'un membre d'aquesta família en el procés de fabricació dels grans contenidors de ceràmica destinats a contenir vi, suposadament durant l'època de les grans exportacions en àmfores.

núm. 148). En aquest cas, el text HILARI· segueix un recorregut invers circular directe.

La fabricació d'aquest gran objecte d'argila cuita per a produir vi s'ha de relacionar, per la procedència, amb l'activitat industrial de l'*Hilarius* de les àmfores Dressel 2-4 de Can Tintorer (*vide* núm. 65).

157. HILA[RI]

LP: Can Tintorer.

Dat.: segon quart del segle I dC (segells en àmfora).

a) HILA[RI·]

LT: Can Tintorer (el Papiol), primeres prospeccions superficials.

LC: Museu de Molins de Rei, CT-11.

Tip.: petit fragment de campana superior de *dolium*.

Lect.: Hila[ri].

Bibl.: *vidimus*. Bergadà, 1981, làm. IV.

Com.: segell circular en un petit fragment de paret superior d'un *dolium defossum* de producció local. La superfície és de color vermellós i té grans inclusions de desgreixant de quars. El text de la inscripció HILA[RI·] és d'escriptura circular retrògrada. Potser va tenir un signe d'interpunció per a marcar els límits de la paraula.

La composició formal de la inscripció és anàloga a la de dos segells circulars més petits trobats sobre una àmfora Dressel 2-4 o Pascual 1 a Port-la-Nautique (Narbona) (Bergé, 1990, p. 181, núm. 132; Falguera, 1993, p. 39, núm. 158 = Sciallano, 2006, p. 372,

158. CLICADIN

LP: Can Pedrerol.

Dat.: segle I dC.

a) C·LIC·ADIN

LT: Can Pedrerol (Castellbisbal) (any 2004; u. e. 137).

LC: Arqueociència, CCP'04-137-3.

Tip.: petit fragment de paret de *dolium*.

Lect.: C. Lic(ini) Adin(i).

Bibl.: *vidimus*. Moret, 2007, p. 92, làm. 9.40.

El lloc i les circumstàncies de la troballa ja s'han explicat anteriorment quan hem parlat del segell [- ·]COR·PR[---] (*vide* núm. 156). La inscripció es conserva completa en un petit fragment de paret de *dolium* aparegut en un dels nivells d'amortització de la *cella vinaria* de la vil·la romana excavada l'any 2004 (Moret, 2007).

La inscripció recull el nom d'un membre de la gens *Licina*, una de les famílies més prestigioses de *Barcino* ja documentada en les inscripcions lapidàries del segle I dC, fet que ha permès acostar-la al període fundacional de la colònia (Granados i Rodà, 1993, p. 13). A hores d'ara, a més de *C. Licinius Adinus*, coneixem altres segells en *dolia* amb aquest gentilici procedents de diferents llocs de la Laietània, que ja vam donar a conèixer fa uns quants anys (Berni, Carreras i Olesti, 2005). Es tracta del llibert *L. Licinius Chres(imus)*, documentat amb la variant *L·LIC·CHRES* a Can Feu (Sant Quirze del Vallès), Castellarnau (Sabadell) i Santa Margarida de Montbui (Anoia) associat amb un segon segell de l'*offinator Fidelis*. Del subsòl de la ciutat romana de *Barcino* és una variant diferent, amb una combinació de nexes més complexa, que ens dona la forma aparent [-] *LICIN·C^HRES^V^MI*.

159. H

LP: indeterminat.

Dat.:

a) H

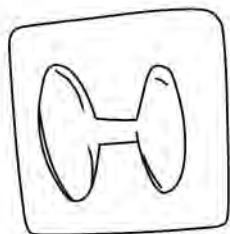
LT: Sant Joan Despí, les Begudes (any 2001).

LC: SAM Girona, SDB/Z2 UE-1003-1.

Tip.: gran fragment de campana superior d'un *dolium* amb part de la vora.

Lect.: H().

Bibl.: *vidimus*. Vila i Gutiérrez, 2004, lám. 17.

Segell monoliteral en una cartel·la quadrada amb forma aparent de lletra H, traçada de manera irregular pel fet que les astes verticals són més gruixudes que l'horitzontal.

Durant l'excavació es van recuperar un total de seixanta-quatre fragments de *dolia*, entre els quals hi havia el fons de tres recipients (un *in situ*). Cal esmentar també la troballa d'un grafit *post cocturam* amb la xifra de capacitat *M XXX[---]* incompleta a la dreta (Vila i Gutiérrez, 2004, lám. 18).

160. (*Signum*)

LP: Sant Boi (probablement).

Dat.: 50-25 aC (a).

a) (*Signum*)

LT: Sant Boi, Camí Vell del Llor - carrer de Lluís Companys (any 1991; sector 2, u. e. 16).

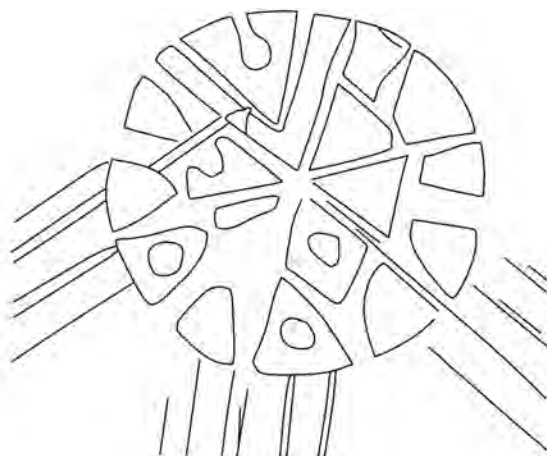
LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CVLL91-216-14.

Tip.: gran fragment de campana superior d'un *dolium* amb vora, d'argila ocre amb la superfície grollera i amb desgredant de mica i quars granulat.

Lect.: anepígraf.

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1991, p. 36, lám. XXXVI.4.

Com.: la fase IX proporciona una datació del període 50-25 aC.

Segell anepígraf col·locat a la campana superior d'un *dolium defossum* decorat amb bandes incises. L'estrat 16 pertany a la fase IX del jaciment, amb un horitzó precís entre els anys 50-25 aC.

SEGELLS EN TÈGULA

161. LHEROPT

LP: indeterminat.

Dat.: segona meitat del segle I dC (paral·lels).

a1) L·HER·OPT

LT: Sant Joan Despí, les Begudes (any 2001).

LC: SAM Girona, SDB/Z3 UE-1045-18.

Tip.: segell incís en un gran fragment de tègula de color siena a l'exterior i ataronjat a l'interior.

Lect.: L. Her(enni) Opt(ati).

Bibl.: *vidimus*. Vila i Gutiérrez, 2004, lám. 21.

a2) [L·]HER·OPT

LT: Sant Boi, carrer de la Pau (1984, u. e. 256).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1640.

Tip.: segell incís en un petit fragment de tègula d'argila vermellosa.

Lect.: [L·] Her(enni) Opt(ati).

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Puig, Molist *et al.*, 1984.

a3) [L·HE]R·OPT

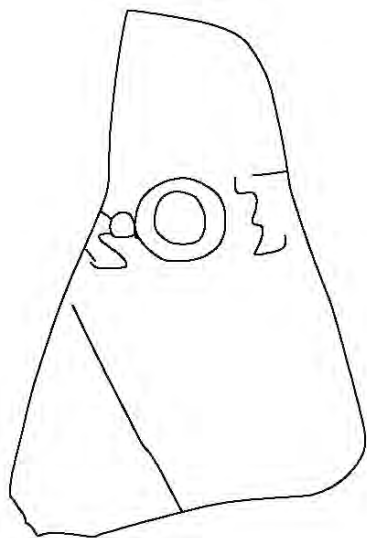
LT: Sant Joan Despí, les Begudes (any 2001).

LC: SAM Girona, SDB/Z3 UE-1101-17.

Tip.: segell incís en un petit fragment de tègula de color vermell marronós.

Lect.: [L· He]r(enni) Opt(ati).

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Vila i Gutiérrez, 2004.

Aquest segell és molt conegut amb aquesta forma amb les lletres impreses en negatiu, absència de cartel·la i els coneguts nexes H^E i P^T. Les marques impreses amb aquesta forma responen a l'ús de múltiples matrius amb pastes de diverses coloracions, des de tonalitats siena fins al vermell intens. Aquests dos arguments han estat

utilitzats com a pretext per a donar suport a la tesi d'una indústria descentralitzada i dispersa en diversos centres productors (Rodà, 1994, p. 224). Els exemplars recuperats a Catalunya, França i Itàlia corroboren aquesta diversitat material.

Les tègules de *L. Herennius Optatus* tenen una difusió molt àmplia que cobreix el litoral nord-occidental de la Mediterrània, des dels enclavaments de la costa d'Alacant fins al litoral de la Lligúria italiana. A Hispània tots els exemplars procedeixen de la *Tarraconensis* i es troben situats entre Empúries i *Ilici* (Rico, 1995 i 2002-2003; Abascal, 2009). A la zona costanera de Catalunya l'àrea de distribució és bastant àmplia i està representada per Tortosa, Tarragona, Barcelona, diverses localitats costaneres del Maresme i Empúries.

La ubicació dels centres de producció de les tègules amb aquesta marca és un problema molt debatut, així com la raó de la difusió tan important d'un material de construcció amb escàs valor econòmic per al comerç marítim. Quant a la seva cronologia, les dades apunten la segona meitat del segle I dC.

162 TPAETI

LP: indeterminat.

Dat.:

a) T·PAET[I]

LT: Sant Boi, Barri Antic, plaça de la Constitució (anys 1979-1980; Q(1-2)5).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Tip.: fragment de tègula d'argila carbassa vermellós amb desgredant mixt.

Lect.: T. Paet[i].

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 471, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, lám. LXXXI.4.

L'origen d'aquesta marca és problemàtic i encara no està resolt. Han aparegut diversos exemplars idèntics a la terrisseria de Tomoví (el Ven-

drell, Baix Penedès) (Sabaté i Piqué, 1987, fig. 3; Revilla, 1994). També s'han trobat dos exemplars (un amb el text sencer) a la capital provincial de *Tarraco* (Codex, 1996; Codex, 1997) i altres d'esborrats durant les excavacions de la necròpolis paleocristiana de Tarragona (Rico, 1995, p. 206).

Segell sense paral·lels.

163. SVAVIS

LP: Can Tintorer.

Dat.:

a) [S]VAVIS

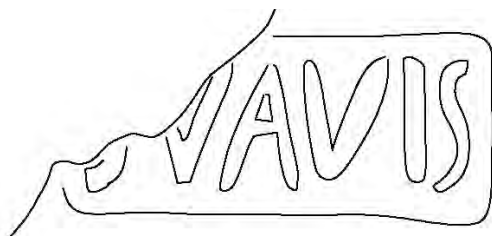
LT: Can Tintorer (el Papiol) (maig de 1985; sector B, cala 1).

LC: Museu de Molins de Rei, CT-6/1.

Tip.: petit fragment de tègula d'argila de tonalitat groguenca amb símptomes de sobrecció.

Lect.: [S]uavis.

Bibl.: *vidimus* (inèdit). Miró i Vilalta, 1989.

Els límits verticals de la cartel·la es conserven tot i la fractura que afecta la part inicial del text. El relleu del text és tan feble que a simple vista semblen ombres de lletres.

164. [---]VPA

LP: Sant Boi?

Dat.:

a) [---]V·PA

LT: Sant Boi, Barri Antic (excavacions de J. C. Serra Ràfols).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Tip.: petit fragment de tègula d'argila ataronjada amb desgreixant de mica daurada i quars.

Lect.: [---]v() aut [---]u() Pa().

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, p. 471, fig. 1 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XIV.2.

SEGELLS EN GERRES DE CERÀMICA COMUNA OXIDADA

165. FLAC, FLA

LP: Sant Boi.

Dat.:

a) FLAC

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (anys 1979-1980; Q(4)7).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, 1642.

Tip.: petit fragment de paret propera a l'arrencada inferior d'una nansa. El segell es troba col·locat *in radice ansae*.

Lect.: Flac(ci, -cini).

Bibl.: *vidimus*. Barreda i Casanova, 1989, fig. 3 = Barreda i Casanova, 1990, làm. LXXXI.8.

b) FLA

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 313).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-313-54.

Tip.: petit fragment de gerra amb l'arrencada inferior d'una nansa. Pasta de tonalitat groguenca. Segell col·locat *in radice ansae*.

Lect.: Fla(cci, -ccini).

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 93.

Cap dels dos segells es coneix sobre àmfora a Sant Boi. Els desenvolupaments FLAC i FLAC semblen empremtes alternatives per a enregistrar el nom d'un mateix individu anomenat *Flaccus*.

Bibl.: *vidimus*. Esteban Castanera i Prida Trujillo, 2006-2007, làm. 137.

166. QVA

LP: Sant Boi.

Dat.: primer quart del segle I dC.

a1) QVA

LT: Sant Boi, Barri Antic.

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat (peça exposada al Museu).

Tip.: fragment de vora exvasada amb nansa de doble vessant que arrenca directament de la vora. Segell col·locat *in radice ansae*.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Bibl.: Barreda i Casanova, 1989, fig. 2 = Barreda i Casanova, 1990, làm. XIV.

a2) QVA

LT: Sant Boi, plaça de la Constitució (any 2006; u. e. 662).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, PC'06-662-5.

Tip.: fragment de nansa de secció ovalada amb estria longitudinal externa. Pasta depurada de tonalitat groguenca. Segell col·locat *in radice ansae*.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

a3) QVA

LT: Sant Boi, Can Barraquer (any 1996; u. e. 1161).

LC: Museu de Sant Boi de Llobregat, CB'96-1161-16.

Lect.: Q. Va(leri) <S()>.

Tip.: part inferior de l'arrencament de la nansa. Argila de color ocre clar a l'exterior i ataronjada a l'interior.

Bibl.: Barreda i Casanova, 1996, làm. XXXVII.

Els tres segells QVA semblen venir de la mateixa matriu, que coincideix en grandària i forma amb una de les utilitzades per a marcar les àmfores Dressel 2-4 de Sant Boi (*vide* núm. 120c), cosa que permet datar el seu ús en les gerres cap al primer quart del segle I dC.